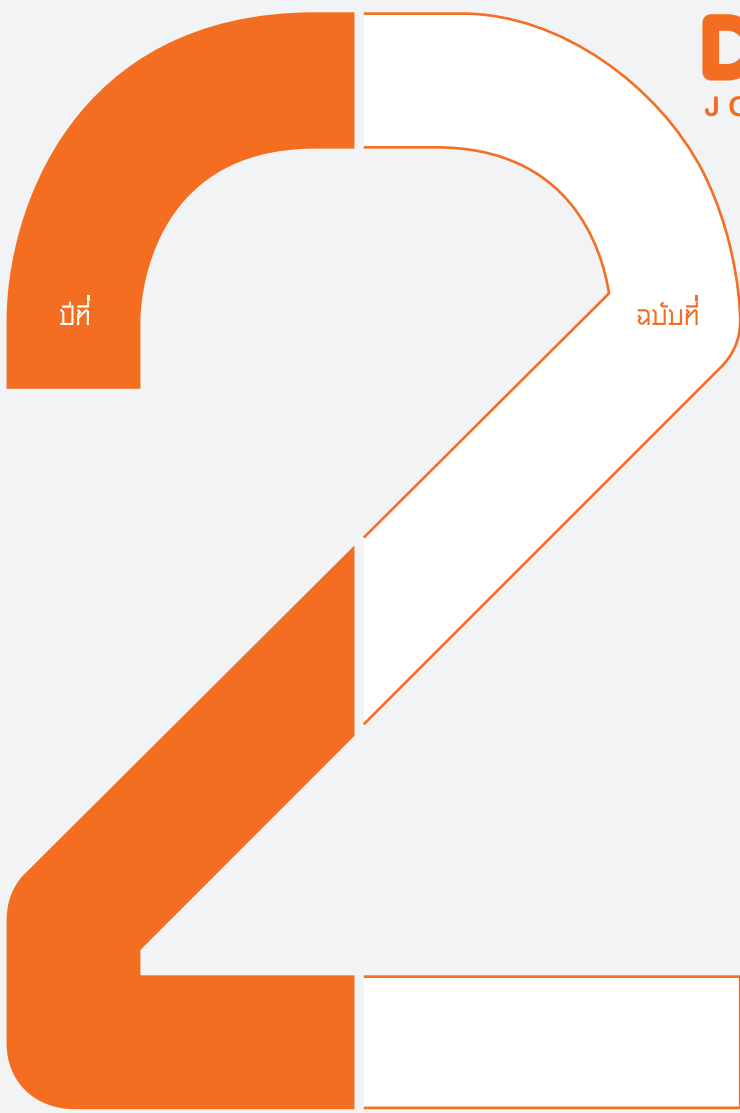

DEC
JOURNAL

ปีที่

ฉบับที่

พฤษภาคม

-

สิงหาคม

2566

วารสารวิชาการ DEC Journal (Online)

ดณะมันทนตีสลบี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ISSN: 2821-9082 (print) E-ISSN: 2821-9155 (online)

พฤษภาคม
-
สิงหาคม
2566

รายนามคณะบรรณาธิการ วารสารวิชาการ DEC Journal

ที่ปรึกษา

- อาจารย์ ดร.ชนาทร เจียรกุล
คณบดีคณะมัณฑนศิลป์
- รองศาสตราจารย์สน สีมাত্রัง
คณาจารย์ประจำคณะมัณฑนศิลป์
- ศาสตราจารย์เกียรติคุณสุชาติ เกาทอง
มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

บรรณาธิการ

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อาริรุ่งเรือง
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

กองบรรณาธิการ

- ศาสตราจารย์ ดร.พัชชา อุทิสวรรณกุล
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เขียวมั่ง
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุดสังข์
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยนเรศวร
- รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- รองศาสตราจารย์ ดร.รงค์กร อนันตสานต์
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- รองศาสตราจารย์พิศประไพ สาระศาลิน
วิทยาลัยการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต
- รองศาสตราจารย์วีระจักร์ สุเอียนทรเมธี
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกเมศ กาญจนพ่ายัพ
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อาจารย์ ดร.จิรายุ พงส์วรุตม์
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- Dr.Bridget Tracy Tan
Nanyang Academy of Fine Arts, Singapore

เลขานุการคณะกรรมการ

- นางสาวรัตนภรณ์ แก้วไขคว้น

ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการ

- นายวุฒิ คงรักษา
- นายก้องภพ หน่อใหม่

ออกแบบปก

- อาจารย์ ดร.จิรายุ พงส์วรุตม์

จัดรูปเล่ม

- อาจารย์พสุกิตต์ จันทร์แจ่ง

จัดพิมพ์รูปเล่ม

- บริษัท โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์ จำกัด
113/13 ซอยวัดสุวรรณคีรี ถนนบรมราชชนนี
แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร 10700

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความประจำฉบับ

- อาจารย์ ดร.กรกมล คำสุข
วิทยาลัยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- รองศาสตราจารย์ ดร.दनัย เรียบสกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยนเรศวร
- รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์
คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
- รองศาสตราจารย์บัณฑิต อินทร์คง
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
- รองศาสตราจารย์นิโรจน์ จรุงจิตวิวัฒน์
วิทยาลัยเพาะช่าง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อธิพัชร์ วิจิตสถิตรัตน์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- อาจารย์ ดร.วันชัย แก้วไทรสุน
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณวิภา สุนต์ตา
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชเนนทร์ มั่นคง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
- รองศาสตราจารย์พิศประไพ สาระศาลิน
วิทยาลัยการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต
- รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย สิกขา
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศุภชัย ศรีขวัญแก้ว
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
- ศาสตราจารย์ ร.ต.อ. ดร.อนุชา แพบ่เงส
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์นันทพัชร น้อยสวัสดิ์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขาม จาตุรงค์กุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อาจารย์ ดร.พิชัย ตูรงคินานนท์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รองศาสตราจารย์พนท ปลื้มชูศักดิ์
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพร แต้มประสิทธิ์
วิทยาลัยเพาะช่าง
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

I บทบรรณาธิการ

ในขณะที่วารสาร DEC Journal กำลังเตรียมต้นฉบับของปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ก็มีการประกาศถอนวารสารที่ไม่เข้าเกณฑ์ด้านจริยธรรมของการทำงานวารสารจาก TCI (Thai Journal Citation Index Centre) ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย หลังจากนั้นก็มีประกาศเรื่องเกณฑ์การดำเนินงานวารสารโดยเฉพาะในเรื่องของการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมกับผู้ส่งบทความอย่างไม่เป็นธรรม ประเด็นปัญหานี้มีต้นตอเป็นห่วงโซ่ ที่มีองค์ประกอบหลายส่วนเข้าด้วยกันจนยากที่จะแยกออกได้ หากจะฉายภาพให้เห็นปัญหานี้ก็คงจะต้องนั่งคุยกันยาว ๆ แต่ก็พอจะชี้ให้เห็นต้นเหตุได้บ้าง ซึ่งวารสาร DEC Journal อาจจะยังไม่ได้เข้าไปอยู่ในห่วงโซ่นั้น

เมื่อมหาวิทยาลัยต้องการตัวเลขของจำนวนผลงานตีพิมพ์จากอาจารย์ที่ทำงานในสังกัด เมื่อเกณฑ์การขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ต้องเผยแพร่ผลงานวิจัย วิชาการในวารสารที่อยู่ในฐาน TCI 1 หรือ TCI 2 รวมไปถึงการเผยแพร่ผลงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ภายในเวลาอันเร่งรีบ มันจึงเกิดระบบการค้ำในแวดวงวิชาการเกิดขึ้น ยังไม่นับรวมที่มีข่าวว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยบางแห่งได้จ่ายเงินเพื่อให้มีชื่อในรายนามผู้เขียนบทความที่อยู่ในวารสารฐาน SCORPUS โดยตนเองไม่ได้เป็นผู้เขียนหรือผู้ร่วมวิจัย เพราะความคุ้มค่าที่ลงทุนไปนั้นมากมายจนคนนอกวงการศึกษามองไม่เห็นภาพ และไม่เคยมารู้มาก่อนว่ามีแบบนี้ด้วย

ผลกระทบย่อมส่งผลไปในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวารสารน้องใหม่ที่ยังไม่ได้อยู่ในฐานข้อมูลวารสาร แล้วกำลังรอส่งประเมินมันจึงเป็นเรื่องยากในการดำเนินงานเพื่อให้วารสารมีบทความวิจัย และวิชาการให้มีจำนวนเหมาะสม เพราะว่าผู้เขียนบทความก็ย่อมที่จะต้องการให้บทความของตนเองได้เผยแพร่ในวารสารที่อยู่ในวารสารของประเทศไทย หากแต่ก็ยังมีผู้เขียนจำนวนหนึ่งที่มีมองเห็นว่า

วารสารวิชาการ DEC Journal เป็นวารสารที่มีความชัดเจนในด้านการส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่บทความทางด้านศิลปะและออกแบบผู้เขียน จึงสมัครใจที่ส่งบทความของตนเองมาเผยแพร่โดยไม่กังวลว่าวารสารของเรายังไม่ได้เข้าอยู่ในฐานข้อมูลวารสารของประเทศไทยเราก็ต้องขอขอบคุณท่านผู้เขียนนับตั้งแต่ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับนี้ที่ให้ความสนใจในวารสารของเรา

ในฉบับนี้เรามีความภูมิใจนำเสนอบทความวิจัยและวิชาการที่มีคุณภาพสู่ท่านผู้อ่านอีกเช่นเคย จำนวน 6 บทความ

- ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ ในบทความวิจัยเรื่อง การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทอและสานกก บ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดูน จังหวัดเลย ว่าด้วยเรื่องการแสดงข้อค้นพบการทำงานของกลุ่ชุมชนกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้ทำงานร่วมกับกลุ่มนักวิจัยที่เข้าไปช่วยด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานการมีส่วนร่วม
- อธิพัชร์ วิจิตสถิตรัตน์ บทความวิจัยเรื่อง การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง ภายใต้ใบหน้าตัวกาก ว่าด้วยการสร้างสรรค์จิตรกรรมด้วยการตีความ ภายใต้ใบหน้าตัวกากจากจิตรกรรมฝาผนังจากพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชสิทธาราม และวัดดุสิตาราม หากแต่ว่าผลงานที่ได้จำนวน 6 ชิ้นนั้นกลับมีประเด็นที่น่าสนใจ
- ประยูทธ ศิริกุล และ สุภาวี ศิรินคราภรณ์ ในบทความวิจัยเรื่อง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร จริตริเริ่มสู่การออกแบบสุนทรียะใหม่ ว่าด้วยการนำเสนอการวิเคราะห์ผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับปรากฏการณ์ปฏิรูปศิลปกรรมไทยสู่ความร่วมมือ ด้วยการตั้งคำถามในมุมมองของนักสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์

- สรรเสริญ เหยียญทอง ในบทความวิชาการเรื่อง เส้นเวลาและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่เมืองปากน้ำโพ ก่อนปี พ.ศ.2500 ที่ชวนให้ผู้อ่านได้เห็นร่องรอยพัฒนาการของชุมชนในเชิงประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปี พ.ศ.2500

- แสงเพชญ์ ศรีน้อม และ เพิ่มศักดิ์ สุวรรณทัต ในบทความวิชาการเรื่อง ปรัชญาแห่งความสุขที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ได้นำเสนอมุมมองปรัชญาแห่งความสุข ทฤษฎีแห่งความสุขจากนักจิตวิทยา จนนำมาสู่การนำเสนอการประยุกต์ใช้สร้างอัตลักษณ์งานสร้างสรรค์ทางการออกแบบ

- สิริโสภา องค์กรนางวงศ์ และ สารดา จารุพันธ์ ในบทความวิชาการเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบทเพื่อรองรับการออกแบบสำหรับสังคมสูงวัย ว่าด้วยเรื่องการทำให้เห็นปัญหาของการบริหารจัดการพื้นที่สำหรับผู้สูงวัยในเขตเมืองและชนบท ที่ยังคงมีปัญหาด้านการออกแบบให้เหมาะสมกับผู้สูงวัยเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับสังคมของคนต่างวัยได้อย่างมีความสุข

บทความความทั้ง 6 เรื่องนี้ล้วนมาจากการค้นคว้า การทดลอง การเขียนถ่ายทอดผลงานจากนักออกแบบ นักวิชาการทางศิลปะ นักวิจัย จึงเป็นสิ่งที่กองบรรณาธิการภูมิใจนำเสนอต่อท่านผู้อ่านเพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดทางความคิดของท่านต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อารีรุ่งเรือง

บรรณาธิการวารสารวิชาการ DEC Journal

บทความวิจัย

- การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่ม
วิสาหกิจชุมชน ทอและสานกก บ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาด่าง
จังหวัดเลย 12

Development of Community Product Design Based on Participation
of Reed Woven Mat community enterprise group of Ban Huay Tard,
Na Dok Kham Sub-district, Na Duang district, Loei province

ไทยโรจน์ พวงมณี / คชสิทธิ์ เจริญสุข / พชรมณ ใจงามดี

- การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่องภายใต้ใบหน้าตัวกาก 46

Art Research : Under Tua Kak's Face

อริพัชร วิจิตสถิตรัตน์

- สมเด็จจรู จริตริเริ่มสู่การออกแบบสุนทรีย์ะใหม่ 77

Somdet Khru : Initiative Soul that Brought About New Aesthetic
Design

ประยุทธ ศิริกุล / สุภาวี ศิรินคราภรณ์

บทความวิชาการ

- เส้นเวลาและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่เมืองปากน้ำโพ ก่อนปี พ.ศ.2500 105

The Timeline and Change of Communities in The Area of Pak-nampo Before 1957

สรเสรีญ เหรียญทอง
- ปรัชญาแห่งความสุขที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ 145

The Philosophy of Happiness that Impacts Branding

แสงเพชรญ์ ศรีนัม / เพิ่มศักดิ์ สุวรรณทัต
- ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบทเพื่อรองรับการออกแบบสำหรับสังคมสูงวัย 180

Factors Affecting the Quality of Life of The Elderly in Urban and Rural Areas to Support The Design for an Aging Society

สิริโสภา อดิณานวงศ์ / สารดา จารุพันธ์
- หลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับบทความเพื่อพิจารณาเผยแพร่ในวารสาร 207

วิชาการ DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ขั้นตอนการพิจารณาจากผู้ประเมินพิจารณาบทความ 212
- จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิชาการ 214

DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พฤษภาคม
-
สิงหาคม
2566

การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอและสานกกบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดวง จังหวัดเลย

Development of Community Product Design Based on Participation of Reed Woven Mat Community Enterprise Group of Ban Huay Tard, Na Dok Kham Sub-district, Na Duang district, Loei province

Received : September 5, 2022

Revised : March 29, 2023

Accepted : July 6, 2023

ไทยโรจน์ พวงมณี¹

Thairoj Phoungmanee¹

คชสิทธิ์ เจริญสุข²

Kotchasi Charoensuk²

พชรมณ ใจงามดี³

Pacharamon Jaingamdee³

¹รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อีเมล : thai-roj@hotmail.com

¹Assoc. Prof. in Visual Arts Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University

Email : thai-roj@hotmail.com

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดุริยางศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อีเมล : mtcomputer9@hotmail.com

²Asst. Prof. Dr. in Music Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University

Email : mtcomputer9@hotmail.com

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย อีเมล : por_express@hotmail.com

³Asst. Prof. in Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhat University

Email : por_express@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพของผลิตภัณฑ์จากการทอและการสานกกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย และ 2) ศึกษาการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายเป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 25 คน ใช้การสนทนากลุ่ม การประชุม การสังเกต แบบประเมินผลงานเป็นวิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า 1) ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีเพียงการทอเสื่อและการสานหมวกสำหรับการสวมใส่ เป็นการทอและสานแบบเรียบง่ายยังไม่มีที่ย้อมหรือมัดให้เกิดความสวยงาม เนื่องจากกลุ่มยังไม่มีการผลิตพื้ที่มีลวดลายมาใช้ในการทอและยังไม่มีกลุ่มเป้าหมายหลักที่ชัดเจน จึงมีการนำเอาวัสดุประเภทเสื่อจากแหล่งอื่นมาทำการแปรรูปเป็นกระเป๋ และ 2) การพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานการมีส่วนร่วมนั้นเริ่มจาก 2.1) การระดมความคิดเห็น 2.2) การค้นคว้าหาข้อมูลด้านความคิด รูปแบบ และกระบวนการผลิต 2.3) การตัดสินใจในรูปแบบและลักษณะของการออกแบบและการสร้างสรรค์ 2.4) การดำเนินการสร้างต้นแบบ และ 2.5) การวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน

คำสำคัญ : การพัฒนา, การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน, การมีส่วนร่วม, กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอและสานจากกก

Abstract

The objectives of this study were to 1) assess the status of Reed women's mat products and 2) design a community product based on the participation of a community enterprise group in Ban HuayTard, Na Dok Kham Subdistrict, Na Duang District, Loei Province. The research samples consisted of 25 community enterprise group members. Research instruments included focus group discussions, meetings, observations, and assessments. The content analysis of qualitative data and the mean and standard deviation analysis of quantitative data were both conducted. The following are the research's findings: 1) The community enterprise group's products were mats and hats for wearing, which were made using simple weaving techniques without tie-dye techniques to enhance the beauty of the products due to the fact that the group did not produce fuem or reed for weaving patterns and did not have distinct target groups. The group used mats from other regions to construct containers. 2) The development of community product design based on community participation began with 2.1 brainstorming, 2.2 searching for information about patterns, designs, and production processes, 2.3 deciding on patterns and characteristics of pattern design and creation, 2.4 creating a prototype model, and 2.5 critiquing products.

Keywords : Development, Community product design, Participation, Community enterprise product of Reed mat woven group

บทนำ

การพัฒนาประเทศที่เน้นภูมิปัญญานั้นได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน คนว่างงาน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวชนบทของประเทศให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในยุคปัจจุบัน สำหรับพัฒนานั้นมีหลักการสำคัญคือ การใช้ความรู้ความสามารถที่ชุมชนมีอยู่เดิมในการสร้างรายได้อย่างเป็นกระบวนการ และสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งได้ โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนซึ่งมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยการผลิต สำหรับการพึ่งตนเองนั้นขึ้นอยู่กับการใช้แรงงานในครอบครัวที่มีอยู่โดยธรรมชาติโดยไม่ต้องจ้างพึ่งทรัพยากรท้องถิ่น และพึ่งพากันเองของคนในชุมชน ถือว่าเป็นขั้นตอนพื้นฐาน ที่ต้องมีการนำผลิตภัณฑ์มาขายในตลาดท้องถิ่นหรือตลาดภายในประเทศ จนสามารถสร้างเป็นธุรกิจชุมชนที่มาจากครอบครัวหรือกลุ่มของคนในชุมชน ด้วยการใช้รากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่ช่วยขับเคลื่อนให้เกิดพลังของชุมชนให้มีศักยภาพเข้มแข็งและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน (ลักษณะพรโรจน์พิทักษ์กุล, 2556)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นองค์กรทางธุรกิจของชุมชนในการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีลักษณะเฉพาะในความเป็นท้องถิ่นและพื้นที่ ทั้งจากรูปแบบ วัสดุที่ใช้ในการทำ กระบวนการสร้างงาน รวมถึงวิธีการสร้างสรรค์งาน ส่วนผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นเน้นแนวคิดที่ว่าทำขึ้นเพื่อใช้สอยในครัวเรือน เมื่อมีจำนวนมากก็เก็บเอาไว้และนำออกไปแลกเปลี่ยน หรือจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับตัวเอง ส่วนการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความโดดเด่นและมีความต่างนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาสภาพและบริบทที่สอดคล้องกับกลุ่ม และผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตออกมาจำหน่ายที่ผ่านมา ทั้งเชิงรูปแบบ กระบวนการผลิตและราคาขาย โดยเรื่องบริบทของกลุ่มทำให้ทราบถึงศักยภาพของกลุ่มด้านทรัพยากร บริบทชุมชน รวมไปถึงผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสำหรับการค้นหาแนวทางในการใช้อัตลักษณ์ชุมชนสำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป (อาทิตย์ลาวงศ์ และคณะ, 2564)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอและสานจากกกบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย เริ่มตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาในปี พ.ศ.2541 โดยทำการรวบรวมคนในพื้นที่ที่มีทักษะและความสามารถในการสานและการทอกกให้เป็นผลิตภัณฑ์สำหรับการจำหน่ายในพื้นที่บ้านห้วยตาด และอำเภอนาดัวที่มีการจัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยมีถ้ำผาเยาเป็นแหล่งท่องเที่ยว หลักที่จุดใจนักท่องเที่ยวเข้ามาและซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม และจำหน่ายพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดเลย (ภาพ 1) ในระยะแรกนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชนและพัฒนาก่ออำเภอนาดัว โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการตั้งกลุ่มและการพัฒนาศักยภาพทั้งด้านการบริหารจัดการด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สำหรับการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค หรือเป้าหมายที่กลุ่มต้องการขาย โดยเน้นการขายเพื่อการสร้างรายได้และเศรษฐกิจของชุมชน จนนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย กระบวนการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ จึงจำเป็นต้องมีการกำหนด

มาตรฐานการออกแบบรูปทรง การผลิตกระบวนการ การควบคุมระบบการผลิตให้มีความสม่ำเสมอ และต้องมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์และคุณค่าด้านความรู้สึกที่ดีให้กับกลุ่มเป้าหมายผ่านเรื่องราวและที่มาของผลิตภัณฑ์ (กรรณิการ์ สายเทพ และ พิชญา เพิ่มไทย, 2560) ทั้งนี้ การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น กลุ่มสมาชิกจะต้องพิจารณา เพื่อให้เข้าใจถึงทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยการสำรวจและวิเคราะห์สภาพของผลิตภัณฑ์ และศึกษาตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนก่อนการออกแบบ (จิตพนธ์ ชุมเกตุ, 2560) รวมถึงการศึกษาถึงภูมิปัญญาการคัดเลือกวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อนำมาสู่การพัฒนาการออกแบบ เช่น ด้านเทคนิควิธีการสานที่เป็นอยู่และการทำให้ผลงานประณีต การเลือกใช้เส้นดอกขนาดเล็กเท่ากัน เพื่อความสม่ำเสมอ หรือการเน้นวิธีการสานหรือการทอด้วยลวดลายที่เป็นทุนทางปัญญาเดิม มีการค้นคว้าและแสวงหาเทคนิควิธีการใหม่ที่สามารถต่อยอดจากเดิมได้ แต่สิ่งที่ให้คงอยู่และรักษาไว้นั้นคือ กระบวนการผลิตที่ทำด้วยมือ (สุเทพ สุสาสนี และคณะ, 2564) จากการสำรวจพบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพตนเอง และสร้างกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ฝึกคิด และหามุมมองด้านวิธีการและเทคนิควิธีการสร้างสรรค์ รูปแบบและรูปลักษณ์ ของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งการพัฒนาศักยภาพและการพัฒนาการออกแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนั้น ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนขายได้ เมื่อขายได้ก็ส่งผลต่อการอยู่ดีมีสุข ช่วยแก้ปัญหาค่าความยากจน ของชาวบ้าน และเป็นแนวทางสร้างเศรษฐกิจของชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไป โดยอยู่บนฐานคิดการส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักใช้ทรัพยากรท้องถิ่น และตระหนักรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ มีการพัฒนา และมีการสร้างแนวคิดใหม่ให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีคุณค่า ด้วยการเพิ่มคุณลักษณะเฉพาะบางอย่างลงไปในผลิตภัณฑ์

หรืออาจเปลี่ยนแปลงในตัวผลิตภัณฑ์เดิมให้มีความใหม่ แต่อยู่บน
ฐานคิดเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการออกแบบพัฒนานั้น
ผู้ผลิตต้องสามารถสร้างความพึงพอใจในตัวผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้บริโภค
ให้ได้มากที่สุด สำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น
สามารถสร้างสรรค์จากแนวคิดที่ว่าด้วยผลิตภัณฑ์ใหม่ 3 ลักษณะคือ

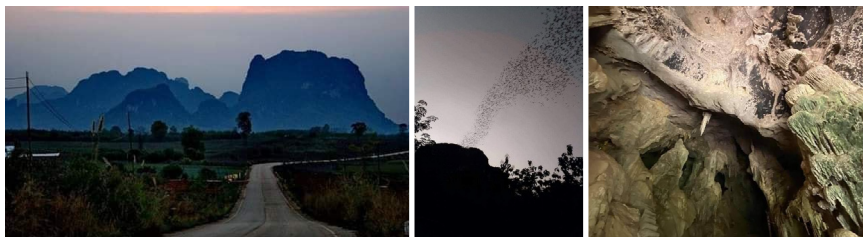
1) ผลิตภัณฑ์นวัตกรรมใหม่ที่ยังไม่เคยทำมาก่อนหรือเป็นแนวคิด
ใหม่ที่ผู้บริโภคคาดไม่ถึง

2) ผลิตภัณฑ์ที่ปรับปรุงใหม่โดยการปรับเปลี่ยนและดัดแปลง
จากผลิตภัณฑ์เดิมที่ขายอยู่แล้วในตลาด ทำให้ตอบสนองและสร้าง
ความพึงพอใจแก่ผู้บริโภคได้มากขึ้น

3) ผลิตภัณฑ์ลอกเลียนแบบที่เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่สำหรับกิจการ
แต่ไม่ใช่ของใหม่ในตลาด ทั้งนี้เกิดจากการที่กลุ่มเห็นว่า หากผลิตภัณฑ์
หรือบริการได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคเป็นหลัก
จะทำให้มีโอกาสทำกำไรสูง (กรณีการ ขายเทพ และ พิษญา เพิ่มไทย,
2560)

ภาพ 1

ถ้ำผาหยกพื้นที่การท่องเที่ยวบ้านห้วยตาด เป็นจุดที่ค้างคาวจำนวนมากออกจาก
ถ้ำเวลาเย็นและกลับเวลาเช้า

อย่างไรก็ดีการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น ควรมีการ
ปรับปรุงจากผลิตภัณฑ์เดิม และการพิจารณาจากผลิตภัณฑ์คู่แข่งรูป
แบบต่าง ๆ มาคิด วิเคราะห์ ต่อเติมให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ และ
มีความสมบูรณ์แบบในทุกด้าน โดยที่การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์
ชุมชนนั้นต้องเป็นไปตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งถ้ามีการ

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ตามลักษณะฤดูกาลก็จะช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มาก และยังช่วยยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป เช่นเดียวกับการพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มก็ต้องให้มีความสอดคล้องกับบริบทของการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนและการใช้สอยในชีวิตปัจจุบัน ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อการสร้างอัตลักษณ์ ความแตกต่าง แรงจูงใจให้ผู้บริโภคมีการยอมรับ ด้วยการเลือกใช้คุณค่าจากวัสดุและภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนลักษณะร่วมสมัย โดยมีจุดสะท้อนความมีอัตลักษณ์ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติมาสนับสนุนการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ส่วนแนวทางการสร้างรูปทรงผลิตภัณฑ์ใหม่ให้แตกต่างจากเดิมนั้นการนำหลักการทางองค์ประกอบศิลป์ที่ว่าด้วยเรื่อง การแปรเปลี่ยนรูปร่างด้วยวิธีการสร้างรูปทรงใหม่จากผลิตภัณฑ์เดิม อาจทำได้ด้วยการลดขนาดหรือการเพิ่มจำนวนมาประกอบกันใหม่ หรือการค้นหารูปทรงด้วยการวางแบบด้านขนด้านอย่างสร้างสรรค์ (สุเทพ สุสาสนี และคณะ, 2564)

สำหรับการออกแบบและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนทอและสานกก บ้านห้วยตาด ถือว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างวิธีการคิด และการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ตอบสนองตลาด โดยการพัฒนา นั้นต้องเน้นวิธีการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการคิด วางแผนและ พัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยตนเองทั้งนี้ เพื่อการสร้าง ความรู้ความคิดสู่การออกแบบสร้างสรรค์ด้วยตนเองต่อไป ซึ่งส่งผล ต่อการคงอยู่ของกลุ่มได้อย่างยั่งยืนและสามารถสร้างรายได้ให้กับ สมาชิกกลุ่มได้ การลงพื้นที่เพื่อพัฒนาศักยภาพการออกแบบและ พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกิจกรรมและกระบวนการวิจัย จึงเป็น อีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้สมาชิกภายในกลุ่มได้เกิดประสบการณ์ตรง และการเห็นคุณค่าในความคิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะ การเห็นว่าการพัฒนาการออกแบบด้วยตนเองนั้นถือเป็นเรื่องสำคัญ ที่ช่วยให้ผู้ซื้อเป้าหมายเกิดความพึงพอใจ และสนใจในตัวผลิตภัณฑ์ มากขึ้น ดังที่ วสันต์ วรเจริญ และคณะ (2561) กล่าวว่า การเพิ่ม ศักยภาพของชุมชน และการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นการสร้าง

งาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน จนกลายเป็นรากฐานสำคัญของชาติต่อไป ถึงแม้การพัฒนาการออกแบบ เพื่อการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ออกมาสู่ตลาดอย่างสม่ำเสมอ ช่วยสร้าง รายได้ และสร้างงานให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป็นอย่างมากก็ตาม แต่ก็ยังไม่ได้ มีการส่งเสริมและพัฒนากันอย่างจริงจัง อาจจะมีบางหน่วยงาน เข้ามาช่วยส่งเสริมและพัฒนาอยู่บ้างแต่ก็อยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้สืบเนื่อง มาจากการพัฒนารูปแบบการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน การวางแผน ทางด้านการตลาดที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภูมิปัญญา พื้นบ้าน ตกอยู่ในสภาวะที่กลุ่มผู้ผลิตต้องมีการต่อสู้ดิ้นรนกันเอง ด้วยการส่งเสริมกันเองอย่างไม่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาชาว บ้านนั้นมีความสำคัญยิ่งทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตการ ดำรงชีวิตของคนชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ (ลักษณะพร โรจน์พิทักษ์กุล, 2556)

จากที่กล่าวมาผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้าน ห้วยดาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัง จังหวัดเลย โดยมีเป้าหมาย เพื่อการสร้างระบบการคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาการออกแบบด้วย ตนเองบนฐานการรู้จักผลิตภัณฑ์และมีความใกล้ชิดผู้บริโภคเป้าหมาย ผ่านกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งผลการเรียนรู้ได้แสดงให้เห็นศักยภาพ ในมิติต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มที่มีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพของผลิตภัณฑ์จากการทอและการสานกกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย

2. เพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงผสมผสาน เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ มีวิธีการดำเนินการดังนี้

1. **กลุ่มเป้าหมาย** ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอและสานกกจำนวน 5 คน เป็นกลุ่มที่คณะนักวิจัยเข้าไปร่วมจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สำหรับการออกแบบสร้างสรรค์ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม 2. **กลุ่มผู้วิพากษ์กระบวนการพัฒนาผลงาน** จำนวน 22 คน จากหน่วยงานภาครัฐประกอบด้วย พาณิชยจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดเลย องค์การพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านการออกแบบและการพัฒนา ได้มาโดยวิธีการเจาะจง โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคือ 1) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วม 2) มีประสบการณ์เข้าไปขับเคลื่อนและพัฒนากลุ่ม และ 3) มีทักษะและประสบการณ์ให้ข้อเสนอแนะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการบริหารจัดการกลุ่ม

2. **เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล** ประกอบด้วย 1) การสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นที่นักวิจัยกำหนดขึ้นประกอบด้วย บริบทของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สภาพการดำเนินการ สภาพของผลิตภัณฑ์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลงานออกแบบ แนวทางการพัฒนาผลงานออกแบบ การมองอนาคตด้านการพัฒนาผลงานออกแบบ การวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาการออกแบบ ความยั่งยืน

จากการออกแบบพัฒนา 2) การประชุม โดยมีประเด็นการเก็บข้อมูล ดังนี้ การคืนข้อมูลชุมชน การวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาการออกแบบ กระบวนการพัฒนางานออกแบบที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม การพิจารณางานออกแบบที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมาย ปัญหา อุปสรรค สิ่งที่ดีและสิ่งที่เป็นปัญหาในการพัฒนาการออกแบบ และ 3) แบบประเมินผลการพัฒนาการออกแบบ เป็นแบบ Rating Scale แบ่งเป็น 5 ด้าน ดังนี้ ด้านกลวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการสร้างนวัตกรรมในเชิงพาณิชย์ ด้านความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ และด้านการตลาดที่สัมพันธ์กับผู้บริโภค 4) การสังเกต ใช้สังเกตพฤติกรรมกลุ่มเป้าหมายในประเด็นดังนี้ การคิดและวิธีการคิด การสื่อสาร เทคนิควิธีการผลิตงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการประสานงานกับประธานกลุ่มให้ช่วยประสานสมาชิกกลุ่มเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และประชุม พร้อมนัดหมายวันเวลาและสถานที่ ส่วนหน่วยงานภาครัฐนั้นนักวิจัยออกหนังสือราชการแจ้งไปยังหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม และการประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน มีรายละเอียดดังนี้ 1) การสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 มีผู้เข้าร่วมจำนวน 6 คน ประเด็นบริบทของกลุ่ม สภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน และแนวทางการพัฒนาศักยภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน ครั้งที่ 2 ประเด็นการมีส่วนร่วมของกลุ่ม และแนวทางการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม มีผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน ครั้งที่ 3 ประเด็นรูปแบบความสวยงามและความคิดสร้างสรรค์ในผลิตภัณฑ์ชุมชน ผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน ครั้งที่ 4 ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีลักษณะร่วมสมัยและสอดคล้องกับแนวทางของ OTOP ผู้เข้าร่วมจำนวน 7 คน ครั้งที่ 5 มีผู้เข้าร่วมจำนวน 5 คน 2) การประชุม จำนวน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ประชุมคืนข้อมูลและระดมความคิดเห็นการพัฒนาการออกแบบแบบมีส่วนร่วม ผู้เข้าร่วม 7 คน ครั้งที่ 2 การประชุมคืนข้อมูล และวิพากษ์วิจารณ์ผลงานการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน และค้นหาแนวทางการขับเคลื่อนผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม มีจำนวน ผู้เข้าร่วม 12 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสังเกตจากการปฏิบัติงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชน และการประชุมมาแยกประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลผ่านตารางเมตริกซ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น 2) ข้อมูลเชิงปริมาณ จากแบบประเมินผลของหน่วยงานภาครัฐที่ร่วมขับเคลื่อน พัฒนาการออกแบบ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์ หาค่าสถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน

5. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเชิง วิเคราะห์ประกอบภาพถ่าย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สภาพของผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนसानและทอกกบ้านห้วยตาด พบว่า กลุ่มมีการผลิต และมีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 โดยการส่งเสริมและขับเคลื่อนจากหน่วยงานภาครัฐให้เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP และเป้าหมายคือการเกิดธุรกิจชุมชน ระยะแรกมีสมาชิกจำนวน 35 คน ปัจจุบันเหลือจำนวน 5 คน เนื่องจากสถานการณ์โควิดที่ผ่านมา มีการสานและทอผลิตภัณฑ์ เช่น กระเป๋า กล่องกระดาษชำระ การสานขวดและกระเป๋าถือ และมีการสร้างตราสินค้าชื่อ “ผายา” จำหน่ายนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในชุมชน และยังไม่มีแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกมา

1.1 วิเคราะห์ SWOT ผลิตภัณฑ์ทอและสานจากกกของกลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 จุดแข็ง พบว่า 1) ใช้วัสดุที่ปลูกเองในท้องถิ่นมาผลิต 2) สืบทอดกันตามวิถีชีวิตที่ผลิต 3) ช่างมีทักษะการสร้างรูปทรงและหารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ 4) ผลิตภัณฑ์มีคุณลักษณะเฉพาะ สามารถใช้ใช้งานได้จริง

1.1.2 จุดอ่อน พบว่า 1) กระบวนการผลิตใช้เวลานาน 2) ผลิตภัณฑ์เป็นราและสีคล้ำ 3) การย้อมสีไม่ได้มาตรฐาน 4) วัสดุผลิตไม่สื่อสารภาพลักษณ์ที่ดี มีขนาดและสีที่แตกต่างกัน และ 5) รูปแบบผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย

1.1.3 อุปสรรค พบว่า 1) สถานการณ์โควิด ทำให้ผู้ซื้อและผู้ผลิตไม่สามารถออกพื้นที่ซื้อขายตามงานที่หน่วยงานภาครัฐจัดขึ้น และ 2) สภาพการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค

1.1.4 โอกาส พบว่า 1) สถาบันการศึกษาในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้าไปส่งเสริม พัฒนาและศึกษาผ่านการเรียนรู้และการวิจัย 2) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ลงไปส่งเสริม สนับสนุนและขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง

1.2 แนวทางการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่า สมาชิกกลุ่มมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับเกณฑ์

การพิจารณาของสำนักงานพัฒนาชุมชนเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ OTOP ดังนี้

1.2.1 ด้านกลวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีดังนี้ 1) การค้นหาอัตลักษณ์และสร้างจุดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์ 2) การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่บนฐานความรู้ใหม่ 3) ผลิตภัณฑ์ได้รับการรองรับมาตรฐาน 4) วัตถุประสงค์มีอยู่ในชุมชนและมีการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ 5) มีอัตลักษณ์เฉพาะ และ 6) มีการบริหารผลิตได้มาตรฐาน

1.2.2 ด้านการสร้างนวัตกรรมในเชิงพาณิชย์ มีดังนี้ 1) มีวิธีการและกระบวนการผลิตใหม่ ๆ 2) กระบวนการผลิตสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ 3) ผลิตภัณฑ์สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและส่งผลในเชิงพาณิชย์ และ 4) รูปแบบ และรูปทรงของผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่

1.2.3 ด้านความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ มีดังนี้ 1) การใช้วัสดุท้องถิ่นผลิตได้อย่างมีคุณค่า 2) สามารถผลิตซ้ำได้อย่างมีมาตรฐาน 3) ผลิตภัณฑ์มีต้นทุนไม่สูงและกำหนดราคาที่เหมาะสม และ 4) ผลิตภัณฑ์มีรูปลักษณะและรูปแบบสอดคล้องกับตลาดเป้าหมาย

1.2.4 ด้านการตลาดที่สัมพันธ์กับผู้บริโภค มีดังนี้ 1) มีข้อมูลการออกแบบที่ชัดเจนและนำข้อมูลมาช่วยหรือประยุกต์ใช้ในการออกแบบ 2) มีการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคก่อนการผลิต 3) มีการข้อมูลตลาดเป้าหมายทุกมิติ

1.3 ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีดังนี้ 1) คิดและออกแบบสร้างสรรค์รูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ 2) ค้นหาเทคนิควิธีการสร้างรูปแบบการทอและการสานให้แปลกแตกต่างและผสมผสานหลากหลายรูปแบบ 3) กำหนดประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย 4) การหาวิธีการรักษาคุณภาพด้านสีของวัสดุและรูปทรงของผลิตภัณฑ์ให้คงที่ 5) เทคนิคการย้อมสีทั้งสีเคมีและธรรมชาติ และ 6) การผสมผสานวัสดุและวิธีการทอและสานร่วมในกระบวนการผลิต

2. การพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานการมีส่วนร่วม

2.1 การพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์บนฐานการมีส่วนร่วม มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

2.1.1 ขั้นการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทและผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่ม พบว่า การรวมกลุ่มในช่วงก่อน 10 ปีที่ผ่านมา นั้นมีสมาชิกมากกว่า 20 คน โดยสมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ที่ต้องการมีรายได้เสริมจากอาชีพเกษตรกรรมที่ทำอยู่เดิมด้วยการนำเอาทักษะความสามารถทางการทอและการสานที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ขึ้นมา โดยระยะแรกเป็นการทอเสื่อแบบสี่พื้นของกก และบางครั้งเรือ่นก็มีการสร้างลวดลายด้วยการย้อมสีเส้นกก โดยนำมาผ่านกระบวนการทอและสานตามที่เห็นว่ามีควมสวยงาม ผลิตภัณฑ์ที่ทำส่วนใหญ่เป็นการทอเสื่อและการสานเป็นหมวกที่ผ่านมาก็สามารถขายได้ส่วนหนึ่ง ส่วนปัญหาของผลิตภัณฑ์คือรูปแบบไม่หลากหลาย และผลิตภัณฑ์จากการสานมักเกิดเชื้อราและสีของวัสดุเปลี่ยนไปจากเดิม ราคาขายของผลิตภัณฑ์เสื่อทออยู่ที่ผืนละ 250-300 บาท และหมวกราคา 350-400 บาท ส่วนความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนคือ ความต้องการทดลองสานหรือทอผลิตภัณฑ์ใหม่ ผ่านการส่งเสริมงบประมาณจากภาครัฐเพื่อการผลิตตามรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่คิดออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นมา

2.1.2 ขั้นการค้นคว้าหาข้อมูลด้านความคิด รูปแบบกระบวนการผลิต พบว่า ข้อมูลกลุ่มผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ทำงานในหน่วยราชการของจังหวัดเลย เทคนิควิธีการทอหรือสานที่ต้องมีการย้อมสีที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น การย้อมแบบไล่ระดับสี การย้อมแบบมัดเส้นกให้เกิดลวดลาย การเพิ่มคุณค่าด้วยการนำกกมาถักแล้วนำมาประกอบเป็นหูหิ้วของกระเป๋า และการใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ผ้าทอพื้นบ้านมาเป็นองค์ประกอบ การคำนวณราคาผลิตภัณฑ์จากค่าวัสดุที่ใช้ในการผลิต และการแปรรูป การลดขั้นตอนการผลิต การใช้วัสดุอื่น ๆ เข้ามาผสมผสานร่วมกันงานออกแบบ การจัดจำหน่ายนอกพื้นที่ และปัญหาที่เกิดขึ้นกับผลิตภัณฑ์ กลุ่มมีการทำผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายแต่ขาดการค้นคว้าข้อมูลและสร้างแนวคิดการทำงานอย่างเป็นระบบ

โดยแนวคิดที่ต้องการพัฒนาคือความเรียบง่ายและการเคลื่อนไหว
ของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน

2.1.3 ขั้นการตัดสินใจในรูปแบบและลักษณะของการออกแบบ
และการสร้างสรรค์ พบว่า กลุ่มมีการตัดสินใจออกแบบและพัฒนางาน
ที่หลากหลายโดยการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลการทอการสานใน
พื้นที่อื่นมาประกอบการตัดสินใจในการทำ โดยสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่
เห็นว่าเมื่อได้ข้อมูลแล้วควรนำมาพัฒนาปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมและ
สวยงามมากกว่าเดิม สำหรับการปรับเปลี่ยนและพัฒนาที่กลุ่มสมาชิก
เห็นว่าเหมาะสำหรับนำมาทดลอง เช่น งานสานเน้นรูปทรงในเชิง
เรขาคณิต ออกมาเป็นที่รองจาน กระเป๋า หมวก ที่ใส่โทรศัพท์มือถือ
ส่วนงานทอเน้นการย้อมสีบนกกแล้วนำกกที่ย้อมสีมาทอร่วมกับกกสี
พื้นที่ไม่ย้อมสี โดยการหาจังหวะและการจัดองค์ประกอบให้เกิดความ
สวยงาม สำหรับการนำเอางานทอไปสู่การแปรรูปผ่านกระบวนการ
เย็บนั้นใช้วิธีการปะติดปะต่อ มีการใช้วัสดุอื่น ๆ เข้ามาผสมผสาน เช่น
ผ้าทอพื้นบ้าน วัสดุประเภทหวายหรือไม้ มีการใช้เทคนิคการถักเส้นกก
เข้ามาเพื่อการสร้างมูลค่าให้กับผลงานการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน

ภาพ 2

ผลผลิตการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมในระยะแรก โดยกลุ่มเลือกใช้สีของ
วัสดุเป็นหลักและใช้การย้อมสีเส้นกกเป็นสีน้ำเงินเข้ามาตกแต่งระหว่างการสานและการทอ

2.1.4 ขั้นการดำเนินการสร้างต้นแบบ พบว่ากลุ่มมีการดำเนินการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ตามที่ออกแบบและพัฒนาไว้ โดยมี การร่างแบบไว้ประกอบการตัดสินใจในทำและการพัฒนาปรับเปลี่ยน ถ้าเห็นว่าเทคนิคหรือกระบวนการทอหรือสาน หรือแปรรูปผลิตภัณฑ์ มีความยากเกินไป หรือทำไม่ได้ก็จะมีการปรับเปลี่ยนวิธีการ อย่างไรก็ตามผลการพัฒนาด้านแบบในการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ครั้ง ดังนี้

1) ครั้งที่ 1 การทดลองสร้างตามความคิดเห็น และจินตนาการของตนเอง ด้วยการทำเป็นสานเป็นหมวก ขวด แผ่นรองจานและแผ่นประดับตกแต่ง ส่วนการทอเป็นการย้อมเส้นกก ด้วยสีคราม และสีน้ำตาลบริเวณส่วนหัวและท้ายของเส้น ส่วนงาน ทอบางส่วนจากการทดลองนำไปแปรรูปเป็นกล่องทึชชู ผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พบว่า กลุ่มเห็นปัญหาการสานให้เป็นรูปทรง และเส้น กกไม่ได้ผ่านการคัดเลือกทำให้ขนาดไม่เท่ากัน ส่วนการทอเมื่อเสร็จ เห็นว่ามีความสวยงาม ควรที่จะนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋า หรือกล่องทึชชู ส่วนการพัฒนาต่อไปคือ การทำงานสานและทอให้ ประณีตขึ้น การย้อมสีให้ผ้าสีฟ้าเข้ามาผสมเพื่อให้สีสว่างขึ้น ส่วนการ ทอจะเน้นไปที่การนำไปสู่แปรรูป (ภาพ 2)

2) ครั้งที่ 2 การทดลองการสาน การทอและการ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ โดยกลุ่มมีการทำรูปทรงซ้ำกับที่เคยทำมาแล้ว และมีการทำงานลวดลายสานเพิ่มขึ้นจากเดิม เป็นกระเป๋าสะพาย สำหรับกลุ่มวัยรุ่น โดยการสานมีความประณีตขึ้น มีจังหวะของการ วางลวดลายสวยงามขึ้น แต่รูปแบบของผลิตภัณฑ์ยังขาดความ น่าสนใจ แต่โดยภาพรวมเห็นว่า มีการค้นพบองค์ความรู้เกี่ยวกับการ ทำงานเป็นชุด (Collection) หรือเซต (Set) (ภาพ 3)

ภาพ 3

ผลผลิตการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วม กลุ่มออกแบบโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ที่เน้นสัณฐานตามวัสดุและการแทรกสีน้ำเงินพร้อมกับการคิดสร้างเทคนิคการสานและการทอเพื่อให้เกิดลวดลายใหม่ที่ตอบโจทย์ผู้ซื้อเป้าหมาย

ภาพ 4

ผลผลิตการทดลองความคิดของกลุ่มจากเทคนิคการสานและการทอ นำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ โดยยังคงเน้นความเรียบง่ายของรูปทรง และมีการปรับเปลี่ยนสีให้มีลักษณะที่หลากหลายขึ้น โดยเห็นว่าเป็นการทดลองสร้างทางเลือกให้กับผู้บริโภค

3) ครั้งที่ 3 ทดลองสาน ทอและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนรูปแบบกระเป๋า โดยเน้นการเล่นจังหวะของเส้นสานด้วยการปล่อยช่องว่างให้เกิดขึ้น ส่วนงานทอมีการย้อมสีแบบไล่สีมีการนำสีสว่างมาใช้ร่วมกับสีครามทำให้รูปแบบของผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจมากขึ้น รวมถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์ด้วยการนำงานสานและงานทอมาตัดเย็บร่วมกัน โดยกลุ่มเห็นจะพัฒนางานให้ออกมาหลากหลายขึ้น ซึ่งจะมีการใช้สีพื้นของเส้นกกเป็นสีหลักและสีชมพูกับสีฟ้าเป็นส่วนตกแต่ง (ภาพ 4)

3) ครั้งที่ 4 การสานและการทอที่อยู่บนแนวคิดของความเรียบง่ายและอิสระ โดยกลุ่มใช้วิธีการสานแบบหยาบเพื่อการนำเสนอความเป็นตัวตนของวัสดุ เช่น กกที่นำมาสาน โดยมีการนำสีชมพูมาสานประกอบให้เกิดความสวยงาม และบางส่วนสานเป็นสีพื้น และปล่อยเป็นช่องว่างสำหรับนำไปแปรรูปร่วมกับงานทอ โดยกลุ่มเห็นมีความสวยแปลกตา ไม่เคยทำมาก่อน และได้เห็นวิธีการสร้างรูปแบบให้หลากหลายขึ้น ส่วนงานทอมีการทดลองย้อมสีให้หลากหลายขึ้น เช่น การนำสีเขียวกับสีแดงมาใช้ร่วมกัน โดยการทอมีเป้าหมายเพื่อนำไปใช้แปรรูปเป็นกระเป๋าถือ (ภาพ 5-6-7)

ภาพ 5

การทดลองสานกระเป๋าลือโดยเน้นการสานแบบหยาบเพื่อเรียนรู้วิธีการสานและการวางตำแหน่งของสีของเส้นกทที่นำมาใช้ในการตกแต่งร่วมระหว่างการสาน

ภาพ 6

การทดลองสานและทอจากนั้นจึงนำมาแปรรูปตามรูปแบบที่กลุ่มช่วยกันระดมความคิด โดยเลือกนำเสนอรูปทรงผลิตภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบเรขาคณิต และใช้โครงสร้างสี่เหลี่ยมจัตุรัสและสี่เหลี่ยม

ภาพ 7

ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เกิดจากการถักและทอที่อยู่บนฐานคิดของการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยสร้างแนวคิดให้กับผลิตภัณฑ์เรื่องของความเรียบง่ายของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

2.1.5 ขั้นตอนการวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน พบว่า การจัดการวิพากษ์วิจารณ์การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นถือว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยในการตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนกันเองก่อนที่จะนำไปวางจำหน่ายให้กับผู้ซื้อกลุ่มเป้าหมาย โดยประเด็นสำคัญที่มีการแลกเปลี่ยนกันคือ เทคนิคการผลิตทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ โดยเห็นว่าผลงานจะสวยหรือไม่อยู่ที่องค์ประกอบหลายส่วน เช่น ทักษะฝีมือ ความละเอียดประณีต การคัดเลือกวัสดุที่มีความเท่าเทียมหรือสม่ำเสมอ การเลือกและจับคู่สีในการทอหรือสาน หรือการเก็บรายละเอียดผลงานตอนท้ายสุด ผลการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานจะทำให้กลุ่มมีความรู้ความเข้าใจและได้รับข้อเสนอแนะจากการแลกเปลี่ยนมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนางานในช่วงต่อไป โดยกลุ่มเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์เป็นกระบวนการตรวจสอบคุณภาพผลงานก่อนที่จะนำออกขายเพื่อไม่สร้างภาระให้กับประชาชนกลุ่มที่นำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย เนื่องจากต้องพบกับผู้บริโภคเป้าหมายโดยตรง โดยกระบวนการนี้ทำให้กลุ่มยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ส่งผลทำให้การทำงานมีความสุขและผลงานออกมามีคุณภาพ (ภาพ 8-9-10)

2.2 ผลการทดลองการพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์บนฐาน

การมีส่วนร่วมของกลุ่ม พบว่ากลุ่มมีการวางแผนการดำเนินการนับตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นวางแผนและการเตรียมการพัฒนา ขั้นตอนการพัฒนางานและขั้นการประเมินผลการพัฒนา โดยภาพรวมการพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยการสาน และการแปรรูป ที่อยู่บนฐานการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

2.2.1 ด้านกลวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า กลุ่มใช้เทคนิคการย้อมสี การทอและการสานหลากหลาย เช่น การสานแบบท่างให้เป็นช่องว่าง การสานแบบถี่และแน่น การย้อมสีแบบไล่ค่าน้ำหนักของสีด้วยการจุ่มสีเพียงด้านเดียว ส่วนกระบวนการแปรรูปการทอนั้นผ่านการสร้างแพทเทิร์นของผลิตภัณฑ์กระเป๋าด้วยรูปทรงเรขาคณิต จากนั้นจึงทำการประกอบชิ้นส่วนต่างเข้าด้วยกัน และใช้เทคนิคการกั้นขอบผลิตด้วยผ้าทอพื้นบ้านและเย็บด้วยจักร

ส่วนองค์ประกอบตกแต่ง เช่น หูสำหรับหิ้วใช้ทั้งการถักและการกลา
ไม้ที่เป็นวัสดุท้องถิ่น จากการประเมินเชิงคุณภาพของสมาชิกกลุ่ม
พบว่ากลุ่มมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างไปจากเดิม
โดยมีจุดเด่นอยู่ที่ความเรียบง่ายของรูปทรงและสี โดยใช้องค์ความรู้
เกี่ยวกับความเรียบง่ายและความมีอัตลักษณ์ ส่วนกระบวนการผลิต
ให้มีมาตรฐานเดียวกันนั้นจะต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนา เนื่องจาก
ขาดประสบการณ์ในการผลิตจำนวนมาก ส่วนการประเมินจาก
ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภค ด้านกลวิธีการใช้
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 โดยมี 1) การค้นหาอัตลักษณ์และสร้างจุดเด่น
ให้กับผลิตภัณฑ์ 2) การมีอัตลักษณ์เฉพาะ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80
3) มีการบริหารการผลิตได้มาตรฐาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 และ
4) การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์บนฐานความรู้ใหม่ และ
5) ผลิตภัณฑ์ได้รับการรองรับมาตรฐาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.40

2.2.2 ด้านการสร้างนวัตกรรมในเชิงพาณิชย์ พบว่า
กลุ่มมีการวางแผนการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้น เช่น การคิดวิธี
การใช้ผงฟูในอุตสาหกรรมอาหารนำมาแช่เพื่อการป้องกันราด้วย
พร้อมกับการสร้างกระบวนการผลิตใหม่ เช่น นำนางานสานและงานถักมา
ผสมผสานกับวัสดุพื้นบ้านอื่น ๆ เช่น ผ้าทอมือ และบันทึกองค์ความรู้ที่
มีการค้นพบอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์
บนฐานกลุ่มเป้าหมาย อายุระหว่าง 24-45 ปี ทำงานในหน่วยงาน
ภาครัฐในจังหวัดเลย โดยเน้นรูปแบบของรูปทรงสีเหลี่ยมบนฐานแนวคิด
เรียบง่าย และสีที่แตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์เดิม ส่วนการประเมินจาก
ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภค ด้านการสร้าง
นวัตกรรมในเชิงพาณิชย์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด
มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 โดยมี 1) ผลิตภัณฑ์สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย
และส่งผลในเชิงพาณิชย์ และ 2) รูปแบบและรูปทรงของผลิตภัณฑ์มี
ความใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.60 3) มีกระบวนการผลิตใหม่ และ
4) กระบวนการผลิตสร้างองค์ความรู้ใหม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47

2.2.3 ด้านความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ พบว่ากลุ่มใช้

วัสดุปลูกที่ปลูกในบริเวณบ้านและไร่นา มีการดูแลบำรุงรักษาเป็นอย่างดี ส่วนการผลิตซ้ำให้ได้มาตรฐานนั้น กลุ่มกำลังหาแนวทางการพัฒนา เนื่องจากการขาดประสบการณ์ในการทำงาน ที่ซ้ำรูปแบบที่เหมือนกันและเป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่วนต้นทุนการผลิตนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ โดยผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในช่วงการทดลองพัฒนามีราคาอยู่ระหว่าง 200-1,000 บาท โดยรูปแบบของผลิตภัณฑ์นั้นมีการออกแบบและพัฒนาตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในจังหวัดเลยที่มีอายุระหว่าง 24-45 ปี ส่วนการประเมินจากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภค ด้านความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 โดย 1) ผลิตภัณฑ์มีต้นทุนไม่สูงและกำหนดราคาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53 2) มีการใช้วัสดุท้องถิ่นผลิตได้อย่างมีคุณค่า 3) สามารถผลิตซ้ำได้อย่างมีมาตรฐาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.47 และ 4) ผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีรูปลักษณะและรูปแบบสอดคล้องกับตลาดเป้าหมาย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.40

2.2.4 ด้านการตลาดที่สัมพันธ์กับผู้บริโภค พบว่ากลุ่มมีการศึกษาเรียนรู้รูปแบบการพัฒนาการออกแบบจากสื่อออนไลน์ แล้วนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับศักยภาพทักษะของกลุ่มและออกแบบให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่นเดียวกับมองหาดตลาดผ่านสื่อ FACEBOOK และการจำหน่ายตามพื้นที่ที่จังหวัดเลยจัดให้ขายจากการประเมินเชิงคุณภาพของสมาชิกกลุ่มพบว่า ปัจจุบันกลุ่มเริ่มมีตลาด มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาด และกลุ่มยังมีการแสวงหากลุ่มเป้าหมายจากการออกจำหน่ายตามโรงแรมและหน่วยงานภาครัฐจัดขึ้น และทำสื่อ FACEBOOK สำหรับเป็นช่องทางการจำหน่ายด้านการตลาดที่สัมพันธ์กับผู้บริโภค โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.58 โดย 1) มีการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคก่อนการผลิต 2) มีการข้อมูลตลาดเป้าหมายทุกมิติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.60 3) มีข้อมูลการออกแบบที่ชัดเจนและนำข้อมูลมาช่วยหรือประยุกต์ใช้ในการออกแบบพัฒนา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53

ภาพ 8

การประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ
และเอกชนในจังหวัดเลย

ภาพ 9

การประชุมประเมินผลงานการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ
และเอกชนในพื้นที่จังหวัดเลย

ภาพ 10

การนำผลงานจากการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมไปนำเสนอ
ในงานวิจัยแห่งชาติปี 2565

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงผสมผสานในการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพของงานผลิตภัณฑ์จากการทอและการสานจากกก และ 2) ศึกษาการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยตาด ตำบลนาดอกคำ อำเภอนาดัว จังหวัดเลย ผลการศึกษพบว่า สภาพของงานผลิตภัณฑ์ทอและสานยังมีรูปแบบทั่วไปขาดการออกแบบที่มีความแตกต่างบนฐานของการมีส่วนร่วมของสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม ส่วนการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น ต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน เนื่องจากกลุ่มจะเป็นผู้ผลิตและผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนั้นจึงต้องสื่อสารผลิตภัณฑ์ด้านความงามและความเหมาะสมสอดคล้องกับพฤติกรรม การซื้อและการใช้ชีวิตของผู้บริโภค ไปจนถึงการสร้างความคิดทางรูปแบบเทคนิคการสาน การทอและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ออกมา และท้ายสุดขั้นการวิพากษ์วิจารณ์เป็นการตรวจสอบรูปลักษณ์ ความสวยงาม ความประณีต ความแตกต่างและโดดเด่นที่ผู้บริโภคต้องยอมจ่ายเงินซื้อผลิตภัณฑ์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยกระบวนการพัฒนาการออกแบบสามารถนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองด้านการคิด การสร้างสรรค์และการพัฒนางานด้วยตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

2. อภิปรายผลการวิจัย

จากการดำเนินกิจกรรมการวิจัยผู้วิจัยมีประเด็นการอภิปรายตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

2.1 บริบทภูมิปัญญาการทอและการสานจากกก เป็นวิถีชาวบ้านที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น โดยการลงมือปฏิบัติ มีทั้งการเป็นผู้สังเกตการณ์และผู้ปฏิบัติ โดยกระบวนการทั้งหมดนั้นเน้นการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การคิด และการวิเคราะห์จนเกิดเป็นภูมิปัญญาแบบใหม่ และมีการเรียนรู้การถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ สำหรับการผลิตผลิตภัณฑ์การทอ และการสานจาก

กักบ้านหวัดตานันยังใช้วิธีการคิด และการผลิตมาจากภูมิปัญญา
ดั้งเดิม ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม มี
เพียงการนำเอาผลิตภัณฑ์จากการสานและการทอมาแปรรูปเป็น
ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ใช้วัสดุสมัยใหม่มาช่วยในการทำให้ผลงานมีความ
สวยงามสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับสุเทพ สุสาสนี และ
คณะ (2564) ที่พบว่า กระบวนการผลิตที่ทำด้วยมือมีคุณค่ามากกว่า
การใช้เครื่องจักรผลิต โดยการผลิตต้องอาศัยความรู้ทางศิลปะและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความใหม่ เน้นการมี
ส่วนร่วมของผู้ผลิตในชุมชนเพื่อให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ผลงาน
ออกแบบด้วยการใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์อย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
ส่วนปัญหาที่พบเป็นเรื่องงบประมาณในการดำเนินการของกลุ่ม
การขาดเครื่องมือสมัยใหม่ที่จะช่วยสนับสนุนการทำให้ผลิตภัณฑ์มี
ความสวยงาม สอดคล้องกับ วสันต์ วรเจริญ และคณะ (2561)
ที่พบว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นมักพบปัญหาด้านบุคลากร งบประมาณ
การออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ การใช้วัสดุอุปกรณ์และการบริหารจัดการ
จัดการ ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ ความรู้ความ
เข้าใจกระบวนการพัฒนาและกระบวนการออกแบบ ถือว่าเป็นเนื้อหา
ที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีความน่าสนใจ การตอบสนองคนรุ่นใหม่ได้
และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถดำรงอยู่และดำเนินการต่อไปได้
อย่างยั่งยืน

สำหรับสภาพการผลิตของกลุ่มนั้นเป็นการใช้เวลาว่างจากงาน
เกษตรกรรมที่เป็นงานหลัก มาทอเสื่อและสานผลิตภัณฑ์การขายใน
พื้นที่บ้านและพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดเลย และกลุ่มยังมีการซื้อเสื่อ
ทอจากพื้นที่จังหวัดขอนแก่นมาสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋า
ถือรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์เพิ่มเติมให้กับกลุ่ม
เมื่อมีการออกไปจัดแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่หน่วยงานภาครัฐ
จัดขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้ซื้อ โดยกำหนดราคาอยู่ระหว่าง
550-800 บาท ขึ้นอยู่กับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ สำหรับการพัฒนา
งานทอเสื่อและการสานของกลุ่มยังขาดสมาชิกผลิตและสร้างสรรค์
พัฒนาผลงานไปด้วยกัน และกลุ่มก็ยังขาดการมีส่วนร่วมในการผลิต

เนื่องจากไม่ทราบกระบวนการหรือวิธีการที่จะสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในชุมชน โดยส่วนใหญ่ของผู้ทำงานสานและทอคือผู้สูงอายุ แต่ประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ค่อนข้างน้อย ซึ่ง สุภัทณี เปี่ยมสุวรรณกิจ และสุทธิพร เปี่ยมสุวรรณกิจ (2560) กล่าวว่า การพัฒนางานผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นต้องเน้นให้สมาชิกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมสะท้อนผลิตภัณฑ์ของตนเอง และงานออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องตอบสนองกลุ่มผู้ซื้อและนักท่องเที่ยว ด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย โดยการออกแบบนั้นต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มและชุมชนที่มุ่งแสดงอัตลักษณ์และนวัตกรรมใหม่ให้กับผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นควรพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เน้นความสวยงาม คุณภาพดี ความมีคุณค่าในตัวเอง ความมีเอกลักษณ์และมีบรรทัดฐานที่สวยงาม การตั้งราคาเหมาะสมกับคุณภาพสร้างการรับรู้ในแง่ความมีเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ของจังหวัดได้ด้วยการถอดบทเรียนจากการได้ระดับความคิดเห็นจากจุดเริ่มต้นก่อนที่ไปสู่ขั้นของการพัฒนา ดังที่ สุเทพ สุสาสนี และคณะ (2564) กล่าวว่า การถอดบทเรียน ด้วยการนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาทบทวนการทำผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีคุณภาพนั้น เห็นว่าสมาชิกกลุ่มคือผู้ปฏิบัติการวิเคราะห์และสร้างรูปทรงผลิตภัณฑ์เพื่อการผลิตต้นแบบ จากนั้นจึงกำหนดเทคนิคการผลิตที่เหมาะสมและมีคุณภาพมากขึ้น เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่และสามารถเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ไปจากเดิม

2.2 การพัฒนางานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานของการมีส่วนร่วม ข้อดีคือการช่วยให้สมาชิกกลุ่มทุกคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นของสภาพของผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต ราคาและการขายผลิตภัณฑ์ โดยกระบวนการนั้นจะต้องมีผู้นำการสนทนากลุ่มที่สามารถเปิดประเด็นและสรุปผลของการแลกเปลี่ยนได้ ทั้งนี้ผลของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้กลุ่มมีความรู้ความเข้าใจถึงการที่ต้องมีการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคหลักหรือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในชุมชน

โดยกลุ่มในฐานะผู้ผลิตจะต้องมีการคิดและพัฒนาทั้งเรื่องราว แนวคิด เทคนิควิธีการ การสร้างและพัฒนารูปแบบ การสร้างและค้นหาความสวยงามและความหมายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กระบวนการพัฒนายังทำให้สมาชิกกลุ่มได้เรียนรู้ และเห็นถึงศักยภาพกลุ่มผู้ผลิตรายอื่น ๆ นอกพื้นที่ว่ากลุ่มอื่น ๆ มีรูปแบบมีราคา มีจุดขายและมีการทำการตลาดอย่างไร ดังนั้นการมีศักยภาพด้วยการวิเคราะห์และเข้าใจบริบทของตนเองในฐานะที่เป็นกลุ่มผลิตงานจากกกเพียงรายเดียวในจังหวัดเลย จึงทำให้กลุ่มเห็นโอกาสการขายและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่รูปแบบอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการวิจัยตลอดโครงการจึงเป็นกรอบความคิดที่ส่งผลทำให้กลุ่มมีการคิดสร้างสรรค์และมีการพัฒนางานออกแบบออกมาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยกลุ่มเป้าหมายที่ซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นมักจะให้ความสนใจกับอัตลักษณ์จากเรื่องราว วัสดุ กระบวนการ และเทคนิคเฉพาะในการสร้างสรรค์งาน ดังนั้นกลุ่มจะต้องมีข้อมูลผู้บริโภคหลายมิติ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (กรรณิการ์ สายเทพ และ พิชญ่า เพิ่มไทย, 2561) ซึ่งกลุ่มเห็นว่าเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีการสร้างขึ้นผ่านการวิจัยมีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวที่ซื้อผลิตภัณฑ์ ดังนั้นในช่วงกระบวนการวิจัยนี้ กลุ่มจึงมีความพยายามที่จะค้นหาความคิดที่แตกต่าง การค้นหาและสร้างรูปแบบใหม่ ๆ ด้วยการศึกษาและเรียนรู้จากช่องทางอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ด้วยตัวเอง โดยเห็นว่าสื่ออินเทอร์เน็ตมีข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบผลิตภัณฑ์สานและทอที่มาก และสามารถนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์เป็นรูปแบบของตนเองต่อไป ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมคือ การขาดผู้นำทางที่จะช่วยพาทดลองหรือค้นรูปแบบ เพื่อทดลองทำการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบรูปแบบใหม่ที่ต้องมีการใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในการประยุกต์รูปแบบ เทคนิควิธีการหรือการผสมผสานวัสดุอื่น ๆ ซึ่งระหว่างการเรียนรู้วิจัยได้เข้าไปจัดกระบวนการพัฒนากลุ่มให้มีการคิด และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชนมากขึ้น ดังนั้นการลงพื้นที่ไป

ดำเนินการวิจัยทำให้มีข้อค้นพบว่า หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่พัฒนา
กลุ่มนั้น ต้องแสวงหาผู้เชี่ยวชาญมาเป็นทีปรึกษากลุ่มโดยอยู่บนพื้นที่
การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและร่วมรับ
ผลประโยชน์จนกว่ากลุ่มจะสามารถคิด วางแผน และดำเนินการได้
ด้วยตนเอง จึงทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาและการทำให้
กลุ่มสามารถคงอยู่ได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับ ไทยโรจน์ พวงมณี,
พชรมณ ใจงามดี และคชสิทธิ์ เจริญสุข (2565) ที่พบว่ากระบวนการ
มีส่วนร่วมของกลุ่มจะช่วยให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการ
พัฒนาทั้งด้านการบริหารจัดการและการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน
ซึ่งแนวทางนี้ก็จะทำให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกิดความยั่งยืนตลอดไป ดังที่
สุภัทธิ เปี่ยมสุวรรณกิจ และสุทธิพร เปี่ยมสุวรรณกิจ (2560) กล่าวว่า
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อาจนำเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการมาใช้
ในการพัฒนาร่วมด้วย มีการทดลองเพื่อทำให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ
และมีคุณค่าบนพื้นฐานความต้องการของกลุ่มที่เข้าไปพัฒนา นอกจากนี้
นี้ยังพบว่ากลุ่มจะมีการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ขึ้นมานั้นจะ
ต้องตระหนักถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดกระบวนการทำงาน
ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมีผู้นำการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้
เพื่อให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีการพัฒนาการออกแบบไปสู่อนาคต
ด้วย ซึ่ง ลักษณะพร โรจน์พิทักษ์กุล (2556) กล่าวว่า การพัฒนาการ
ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้กลุ่มยั่งยืนนั้น มีขั้นตอนดังนี้
1) ร่วมคิด ร่วมค้นหา และ ร่วมสะท้อน 2) แสวงหาและสร้าง
ความรู้ 3) จัดความรู้เป็นระบบ 4) ประมวลและกลั่นกรองความรู้
5) เข้าถึงความรู้ 6) แบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ และ 7) เรียนรู้ด้วย
ตนเองเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจน

ส่วนผลการประเมินการทดลองพัฒนางานออกแบบ พบว่า
กลุ่มมีการวางแผนการดำเนินการนับตั้งแต่ขั้นเริ่มต้นวางแผนและ
การเตรียมการพัฒนา ขั้นการดำเนินการพัฒนาและขั้นการประเมิน
ผลการพัฒนา โดยภาพรวมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยการสาน
งานทอ และการแปรรูป มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 จากข้อมูลเชิงคุณภาพ
พบว่า ผู้เข้าร่วมการประเมินเห็นว่ารูปร่างของผลิตภัณฑ์ชุมชนของ

กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะเรื่องการพยายามแสดงตัวตนของรูปทรงเรขาคณิตที่มีความเรียบง่าย และการใช้สีของวัสดุ กกมาทอเป็นสีหลักและใช้กลุ่มสีน้ำเงินและสีชมพูเป็นสีที่ช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีความน่ารัก สวยงามและมีความน่าสนใจขึ้น เช่นเดียวกับประเด็นด้านกลวิธีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยการใช้เทคนิคการย้อมสี การทอและการสานที่หลากหลายมาผสมผสานกัน เช่น การสานแบบท่างให้เป็นช่องว่าง การสานแบบถี่และแน่น การย้อมสีเส้นกกแบบไล่ค่าน้ำหนักสีด้วยการจุ่มสีเพียงด้านเดียว ทำให้เห็นว่ากลุ่มมีการสื่อสารถึงความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่ต้องการรังสรรค์ให้เกิดขึ้น ส่วนด้านการสร้างนวัตกรรมในเชิงพาณิชย์นั้นกลุ่มมีความคาดหวังที่จะให้เกิดขึ้น แต่เนื่องจากกระบวนการวิจัยนี้มุ่งเน้นขับเคลื่อนการใช้พลังทางปัญญาคิดสร้างสรรค์และการออกแบบเป็นวัตถุประสงค์หลัก จึงยังไม่สามารถพัฒนาและผลิตขึ้นมาได้ตามเกณฑ์ที่ต้องการ แต่จากการประเมินของผู้เกี่ยวข้องพบว่ามีการสร้างนวัตกรรมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมประเมินเห็นว่ารูปแบบการสาน การถัก การทอและการแปรรูปที่เกิดขึ้นใหม่เป็นนวัตกรรม ส่วนด้านความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์พบว่าค่าประเมินระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นผู้ผลิตงานออกแบบ ผลิตภัณฑ์ชุมชนรายเดียว ส่งผลทำให้ไม่มีคู่แข่งจึงมีโอกาสที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการขายได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยครั้งนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและหน่วยงานภาครัฐสามารถนำกระบวนการหรือขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การวางแผนดำเนินการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยแนวทางการมีส่วนร่วม ทั้งนี้เป้าหมายคือ การสร้างความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของการคิดสร้างสรรค์ในลักษณะเป็นกลุ่มหรือเป็นทีม ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรและงานออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนไปสู่รูปแบบร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- กรณีการณ์ สายเทพ และ พิษญา เพิ่มไทย. (2560). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการส่งออกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดอกไม้ประดิษฐ์ ตำบลแม่ทะ อำเภอมะเท จังหวัดลำปาง. *วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่*. 10(2), 1-11.
- จิตพนธ์ ชุมเกตุ. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอลำทะ จังหวัดเพชรบุรี. *คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- ไทยโรจน์ พวงมณี, พชรมณ ใจงามดี และ ศสสิทธิ์ เจริญสุข. (2565). การรื้อฟื้นและการพัฒนาการออกแบบผ้าลวดด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านใหม่ ศาลาเพื่อง อำเภอลำทะ จังหวัดเลย. *วารสารวิชาการคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 1(2), 59-96.
- สุภัทธิน เปี่ยมสุวรรณกิจ และ สุทธิพร เปี่ยมสุวรรณกิจ. (5, ธันวาคม, 2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวตำบลนางแล อำเภอมะเท จังหวัดเชียงราย. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2 มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. นวัตกรรมสร้างสรรค์สังคม (น.1059-1068). มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สุเทพ สุสาสนี, เชษฐณรงค์ อรุณ, ธนกร ภิบาลรักษ์, ชลพรรณ ออสปอนพันธ์, พรอยฝน ทวีชัย, เบญจพร ประจง, ธนวัฒน์ กันภัย และกฤติยา โพธิ์ทอง. (2564). การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน : กรณีศึกษา งานทอเสื่อกกและงานจักสานด้วยคลุ้มในจังหวัดจันทบุรี. *วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*. 11(2), 223-239.
- ลักษณะพร โรจน์พิทักษ์กุล. (2556). การต่อยอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกกโดยการออกแบบและพัฒนาตลาดด้วยรูปรูปทรงเรขาคณิตของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเสื่อกกบางพลวง อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์.
- วสันต์ วรเจริญ, ภัทธิธรา ผลงาม, จุลดิษฐ์ อุปฮาด และ พงษ์พร ศรีจันทร์. (2561). การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอเสื่อกก ตำบลคำไผ่ อำเภอลำทะ จังหวัดยโสธร. *วารสารสักทอง*. 24(ฉบับพิเศษ), 55-68.
- อาทิตย์ ลาวงศ์, อรรถกร จตุกุล, ชัดติยา ชัชวาลพาณิชย์, ปัญญาพร ผลเกิด และ วรินทร์พิพัชร วัชรพงษ์เกษม. (2564). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน อำเภอมะเท จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสหวิทยาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*. 5(1), 23-33.

การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่อง ภายใต้อาณาหน้าตัวกาก

Art Research : Under Tua Kak's Face

Received : February, 15 2023

Revised : March, 30 2023

Accepted : July, 6 2023

อธิพัชร วิจิตสถิตรัตน์¹

Atipat Vijitsatitrat¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อีเมล : ssekyanp@gmail.com

¹Asst. Prof. in Art Education, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

Email : ssekyanp@gmail.com

งานวิจัยสร้างสรรค์ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2565 จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยสร้างสรรค์ เรื่องภายใต้ใบหน้าตัวกานี้เป็นการตีความจากภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยอยุธยาตอนต้น ได้แก่ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชสิทธิาราม วัดดุสิตาราม ที่แสดงถึงภาพของตัวกานซึ่งเป็นตัวภาพในงานจิตรกรรมไทยที่มีการแสดงออกทางสีหน้าต่างจากตัวภาพอื่น ๆ ที่มักไม่แสดงอารมณ์ทางสีหน้า นำมาตีความตามแนวคิดการอ่านภาพ และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรม เป็นการนำเอาอารมณ์ ความรู้สึกของตัวกานที่อยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้นมาแสดงออกผ่านการรับรู้และอารมณ์ร่วมของผู้วิจัยมุ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกภายใน เพื่อแสดงภาวะความรู้สึกที่สอดคล้องกันในมิติอารมณ์จากภาพต้นทางสู่การสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะที่เป็นเครื่องมือในการแสดงออกและสื่อสาร แนวคิด อารมณ์ ความรู้สึก ความหมายของผลงานออกไปสู่สาธารณชน ผลงานที่ผ่านการตีความและสร้างสรรค์ออกมานั้นประกอบด้วยผลงาน 6 ชิ้นที่เกี่ยวข้องกับความกลัว หนี ตาย โกรธ ทำร้าย สังสรรค์ สนุก เคลิบเคลิ้ม ในรูปแบบงานจิตรกรรม

คำสำคัญ : สร้างสรรค์, ตัวกาน, จิตรกรรมฝาผนัง, ศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรม

Abstract

This research focuses on the story behind Tua Kak's face, which is an interpretation of murals in the early Ayutthaya period. These murals, located in places such as Buddhaisawan Chapel, Wat Ratchasittharam, and Wat Dusidaram, depict Tua Kak, a human figure in Thai painting whose facial expression is different from other human figures and should be interpreted according to the concept of visual literacy. Tua Kak's emotion on their faces brought to the interpretation and creation of works of art in abstract expressionism, works of art that aim to convey the emotions and perceptions of the artist. These works of art serve as tools for expressing and communicating concepts, emotions, feelings, and meanings to the public. The six resulting paintings express a range of emotions: fear, escape, death, anger, harm, party, fun, and euphoria.

Keyword : Create, Tua Kak, Murals Painting, Abstract Expressionism

บทนำ

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ หรือทศชาติ ที่บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในการเล่าเรื่องพุทธประวัติที่กล่าวมานั้น นอกจากตัวพระพุทธเจ้าแล้ว ยังมีตัวภาพอีกมากมาย อาทิ ชนชั้นสูง เช่น เทวดา นกบวช กษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ ชาววัง ชนชั้นขุนนาง ไพร่ จนไปถึงตัวกากหรือภาพกาก ซึ่งตัวภาพทั้งหมดที่กล่าวมามากเว้นตัวกากนั้น จะมีหน้าตาที่เหมือนกันหมด เป็นหน้าตาที่มีได้แสดงอารมณ์ใด ๆ ออกมา ไม่ว่าจะโกรธ กลัว ดีใจ เศร้า ก็จะแสดงออกด้วยสีหน้าแบบเดียวกัน แต่ผู้ชมสามารถรู้หรือคาดเดาได้ว่าตัวภาพเหล่านั้น กำลังอยู่ในอารมณ์ความรู้สึกใด ๆ โดยดูจากท่าทางของตัวภาพนั้น ๆ ดังที่ อภิวัฒน์ ดุลยพิเชษฐ์ (2555: 147) ได้กล่าวไว้ว่า ตัวบุคคลในภาพจิตรกรรมไทยเป็นแบบมโนภาพ (Idealist) ตามแบบแผนของงานจิตรกรรมไทยประเพณี คือ สวยงามทรวดทรงอ่อนหวาน ไม่แสดงกล้ามเนื้อ ไม่แสดงความรู้สึกทางใบหน้า แต่สื่อความหมายด้วยท่าทางซึ่งแสดงในลักษณะนาฏลักษณ์ (Dramatic)

แต่ภาพกากนั้นตรงกันข้ามจากที่กล่าวมาข้างต้น เพราะตัวภาพนั้นเป็นตัวภาพที่เป็นชาวบ้านธรรมดาที่มีการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาจากสีหน้าและท่าทางที่ชัดเจน ตามที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ระบุไว้ว่า ภาพกาก (น.) คือ ภาพเขียนที่เป็นตัวประกอบในเรื่อง ภาพกากประกอบไปด้วยตัวละครที่เรียกตามภาษาพูดว่า “ตัวกาก” เป็นตัวละครที่ไร้ชื่อ ไม่ใช่ตัวละครหลัก ไม่ได้เป็นตัวเอกในเรื่อง และไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อเนื้อหาในเรื่องราว แต่ตัวกากเหล่านี้รวมตัวกัน เกิดการเคลื่อนไหว เกิดบทสนทนา เกิดท่วงท่าทำนอง ที่ช่วยให้เรื่องราวนั้น ๆ ครบรสชาติและเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นิทรรศการ “ภาพกาก” จิตรกรรมฝาผนัง (2020) ได้กล่าวไว้ว่า อีกบทบาทหนึ่งของภาพกากนั้นก็คือ บทบันทึกที่สะท้อนภาพสังคม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้คนในยุคสมัยที่เทคโนโลยีด้านการถ่ายภาพยังไม่เป็นที่กว้างขวางอย่างในทุกวันนี้ การบันทึกภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้ด้วย ฝีมือของครูช่างโบราณทำให้เห็นว่าผู้คน

ในยุคก่อนนั้นใช้ชีวิตกันอย่างไร มีการแต่งตัวกันแบบไหน บ้านเรือน หน้าตาเป็นอย่างไร ซึ่งการเขียนภาพกานั้นไม่มีรูปแบบตายตัว แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ ความอิสระในการแสดงออก เป็นการขยายขอบเขตของขนบการเขียนภาพจิตรกรรมไทยเรื่องหลัก

จากลักษณะการที่เกิดการเคลื่อนไหว เกิดบทสนทนา เกิดท่วงท่า ทำนอง ที่ช่วยให้เรื่องราวนั้น ๆ ครบรสชาติและเกิดความสมบูรณ์นั้น เป็นภาพจิตรกรรม 2 มิติ ไม่มีคำบรรยายทำให้ผู้ชมอาจต้องตีความจากลักษณะท่าทางแต่ก็อาจจะเกิดคำถามว่า แท้จริงแล้วตัวกานั้นมีอารมณ์ความรู้สึกอย่างไรซ่อนอยู่ สมเกียรติ ตั้งนโม (2555) ได้กล่าวว่า ถ้าเรามองด้วยแนวคิดวัฒนธรรมภาพแล้ว สิ่งที่เรพบเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน มักมีเรื่องราวอยู่เบื้องหลังเสมอ ทั้งความเลื่อมล้ำทางด้านเชื้อชาติ สีผิว และเพศสภาพ ซึ่งสอดคล้องกับตัวภาพในจิตรกรรมไทยที่ซ่อนอารมณ์ความรู้สึกอยู่

อีกทั้งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) นั้นเป็นยุคที่กำลังสร้างบ้านแปลงเมืองอีกทั้งสงครามยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องจนสิ้นสุดลงในรัชกาลที่ 3 จิตรกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังคงรูปแบบที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ได้มีการพัฒนามุมมองการเขียนภาพจากการเล่าเรื่องตามแนวนอน (Horizontal) ไปเป็นแบบมุมมองไอโซเมตริก (Isometric) ซึ่งทำให้การเล่าเรื่องและภาพต่าง ๆ มีความต่อเนื่องและมีรายละเอียดมากขึ้น รวมถึงการนิยวาดภาพชาวบ้านที่แสดงถึงวิถีชีวิตในยุคสมัยนั้นลงไปด้วย

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุดภายใต้ใบหน้าตัวกาก โดยศึกษาจากตัวภาพในอากัปกิริยาต่าง ๆ อาศัยการวิเคราะห์ตามแนวคิดการอ่านภาพ (Visual Literacy) เพื่อนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดผลงานศิลปะที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวภาพเหล่านั้น ถ่ายทอดผ่านเส้น สี รูปทรง รูปร่าง ๆ ต่าง ๆ กันออกไปในรูปแบบศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรม (Abstract Expressionism) ที่เป็นศิลปะในรูปแบบนี้เน้นการแสดงออกของอารมณ์ความรู้สึกผ่านการทำงานศิลปะที่แสดงความสัมพันธ์ทางด้านอารมณ์ จากตัวกากสู่การตีความในสภาวะใหม่ที่สอดคล้องเชื่อมโยงผ่านวิธีการที่เหมาะสม

โดยไม่ยึดติดกับความเป็นจริง และสำแดงความเคลื่อนไหวแบบฉับพลันรุนแรงตามสัญชาตญาณ และการทำงานโดยอัตโนมัติของจิตไร้สำนึก การแสดงออกที่เน้นการเคลื่อนไหวที่รวดเร็วเรียกว่า แอ็คชั่น เพ้นท์ติ้ง (Action painting) (Panu, 2020) เป็นผลงานศิลปะให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้ใบหน้าตัวกากนั้น

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุดภายใต้ใบหน้าตัวกาก
2. เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชุดภายใต้ใบหน้าตัวกาก
3. เพื่อให้ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สร้างผลงานกับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจศิลปะ

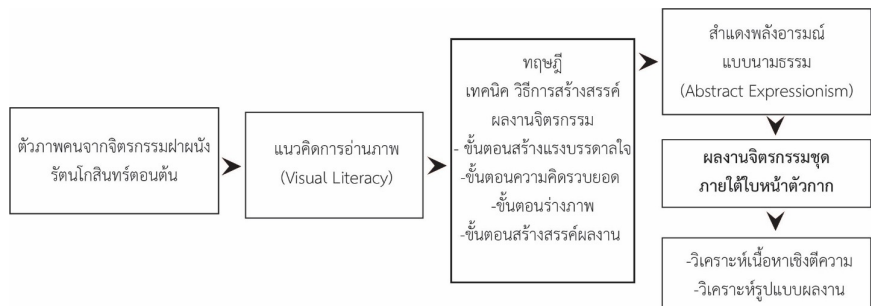
ขอบเขตของโครงการวิจัย

การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมชุดภายใต้ใบหน้าตัวกาก ได้ทำการศึกษาภาพใบหน้าที่แสดงออกภายใต้ใบหน้าตัวกาก โดยศึกษาวิเคราะห์ภาพตัวกากในจิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ วัดราชสิทธาราม และวัดดุสิตาราม

กรอบแนวความคิดการวิจัย

ภาพ 1

แนวความคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

1. ศึกษาความรู้และการสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย
2. ค้นคว้า วิเคราะห์องค์ความรู้ จากจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในเขตกรุงเทพฯ โดย
 - 2.1 ศึกษารูปแบบ ภาพ และเนื้อหาสถานที่ที่เกี่ยวข้องจากอินเทอร์เน็ตและ เอกสารตำราวิชาการ หนังสือ ที่เกี่ยวข้อง
 - 2.2 เลือกภาพภาพที่จะทำการวิเคราะห์และตีความตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาไว้
3. การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุด ภายใต้ใบหน้าตัวกาก ใช้กระบวนการสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ ดังนี้
 - 3.1 ขั้นตอนสร้างแรงบันดาลใจ เป็นการสัมผัสอารมณ์ความรู้สึกของตัวกาก อันเป็นจุดเริ่มต้นของแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์
 - 3.2 ขั้นตอนความคิดรวบยอด เป็นขั้นตอนที่ผู้สร้างสรรค์เกิดการรับรู้สภาวะอารมณ์ของตัวกาก อันเป็นการเชื่อมโยงกับการสร้างสรรค์ผ่าน เส้น สี รูปทรง และเทคนิคต่าง ๆ และศึกษาผลงานของศิลปินที่ให้อารมณ์การรับรู้ในลักษณะที่กล่าวมา
 - 3.3 ขั้นตอนร่างภาพ จากข้อมูลที่ได้รับรวบรวมมาข้างต้น ผู้วิจัยทำการศึกษาว่าภาพตัวกากมีความสอดคล้องกับแนวความคิดอย่างไร นำมาร่างภาพให้อยู่ภายใต้แนวคิดเดียวกัน
 - 3.4 ขั้นตอนสร้างสรรค์ผลงาน เป็นการสร้างผลงานจริง โดยสร้างจากภาพร่างตามที่คุณผู้สร้างสรรค์รู้สึก อารมณ์ และจินตนาการต่อการรับรู้อารมณ์ของตัวกากนั้นในรูปแบบศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรม
4. การวิเคราะห์ผลงาน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงตีความของสาระในผลงานสร้างสรรค์ การวิเคราะห์รูปแบบที่เป็นกึ่งนามธรรมว่าผลงานมีการคลี่คลายจากการตีความและสร้างสรรค์จนเกิดเป็นรูปทรงใหม่
5. การวิเคราะห์ตามหลักทัศนธาตุ ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของ เส้น สี รูปทรง กับความสมดุล กลมกลืน เน้น แปรเปลี่ยน และอารมณ์ของภาพ

ผลการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุดภายใต้ใบหน้าตัวกาก มีดังนี้ การตีความหมายจากภาพ ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะ กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ

1. การตีความหมายจากภาพ ผู้วิจัยได้ตีความหมายจากบริบทโดยรวมของภาพจิตรกรรมนั้น ๆ โดยเริ่มจากบริบทเนื้อเรื่องของภาพตัวกากที่ปรากฏอยู่ว่ามีเนื้อเรื่องตอนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร จากนั้นจึงมาดูภาพตัวกากว่ากำลังทำอะไร เกี่ยวข้องอะไรกับเนื้อเรื่องนั้น ๆ โดยได้วิเคราะห์ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ท่าทาง การกระทำ อันสอดคล้องกับบริบทของเนื้อเรื่องจิตรกรรมฝาผนังในตอนนั้น ๆ ดังที่ Bamford (2003) การแปลความหมายจากภาพ คือ การแปลภาพที่ถูกนำเสนอ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แล้วสื่อสารออกมาอย่างมีความหมาย ในขณะเดียวกันผู้วิจัยยังต้องสามารถสร้างสรรค์อธิบายความหมายออกมา ดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 2

ภาพตัวกามาจากผนังใต้มณฑปทรงมหาราชวังนาผาศรี พระที่นั่งพุทธโสธรวรย

ในภาพนี้พระพุทธเจ้าที่ยืนอยู่บนมุขขวานของภาพได้แผ่เมตตา ทำให้ช้างนาผาศรีละพยศ จะเห็นได้ว่าตัวกาก็ได้แสดงออกถึงท่าทางที่แสดงถึงความกลัวที่จะถูกช้างทำร้ายจึงวิ่งหนีหกล้มลุกคลุกคลาน ตัวกากลั่นต้องกลัวอันตรายอย่างมากจึงพยายามที่จะหนีออกห่างเอาตัวรอด โดยมีสนใจว่าจะหกล้มหรือเหยียบคนอื่นที่ล้มลงบนพื้น การหนีเอาตัวรอดนี้เป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ที่ต้องการปกป้องตัวเองจากอันตราย ไม่ว่ามนุษย์ที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์ประเสริฐหรือสัตว์เดรัจฉาน เมื่อเกิดเวลาคับขัน จวนตัว จะมีสัญชาตญาณเอาตัวรอด จะทำทุกวิถีทางเพื่อนำพาตัวเองให้รอดพ้นจากสถานการณ์คับขัน จวนตัว ซึ่งเป็นการทำงานของสมองส่วนที่เรียกว่า เรปทิลเลียนเบรน (Reptilian Brain) ดังที่ บุรินทร์ รุจจนพันธ์ (2555) กล่าวว่า เป็นส่วนสมองของสัตว์เลื้อยคลาน (Non-conscious, geared for survival and regulating major body processes) พฤติกรรมที่ไม่ใช้สติ ไม่มีความรู้ตัว ทำโดยสัญชาตญาณ มุ่งเอาตัวรอด ควบคุมการทำงานของร่างกาย เช่น ดื่มน้ำเพราะกระหาย หนีเมื่อเผชิญอันตราย ภาพตัวกานั้นจึงมีทั้งความกลัว หนีโดยสัญชาตญาณเอาตัวรอด และความโกลาหลเกิดขึ้น

ภาพ 3

ภาพตัวกากเกรงกลัว พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ภาพตัวกากเกรงกลัวเป็นส่วนหนึ่งของจิตรกรรมฝาผนังตอน พระพุทธเจ้าเสด็จกรุงลงกา ได้แสดงปาฏิหาริย์ จนทำให้พวกยักษ์ เกรงกลัว จะเห็นได้ว่าพวกตัวการดังกล่าวเป็นลูกน้องของพญายักษ์ กำลังตกใจกลัวและวิ่งหนี จนสามารถยกช้าง หมูได้ทั้งตัว ความกลัว เป็นอารมณ์ทั่วไปที่มีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ที่เราคิดว่าจะทำร้ายหรือ คุกคามต่อร่างกายหรือจิตใจของเราถ้ามนุษย์ ไม่มีความกลัว เราอาจจะไม่สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้นาน ความกลัว ส่งผล ต่อระดับอารมณ์ความรู้สึกและการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมีในร่างกายจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการตอบสนอง อย่างอัตโนมัติ สุธีรา มิตรนิวัฒน์ (2555) และมีความกลัวตายดังที่กล่าวมาข้างต้น

ภาพ 4

ภาพตัวกากมาจากผนังเต็มตอนยมกปาฏิหาริย์หน้าเมืองสาวดี พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

ภาพนี้เป็นภาพที่ชาวบ้านแสดงอารมณ์ขุนเคืองโกรธแค้นพวกเดียรฉัตร (นักบวชนอกศาสนา) การแสดงออกของตัวกากเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความโกรธแค้นที่มีต่อศัตรู ฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจเป็นผู้ที่เคยมีอำนาจเหนือกว่า หรือผู้ที่มีความเชื่อไม่ตรงกัน การแสดงออกโดยการทำร้าย ทั้งตี เตะ ต่อย นั้นเป็นการแสดงออกโดยมุ่งเน้นระบายอารมณ์ขุนเคือง ประทุ้อ้ออันอยู่ในจิตใจ พัฒนาออกมาเป็นกำลังรุนแรงที่ถาโถมใส่ศัตรู สปีลเบอร์เกอร์ Spielberg (1988) อ้างใน กนกวรรณ เรือสีจันทร์ (2563) กล่าวว่า มนุษย์เมื่อมีความโกรธเกิดขึ้นจะแสดงออกได้ 3 ลักษณะดังนี้ คือ เก็บความโกรธไว้ในใจ (Anger In) แสดงความรู้สึกอย่างชัดเจน (Anger Out) คือ เมื่อโกรธแล้วก็จะแสดงความรู้สึกหรือการกระทำรุนแรงออกมาต่อคนหรือสิ่งของ อีกนัยหนึ่งก็เป็นการลงโทษที่เดียรฉัตรเหล่านั้นได้ กระทำการยุดิธรรม จึงมีการลงโทษเพื่อแก้แค้น ดังที่ ญัฐวิวัฒน์ (2565) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการลงโทษตามกฎหมายการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน คือ เพื่อเป็นการทดแทนการกระทำผิด ซึ่งผู้กระทำผิดได้กระทำลงไป เพราะผู้กระทำผิดสมควรจะได้รับการลงโทษ อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของเขานั้นเอง

ภาพ 5

ภาพไฟร่พลตั้งงตั้งม้สุรา วัดราชสิทธิาราม (ซ้ายมือ)

ภาพ 6

ภาพตัวกากกำลังดูดนตรีในงานพระราชพิธี วัดคฤดาราม (ขวามือ)

ภาพไฟร์พลที่ตั้งวงดื่มสุรา ในจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง เวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช พระเจ้าสุริยพงษ์พาราชนานสมโภสรับขวัญสองกุมาร และไปรับพระเวสสันดร จึงต้องมีขบวนช้าง บ่าว ไฟร์พลเดินทางมา ด้วย เมื่อพักแรมไฟร์พลจึงตั้งวงดื่มสุรา จะเห็นได้ว่าไฟร์พลนี้มิได้ไป การศึกษาเพื่อรบกับศัตรู อีกทั้งยังมีความยินดีที่จะได้ไปกับผู้ที่มีบุญญาธิการถึงที่พำนัก ทุกคนจึงมีท่าทางผ่อนคลายมีความยินดี และตั้งวงดื่มสุราอย่างยิ้มแย้มมีความสุขที่ได้ไปปฏิบัติภารกิจนี้ ตรงกับที่ กระทรวงสาธารณสุข (2552: ออนไลน์) ให้คำนิยามความสุข ไว้ว่าการที่เราได้รับ ความพึงพอใจ ความสมหวังจากสิ่งต่าง ๆ รอบด้าน เช่น สุขเพราะได้อยู่กับสิ่งที่รักหรือถูกใจ สุขเพราะได้ทำงานที่ถูกใจ สุขจากการอดภัยอันตราย หรือเจอเพื่อนเก่าที่ไม่ได้เจอกันมานาน เป็นต้น

ภาพภาพตัวกากกำลังดนตรีในงานพระราชพิธีเป็นส่วนหนึ่งของ จิตรกรรมฝาผนังตอนพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา บริบทของเรื่องนี้เป็นการเล่นมโหรีที่เกี่ยวข้อง เรื่องมงคล จึงเป็นเรื่องของความสุข อิ่มเอมใจ ตัวกากในภาพนี้ดูการ บรรเลงดนตรีผ่านกำแพงวัง ถึงแม้จะเห็นได้ไม่ชัดแต่สีหน้าและท่าทาง นั้นแสดงถึงความสุข อีกทั้งเสียงดนตรีที่บรรเลงก็ทำให้เกิดอารมณ์ อิ่มเอมใจ เคลิบเคลิ้มในเสียงดนตรี ดังที่ เกสร (2559) กล่าวว่า ความสุข (happiness) หมายถึง การประเมินของบุคคลตามการรับรู้ ของตนเองต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ขณะนั้นว่า มีความพึงพอใจ ในชีวิต มีความรู้สึกทางบวก เช่น สนุกสนาน มีความ ยินดี เบิกบานใจ ซาบซึ้งใจ โดยปราศจากความรู้สึกทางลบ เช่น ความวิตกกังวล และ ความซึมเศร้า เป็นต้น

ภาพ 7

ภาพการลงทัณฑ์ในนรกภูมิ วัดราชสิทธาราม

ภาพการลงทัณฑ์ในนรกภูมิ เป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติตอน พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ผ่านภพทั้ง 3 ภพ ในภาพนี้เราจะเห็นได้ว่ามีตัวกากโดนลงทัณฑ์ด้วยการผูกกับข้อและเชี่ยนตี ส่วนหนึ่ง รอดอนลงทัณฑ์ ซึ่งทั้งหมดแสดงออกถึงความกลัวและความเจ็บปวดแสนสาหัส หมดหวัง ที่ทั้งแสดงออกทางสีหน้าและท่าทางการลงทัณฑ์ในนรกโดยพญายมราชนั้น ถือเป็นการลงโทษที่เป็นทั้งการลงโทษเพื่อให้สาสม ญัฎฐ์วัฒน์ (2565) กล่าวว่า ลงโทษให้สาสม ตั้งอยู่บนกฎของศีลธรรมและความยุติธรรม จึงมีการพิจารณาว่าการลงโทษนั้น ยุติธรรมหรือไม่ได้สัดส่วนกับความผิดหรือไม่

การลงทัณฑ์นี้เป็นการลงทัณฑ์ทั้งร่างกายและจิตใจ หัตถพันธ์ (2559) ให้นิยามของการลงโทษทางร่างกายว่า “เป็นการกระทำที่เจตนาสร้างความเจ็บปวด หรือไม่สบายทุกชนิดบนร่างกายของบุคคลอย่างรุนแรง เพื่ออบรมสั่งสอน ลงโทษหรือควบคุมความประพฤติ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าภาพตัวกากในจิตรกรรมฝาผนังนั้นได้ถูกตีความตามบริบทของเนื้อเรื่องในฝาผนังนั้น ๆ โดยการแสดงสิ่งที่อยู่ภายใต้ใบหน้าของตัวกากที่บ่งบอกถึงอารมณ์ความรู้สึกผ่านใบหน้าแล้ว ยังมีสิ่งที่อยู่ข้างในสมองและจิตใจที่พร้อมจะปะทุออกมาในรูปแบบของกริยาท่าทาง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือพร้อม ๆ กัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ตัวกากนั้นประสบอยู่

2. ผลงานสร้างสรรค์ศิลปะ ในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรม ภายใต้งานตัวกานั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้จิตรกรรมเทคนิคผสม โดยใช้สี และวัสดุที่แตกต่างกันในแต่ละผลงานตามบริบทของอารมณ์ ความรู้สึก การตีความผ่านการมองภาพของภาพตัวกานั้น ๆ สื่อความหมาย ออกมาในรูปแบบศิลปะแบบสำแดงพลังอารมณ์แนวนามธรรม (Abstract Expressionism) ซึ่งเป็นลัทธิสำคัญในศิลปะสมัยใหม่กลาง ศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้รับอิทธิพลจากกระแส ศิลปะนามธรรม (Abstract) ในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านงาน ศิลปะที่ไม่ยึดติดกับความจริง เน้นความเคลื่อนไหวฉับพลันและรุนแรง ตามสัญชาตญาณของศิลปะเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ (Expressionism) รวมถึงการทำงานโดยอัตโนมัติของจิตไร้สำนึกของศิลปะเซอร์เรียลลิสม์ (Surrealism) (ภาณุ บุญพิพัฒนาพงศ์, 2562) มีการสร้างสรรค์ผลงาน โดยใช้การแสดงออกที่เน้นการเคลื่อนไหวที่รวดเร็วเรียกว่า แอ็คชั่น เพ้นท์ติ้ง (Action Painting) และ คัลเลอร์ฟิลด์ เพ้นท์ติ้ง (Color Field Painting) ดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยใช้การแสดงออกของรูปทรง รูปร่าง ลายเส้น สีแปร่ง สี พื้นผิวต่าง ๆ ลงบนเฟรมผ้าใบ โดยผู้วิจัยได้มองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามบริบทของอารมณ์ต่าง ๆ กันของตัวกานที่แสดงออกใน จิตรกรรมตอนนั้น ๆ อันได้แก่ อารมณ์กลัว มีความสุข สนุกสนาน ทรมาน ซึ่งอารมณ์จะแสดงออกมาผ่านทางเส้น สีแปร่ง สี พื้นผิว ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้น

ภาพ 8

ชื่อภาพ “กลัว หนี ตาย 1” เทคนิค จิตรกรรมสีผสมบนผ้าใบ

ขนาด 150 x 120 ซม. ปี พ.ศ.2566

ภาพ 9

ชื่อภาพ “กลัว หนี ตาย 2” เทคนิค จิตรกรรมสีผสมบนผ้าใบ

ขนาด 150 x 120 ซม. ปี พ.ศ.2566

ภาพ 10

ชื่อภาพ “โกรธแค้น ทำร้าย” เทคนิค จิตรกรรมสื่อผสมบนผ้าใบ
ขนาด 80 x 120 ซม. ปี พ.ศ.2566

ภาพที่ 8 9 และ 10 นั้น การแสดงออกถึงอารมณ์กลัวที่นำมาถ่ายทอดลงบนผืนผ้าใบนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การระบายสีภาพแบบ Action Painting ต้องสมมุติตัวเองเหมือนกับเป็นตัวกากที่กำลังเผชิญความกลัวที่อาจจะทำให้ถึงกับชีวิตเหล่านั่น และต้องหนีเพื่อเอาชีวิตรอดให้ได้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเดียวกับการลากเส้นข้างต้น แต่ในทางตรงกันข้ามเมื่อตัวกากเกิดความรู้สึกกลัวแล้ว สมองยอมสั่งการให้หนีออกจากความกลัวนั้น ซึ่งจากภาพตัวกากที่ศึกษามานั้น เป็นการหนีที่ต้องเอาชีวิตรอด หนีไปให้พ้นอันตรายให้เร็วที่สุด โดยไม่ต้องคำนึงถึงคนอื่น เมื่อต่างคนต่างหนีแล้วนั้นก็เกิดความยุ่งเหยิง อลหม่าน ดังนั้น ทั้งเส้นและฝีแปรงก็จะต้องแสดงออกถึงความรวดเร็ว มีพลัง แต่มีความยุ่งเหยิงไร้ซึ่งระเบียบ ดังนั้นจึงต้องใช้ทั้งฝีแปรงดังกล่าวข้างต้นผสมผสานกันไป สีที่ใช้ในการสร้างสรรค์ที่ทำให้รู้สึกถึงความกลัวนั้น ดำ เทา แดง ผู้วิจัยได้ศึกษาโครงสร้างจากผลงาน The Scream ของ เอ็ดเวิร์ด มุงก์ (Edvard Munch) เป็นการใช้สีที่ร้อนแรง ฉูดฉาด สีแดง แสด ที่ใช้แสดงออกถึงความกลัวอันตรายนออกมา

รวมถึงสีดำ เทา เหลืองหม่น น้ำเงิน ม่วง และภาพ Guernica ของ ปาโบล รุยซ์ ปิกัสโซ่ (Pablo Ruiz Picasso) ดังที่ Alejandro (2012) กล่าวว่า “สีดำ ขาวและเทาทำให้ผู้ชมรู้สึกประหวั่นพรั่นพรึง ความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในระยะประชิดทำให้รู้สึกอึดอัดและไม่มีทางหนี และยังสื่อถึงความเจ็บปวดวุ่นวายอีกด้วย The Last Judgement ของ ลูวิต เมดเนอร์ (Ludwig Meidner) ก็มีการใช้รูปทรงของคนพื้นดิน สิ่งก่อสร้างที่บิดเบี้ยว ลายเส้น ผีแปร่งที่ทั้งวงวน ผสานกับความรวดเร็วและมีพลัง รวมถึงสีที่มีความหมองหม่น ดำ เหลืองหม่น แดง เป็นส่วนใหญ่ พื้นผิวที่เกิดจากผีแปร่งและผงชาโคลนั้นทำให้เกิดรอยที่นูนและหยาบ แหวม ซึ่ง ผิวขรุขระ ผิวหนามแหลม ให้ความรู้สึกน่าขยะแขยง ไม่น่าจับต้อง ให้ความรู้สึกไม่ปลอดภัย น่ากลัว ไม่น่าจับต้อง เหมือนความกลัว ภัยอันตรายที่ต้องหลีกเลี่ยงไป

ภาพที่แสดงออกถึงอารมณ์รุนแรงคือเงาโกรธแค้น ทำร้ายนี้เป็นภาพที่ตัวภาคต้องการลงโทษอีกฝ่ายหนึ่งโดยการใช้กำลังทำร้าย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการสร้างสรรคผลงานที่ให้อารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวจากภาพของฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) The Screaming Pope เบคอนใช้เทคนิคการเบลอหน้า การใช้สีค่อนข้างหม่นหมองพร้อมกับร่องรอยของพุ่กันที่มีพลังรุนแรงจากผลงาน The Flame ของ แจ็คสัน พอลล็อก (Jackson Pollock) ใช้ผีแปร่งที่หนาทรงพลังแสดงถึงพลังดิบของเปลวเพลิงที่ลุกโชน ใช้สีที่สด แดง ดำ ผู้วิจัยได้ใช้การตัวผีแปร่งให้เกิดความรวดเร็วและทรงพลังเหมือนการที่ต้องการให้เกิดการทำร้ายที่รุนแรงออกไปให้รวดเร็วที่สุด

ในการสร้างสรรค์ภาพทั้ง 3 ภาพนี้ ผู้วิจัยใช้การตัดฝีแปรงนั้น จะเป็นการตัดจากนอกกรอบเฟรมผ้าใบ ผ่านเข้ามาสู่เฟรมและ ทะลุออกไปยังอีกด้านหนึ่งของเฟรม ไม่ว่าจะเป็นฝีแปรงแนวนอน แนว ตั้ง หรือเฉียง ผู้วิจัยได้วิ่งถือแปรงทาสีมายังเฟรมผ้าใบและตัดแปรง เป็นเส้นที่ต้องการวิ่งผ่านไปยังอีกด้านของเฟรมด้วยความรวดเร็ว ทำให้เกิดการส่งพลังเหมือนการวิ่งหนีอย่างรวดเร็วส่งต่อไปยังแปรง ทาสีและลงสู่เฟรมผ้าใบ สีของฝีแปรงที่ใช้เป็นสีที่ทำให้รู้สึกนุ่มร้อน ร้อนรน ทรมาน อันตราย เลือดเนื้อความตายได้แก่ สีโทนร้อน แดง แสด ส้ม ปรากฏเด่นชัดสุด ความตาย อันตรายที่พุ่งเข้ามา และต้องการที่จะหนีออกจากอันตรายนั้นอย่างรวดเร็ว พื้นผิวที่สาก หยาบและแหลมคมแสดงถึงการหนีที่เกิดความเจ็บปวด อันตรายจากความหยาบไร้ระเบียบ ยุ่งเหยิง ต้องการเอาตัวรอดโดยไม่สนใจคนอื่น ๆ ว่าจะจะเป็นเช่นใด ลักษณะเส้นที่ใช้เขียนรูปทรงตัวกากที่กำลังกลัว และต้องหนี ลายเส้นที่ใช้เป็นลายเส้นที่ไม่มั่นคง ขาดตอน มีขนาด ไม่เท่ากัน ความกลัวจะทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อการใช้มือคือ อาการ สั่น อาการสั่นเป็นส่วนเมื่อรู้สึกกลัวมาก ๆ การลากเส้นนั้นผู้วิจัยจึง ต้องเปรียบเสมือนตัวเองเกิดความกลัวและลากเส้นด้วยมือที่สั่นเทา เมื่อสร้างเส้นเหล่านี้ให้เกิดเป็นรูปร่างก็จะส่งผลให้รูปร่างนั้นรู้สึกขาด กลัว ในระหว่างลากเส้นเหล่านี้

ในภาพที่ 11 สังสรรค์ สนุก มีการเขียนระบายสีทับหลายชั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้สีสดใสเป็นโครงสร้างของภาพนี้ การใช้สีเหลือง ส้ม เขียวเหลือง ชมพู เลือกใช้สีโทนอุ่นทำให้รู้สึกถึงความสุข ความมีชีวิตชีวา ความแจ่มใส ความสนุกสนาน ที่ได้ศึกษาจากผลงาน *Le bonheur de vivre* (The Joy of Life) ของ Henri Matisse ที่ใช้สีอบอุ่น เป็นส่วนใหญ่ ใช้สีที่ค่อนข้างบาง และใช้การเชื่อมต่อของสีในบางจุด ระบายเป็นพื้นภาพในชั้นแรก เปรียบเสมือนความสุขของตัวกากที่กำลังเริ่มดื่มสุรา ในชั้นที่ 2 ผู้วิจัยได้เริ่มใช้การระบายสีให้ดูสนุก สิ้นไหล โดยใช้แนวทางของ Wassily Kandinsky ได้มีการใช้สีฝีแปรง สดใส รู้สึกสนุกสนาน มีชีวิต ในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมถึงการใช้ สีที่มีความสดมากทำให้รู้สึกรื่นรมย์ สดใส สนุกสนาน เสมือนตัวกาก

ภาพ 11

ชื่อภาพ “สังสรรค์ สนุก” เทคนิคจิตรกรรมสีผสมบนผ้าใบ
ขนาด 80 x 80 ซม. ปี พ.ศ.2566

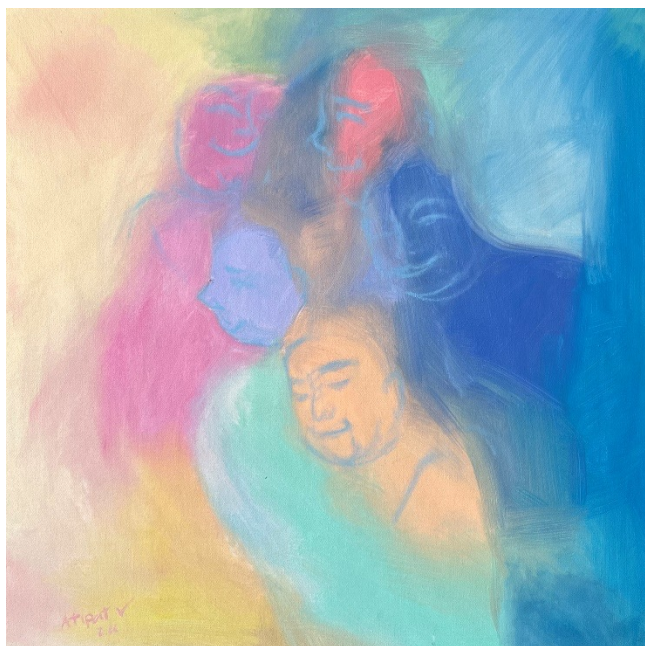

ที่เริ่มจะมีเมามาแต่ยังสนุกสนาน ในการระบายสีขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคจากผลงาน Wonderlust ของ Emma Hill ที่มีการใช้สีที่สด และสร้างการเคลื่อนไหวของสี รูปทรงที่ใช้เป็นการใช้การไหลของสีในการกำหนดรูปทรงของตัวเอง เส้นที่ใช้จะเป็นเส้นต่อเนื่องที่มีความเคลื่อนไหว ขนาดเล็กใหญ่สลับกันไปตามรูปทรงนั้น ๆ ทำให้ดู เคลื่อนไหวมีชีวิต เปรียบเสมือนการสังสรรค์ที่เริ่มด้วยความสนุก จบที่ความเมามาจากสุราทำให้สติลบเลือนไป กลายเป็นความเมิน งง ที่ยุ่งเหยิง จึงได้ใช้ฝีแปรงที่ดูวุ่นวาย เลอะเทอะ และลายเส้นที่พันกันไปมา แต่ยังคงใช้สีที่มีความสดอยู่

ภาพ 12

ชื่อภาพ “เคลือบเคลิ้ม” เทคนิคจิตรกรรมสื่อผสมบนผ้าใบ

ขนาด 80 x 80 ซม. ปี พ.ศ.2566

ส่วนภาพที่ 12 เคลิบเคลิ้ม ใช้ฝีแปรงใช้การระบายให้เกิดการเคลื่อนไหว ที่เลื่อนไหล ไม่่วนวาย ดูนุ่มนวล การผสมผสานของสีที่อ่อนหวานทำให้เกิดความนุ่มนวล เคลิบเคลิ้ม ก่อนที่จะลงมือสร้างสรรค์ผลงานผู้วิจัยได้ต้องทำให้ตนเองมีความสุขทั้งกายและจิตใจแล้ว จึงลงมือสร้างสรรค์งาน การระบายพื้นหลังของภาพ และพื้นผิวใช้สีที่อบอุ่น ค่อย ๆ ระบายลงไปโดยให้มีฝีแปรงที่เบาบาง ดูสบาย ไม่หนัก มีขีดบ้างไม่ขีดบ้าง ตัว เหมือนความพึงฝันที่มีความสุข ผิวขึ้นงานเรียบ บาง มันส่องสว่างและดึงดูดความโปร่งใสของชั้นสี ในบางพื้นที่ มองเห็นร่องพื้นสีขาวในหลายจุด การลากภาพลายเส้นต่าง ๆ ผู้วิจัยใช้สีชอล์กในการลาก โดยค่อย ๆ ลากตามที่ได้ลากไว้ กำหนดควบคุมมือให้สร้างลายเส้นที่เคลื่อนไหว ขนาดต่าง ๆ กัน โดยอาศัยการกดน้ำหนักของมือเพื่อให้เกิดเส้นเหล่านั้น เส้นจะต่อเนื่อง พรู๊วไหวเป็นรูปร่างของตัวกากที่ผสมผสานไปกับสีพื้นหลัง จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยพยายามระบายสีต่าง ๆ ให้เป็นสีที่ให้อารมณ์ชวนฝัน มีการผสมกันอย่างกลมกลืนนุ่มนวล เปรียบเสมือนตัวกากที่ฟังดนตรีจนเคลิบเคลิ้ม หลุดอยู่ในโลกแห่งเสียงเพลงที่ปลอบประโลมจิตใจอันอ่อนโยน

ภาพ 13

ชื่อภาพ “ทรมาน” เทคนิคจิตรกรรมสื่อผสมบนผ้าใบ

ขนาด 150 x 120 ซม. ปี พ.ศ.2566

ภาพที่ 13 ทรมาน การใช้สีเข้ม หนัก เช่น สีดำ เป็นการทำให้เกิดการกดดัน มีดมน ทรมาน เกิดขึ้นในภาพ รูปทรงที่บิดเบี้ยว ผิดปกติที่โดดเด่นด้วยลายเส้นที่หนัก หนา สีอื่น ๆ แสดงถึงความลึกลับของสีม่วง และความตาย เลือด ความสยองของสีแดง ผีแปร่งที่ใช้แสดงอารมณ์ทรมาน ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้ผีแปร่งที่มีความรุนแรงย่ำหลาย ๆ รอบให้เกิดทั้งความหนักและพื้นผิวที่หยาบ รวมถึงการวาดสีเป็นสัญลักษณ์แทนการสาดกระจายของเลือด ไม่ใช่เฉพาะร่างกายแม้กระทั่งจิตวิญญาณก็แตกสลายไป ที่ได้ศึกษาการจากผลงาน The Screaming Pope ของ Francis Bacon และ Night, Perseus' Last Duty ของ Max Beckmann's

ผู้วิจัย นำความรู้สึกเหล่านี้มาสร้างสรรค์ โดยการระบายสีทั้งพื้นหลังและรูปร่างที่อยู่ในภาพใช้สีที่หนา นำเกรียงมากดด้วยแรงเสมือนแรงกดดันที่โดนทรมาน กดปาดสีให้หนามิมีติมีพื้นผิวที่ไม่สม่ำเสมอ บางจุดสีจะฉูดฉาดออกมาด้วยจากแรงกดของเกรียง เสมือนเลือดเนื้อ จิตวิญญาณที่ระเบิดทะลักจากการทรมาน จากนั้นใช้พู่กันเน้นระบายสีดำและม่วงเน้นส่วนลึกให้รู้สึกถึงการทรมานที่ไม่สิ้นสุดของตัวกาก การใช้เส้นต่าง ๆ เน้นเส้นที่รุนแรง ทึมท่ง เหมือนคมหอก คมดาบ คมหนามที่แทงให้เกิดความทรมานตลอดเวลา ขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยใช้สีดำราดลงไปบนผลงานเพื่อแสดงถึงความมืดมนไม่สิ้นสุดของทุกข์ทรมานเจ็บปวดที่ไม่จบสิ้น

ผู้วิจัยได้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้สร้างผลงานกับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจศิลปะ พบว่า รูปแบบศิลปะสำแดงพลังอารมณ์ แบบนามธรรมนั้น ผลสำเร็จของตัวผลงานเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ชมเกิดคำถาม ถึงแนวคิด และกระบวนการในการสร้างสรรค์ เพราะเนื่องจากเป็นผลงานแสดงออกมาในรูปแบบนามธรรมที่ไม่มีรูปทรง รูปร่างที่ชัดเจน ผู้ชมจะต้องนึกคิด ใช้ความรู้จากประสบการณ์ที่เคยรับรู้ผลงานศิลปะ ที่ผ่านมาเป็นประสบการณ์เดิม ผนวกกับการได้ชมผลงานศิลปะ ที่ผู้วิจัยสร้างสรรค์ขึ้นเป็นประสบการณ์ความรู้ใหม่ที่เพิ่มเข้ามา สอดคล้องกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้ขึ้น ภายในอย่างมีความหมายโดยตีความหมาย แตกต่างกันไปตาม ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นการนำเอาความรู้เดิมเชื่อมโยง กับความรู้ใหม่มาสร้างเป็นความเข้าใจของตนเอง (ชุดิมา รอดสุด, 2550: 1014) ผู้ชมส่วนมากรับรู้ถึงความรู้สึก อารมณ์ในภาพที่ผู้วิจัย สร้างสรรค์ออกมาได้อย่างชัดเจน เนื่องจากผลงานนั้นได้แสดงออก ทางการใช้สี ผีแปร่ง พื้นผิว รูปทรง รูปร่าง ที่สามารถสื่อความหมายได้ดี

นอกจากนั้นแล้ววัตถุประสงค์ของผลงานศิลปะประเภทนี้นั้นก็มี จุดประสงค์ให้ผู้ชมได้ทำความเข้าใจและจินตนาการความคิดถึง ความหมายของผลงานนั้น ๆ แต่เพื่อการถ่ายทอดที่ชัดเจน ผู้วิจัยยังได้อธิบาย ถึงแนวกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งเป็นแนวคิดและกระบวนการ ที่มีขั้นตอนชัดเจน เนื่องจากหัวใจสำคัญของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ สำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรมนั้นอยู่ที่ความคิด และกระบวนการ ระหว่างการสร้างผลงาน มีผลสำเร็จของตัวผลงานนั่นเอง อันทำให้ ผู้ที่ได้รับชมผลงานจะเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความเป็นมาเบื้องหลัง ผลงานถึงแนวคิด กระบวนการสร้างสรรค์ของผู้วิจัยที่ต้องการถ่ายทอด ออกมาผ่านผลงานศิลปะได้เป็นอย่างดี

สรุปและอภิปรายผล

การสร้างองค์ความรู้และการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมชุด ภายใต้ใบหน้าที่ว่าการตีความจากภาพตัวกากในจิตรกรรมฝาผนังนี้ ตีความจากบริบทของเนื้อเรื่องที่ภาพตัวกากนั้นปรากฏอยู่เมื่อในอดีต ผ่านแนวคิดในการอ่านภาพ การศึกษาผลงานของศิลปินที่สร้างสรรค์ ผลงานรูปแบบศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรมทำให้เข้าใจถึง กระบวนการวิจัยสร้างสรรค์ศิลปะสำแดงพลังอารมณ์แบบนามธรรม ที่ผสานสอดคล้องกับการตีความอารมณ์ที่ของภาพตัวกากและสำแดง ความเคลื่อนไหวแบบฉับพลัน เหนือจริงออกมาในผลงานจิตรกรรม ผู้วิจัยยังค้นพบว่านอกเหนือจากเทคนิคการวาดภาพโดยใช้อุปกรณ์ ต่าง ๆ ผสานกับแอ็คชั่นเพ้นท์ติ้งแล้ว การที่ผู้วิจัยสัมผัสถึงความรู้สึก ที่ผ่านทางการสัมผัสพื้นผิวต่าง ๆ ระหว่างกระบวนการทำงานนั้น ให้ความรู้สึกที่ลึกซึ้งถึงอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างตามบริบทของ ที่มาผลงานชิ้นนั้น ๆ เช่น พื้นผิวที่ขรุขระ นูนแหลม ในภาพที่ 8, 9, 10 และ 13 ที่ผู้วิจัยรู้สึกเจ็บ แสบ ทรมานจากการใช้มือจุ่มสีที่ผสม กับวัสดุเหล่านั้นในการปาดระบายภาพ ส่วนองค์ความรู้ทางทัศนธาตุ นั้นผู้วิจัยคิดว่าการสร้างสรรค์ผลงานนี้ทัศนธาตุต่าง ๆ จะแปรผันไปตามสภาวะอารมณ์ความรู้สึกก่อนหรือระหว่างที่สร้างสรรค์ผลงาน แต่ยังคงต้องเชื่อมโยงกับภาพต้นทางตัวกากและการตีความตาม เหตุการณ์ที่ตัวกากเหล่านั้นประสบอยู่ด้วย

ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการศึกษาวิจัย
 ตีความและนำมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบนี้ เป็นการสร้างสรรค์
 ผลงานที่มีหลักการแนวคิดและกระบวนการที่ชัดเจน ทำให้ผู้วิจัย
 สามารถสร้างสรรค์ผลงาน เรื่อง ภายใต้ใบหน้าตัวกาก ได้ตรง
 ตามวัตถุประสงค์ของผลงานศิลปะที่ต้องการสื่อสารออกมาให้กับ
 เชื่อมโยงกับสาธารณชน และยังทำหน้าที่ให้ผู้ชมได้เกิดการตีความ
 การรับรู้เชื่อมโยงบริบท ประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้ชมประสบการณ์
 เดิมผสานกับประสบการณ์ใหม่ รวมถึงการตั้งคำถามต่อผลงาน ซึ่ง
 นำไปสู่การเข้าใจความหมาย สุนทรียศาสตร์ของผลงานศิลปะอื่น ๆ
 ต่อไป รวมถึงกระบวนการและแนวคิดในการศึกษาและนำมาสร้าง
 สร้างได้เป็นแนวทางให้กับนิสิต นักศึกษาศิลปะนำไปประยุกต์ใช้กับ
 การเรียนและสร้างสรรค์ผลงานได้

ภาพ 14

สรุปการสร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ เรือสีจันทร์. (2563). การเสริมสร้างการควบคุมความโกรธของนักเรียนวัยรุ่นนโดย
การให้คำปรึกษากลุ่ม. [ปริญญาณินพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
กระทรวงสาธารณสุข (2552). จำนวนองค์กรแห่งความสุข ที่มีคุณภาพมาตรฐาน. [http://
healthkpi.moph.go.th/kpi2/kpi-list/view/?id=1531](http://healthkpi.moph.go.th/kpi2/kpi-list/view/?id=1531)
- เกสร มัยจิน (2559). การสร้างความสุขด้วยจิตวิทยาเชิงบวก. วารสารวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยี, 24(4), 675-685.
- ชุตินา รอดสุด (2550). ผลการเรียนรู้การสอนตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ที่มีต่อมโนทัศน์
ชีววิทยาและความสามารถในการให้เหตุผลเชิงอุปนัยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย.
วารสารอิเล็กทรอนิกส์ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 1014-1025.
- นิทรรศการ “ภาพกาก” จิตรกรรมฝาผนัง. (2020). กาก. [http://exhibition.contestwar.
com/node/2699](http://exhibition.contestwar.com/node/2699)
- บุรินทร์ รุจจนพันธ์. (2555). ทฤษฎีสมองสามส่วน ถูกใช้อธิบายพฤติกรรม และความคาด
หวังที่แตกต่างกันได้. <http://www.thainame.net/edu/?p=3899>
- ณัฐฐวัฒน์ สุทธิโยธิน. (2565). ทฤษฎีการลงโทษ. [https://www.stou.ac.th/schools/
slsw/upload/41716_6.pdf](https://www.stou.ac.th/schools/slsw/upload/41716_6.pdf)
- ภาณุ บุญพิพัฒนาพงศ์. (2562). ศิลปะแห่งการสาธิต และท่าทีของการประท้วงด้วยศิลปะ.
<https://thematter.co/thinkers/protest-with-art/122818>
- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2555). วัฒนธรรมทางสายตาในชีวิตประจำวัน. [https://www.artbangkok.
com/?p=6285](https://www.artbangkok.com/?p=6285)
- สุธีรา มิตรนิวัฒน์. (2555). ความกลัว : เรื่องที่ไม่น่ากลัว. ศิลปศาสตร์ปริทัศน์, 7(13), 45-55.
[http://arts.hcu.ac.th/upload/files/JournalLib/2555/7-7-13-55%5Bfull%5D.
pdf](http://arts.hcu.ac.th/upload/files/JournalLib/2555/7-7-13-55%5Bfull%5D.pdf)
- หัตถพันธ์ วงขาริ. (2559). การพัฒนาและตรวจสอบมาตรฐานวัดความเชื่อเกี่ยวกับการลงโทษ
ทางร่างกายในสังคมไทย. [ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิวัฒน์ ดุลยพิเชษฐ์. (2555). จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์. พิมพ์ครั้งที่ 3.
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

- Bamford, A. (2003). *The visual literacy white paper*. Adobe Systems Pty Ltd., Australia from http://www.adobe.co.uk/education/pdf/adobe_visual_literacy_paper.pdf. P.14
- Escalona, Alejandro. (n.d.). *75 years of Picasso's Guernica: An Inconvenient Masterpiece*. https://www.huffpost.com/entry/75-years-of-picassos-guernica_b_1538776
- Panu Boonpipattanapong. (2020). ศิลปะแห่งการสาธิต และท่าทีของการประท้วง ด้วยศิลปะ. <https://thematter.co/thinkers/protest-with-art/122818>

สมเด็จครู จริตริเริ่มสู่การออกแบบสุนทรีย์ะใหม่

Somdet Khru: Initiative Soul that Brought About New Aesthetic Design

Received : April 23, 2023

Revised : August 4, 2023

Accepted : August 10, 2023

ประยุทธ์ ศิริกุล¹

Prayut Sirikul¹

สุภาวี ศิรินครารณ²

Supavee Sirinnakaraporn²

¹ นักศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการออกแบบ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

อีเมล : tsirikul2415@gmail.com

¹ Candidate of Philosophy in Design Program, Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok

E-mail : tsirikul2415@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร., คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร.

อีเมล : pearvee@yahoo.com

² Associate Professor Dr., Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok

E-mail : pearvee@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเพื่อการศึกษาปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อแนวความคิดในการสร้างสรรค์ด้านศิลปกรรมจากผลงานทรงออกแบบในพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับปรากฏการณ์ของการปฏิรูปศิลปกรรมไทยสู่ความร่วมมือ ทั้งพิจารณาถึงวัตถุประสงค์แนวความคิดเพื่อแสดงออกในการออกแบบโดยมีเป้าหมายเรื่องการยกระดับจิตใจของผู้ชมเป็นสำคัญ จากการศึกษาพบว่าประเภทงานประณีตศิลป์ทรงออกแบบในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์สอดคล้องกับปัจจัยทางสังคมของสยามที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้นเป็นการออกแบบเพื่อสนองการใช้งานโดยไม่ยึดติดกับรูปแบบผสมกับปฏิกิริยาเมื่อถูกกดทับทางวัฒนธรรมและการรอมชอมซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากภาวะของสังคมสยามและกระแสโลกทำให้เกิดการสร้างสรรค์เป็นปรากฏการณ์กระแสสุนทรีย์ะใหม่และรสนิยมใหม่ ผลการศึกษาแสดงการวิเคราะห์ที่สามารถสรุปประเด็นการสร้างสรรค์ได้ 3 กระบวนการดังนี้

1. กระบวนการรักษาไว้ : จริตริเริ่มและสืบชนบ
2. กระบวนการสร้างสรรค์ : แหวกชนบการผสมผสานปฏิกิริยาและการรอมชอม
3. กระบวนการสื่อผลลัพธ์ : การสร้างดุลยภาพระหว่างสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงผสมผสานหลักการสร้างสรรค์เป็นแบบแผนของพระองค์ ร่วมกับองค์ประกอบแบบตะวันตกมารับใช้หรือทรงนำแบบอย่างงานประเภทเดียวกันมาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่จนเกิดรูปแบบเฉพาะบนพื้นฐานของกาลเทศะแห่งยุคสมัยส่งผลให้ผลงานพระองค์กลายเป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์ยุคที่ 2 เป็นหนึ่งในพลวัตของแบบแผนครุช่างสยามจนถึงปัจจุบันและสืบต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : สมเด็จพระเจ้า, จริตริเริ่ม, แหวกชนบ, ปฏิกิริยาและการรอมชอม, แบบแผนครุช่าง

Abstract

This research article aims to examine social factors that influenced Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuwattiwong's conception of creating contemporary Thai art. This article also discusses the goal and concept of expression in design, which focuses primarily on elevating the minds of audiences. According to this study, Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuwattiwong's fines arts were consistent with the evolving social factors of Siam at the time. His works were intended to respond to usage, without being tied to a particular style, and were combined with reactions to cultural pressures and repeated compromises resulting from Siamese society's conditions and global trends. These factors led to his creations, which developed into new aesthetic phenomena and preferences. The result of this research is an analysis that can be summed up as the following three creative processes:

1. Preservation process: initiative spirit and preserving tradition

2. Creation process: breaking conventions, integrating reactions, and compromising

3. Communication process: creating a balance between the visible and the unseen.

Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuwattiwong incorporated Western elements or examples from works of the same genre into his creative principles. Consequently, a new design emerged based on the era's appropriateness. His works, thus, became the second Rattanakosin style of art, one of the dynamic principles of contemporary Siamese master craftsmen.

Keywords : Somdet Kru, Initiative idea, Breaking the norms, Reaction and compromise, Principles of master craftsmen

บทนำ

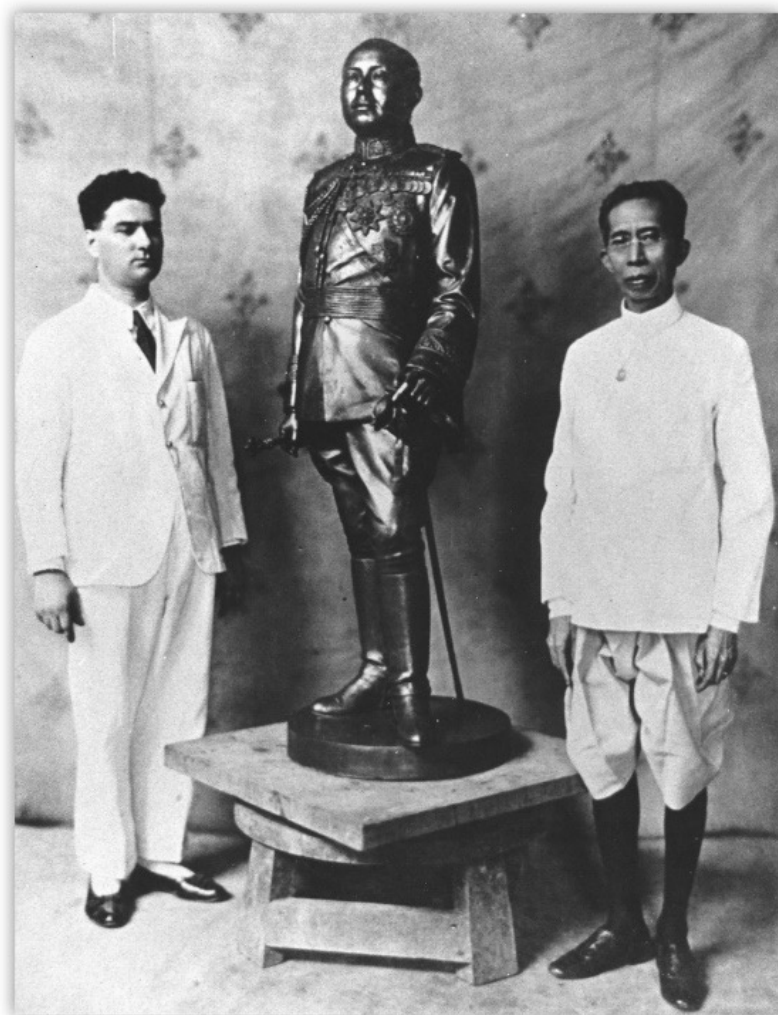
ยุคสมัยของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกับการล่าอาณานิคม เพื่ออ้างความชอบธรรมต่อสิทธิอาณาเขตในดินแดนประเทศที่ยบยอม การล่าอาณานิคมไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจเพียงเท่านั้น แต่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไปทั่วโลก สยามอันเป็นศูนย์กลางการเดินทางและค้าขายที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงกระแสของโลกในยุคล่าอาณานิคมช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้ ในยุคสมัยนั้นเรามักให้ความสนใจในการคุกคามต่อเอกราชและความอยู่รอดบนสิทธิอาณาเขตของสยาม แต่อีกมุมหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลคือการปรับตัวน้อมรับกับแรงปะทะทางศิลปวัฒนธรรมอันส่งผลหลายประการต่อกระแสสุนทรียะและรสนิยมที่มีมาแต่เดิมของชนชั้นนำและผู้คนในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญจากการที่สยามได้รับอิทธิพลกระแสวัฒนธรรมจากอารยประเทศในแถบภาคพื้นยุโรป จึงเป็นการศึกษาที่น่าสนใจอย่างยิ่งเพื่อให้สามารถเข้าถึงแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานทรงออกแบบทางศิลปะของพระองค์ที่ได้พัฒนาควบคู่ไปกับกระแสบริบททางสังคมอันเกิดการปะทะทางวัฒนธรรมเพื่อนำวงการศิลปะสยามพัฒนาประเทศเข้าสู่อารยธรรมสากล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระนามเดิม พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ทรงเป็น อัจฉริยะศิลปินแห่งสยามประเทศ ทรงรอบรู้และทรงมีพระปรีชาสามารถในทางศิลปกรรมแทบทุกแขนง ทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม มัณฑนศิลป์ ประณีตศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ตลอดจนโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วรรณคดี อักษรศาสตร์ และนิรุกติศาสตร์ โดยทรงใช้หลักการของศิลปะที่บ่มเพาะจากความสนพระทัย การศึกษาและการทรงงานของพระองค์เข้าผสานเป็นส่วนหนึ่งของทุกแขนง ดังผลงานต่าง ๆ ของพระองค์ท่าน

ได้ปรากฏให้ชาวสยามรุ่นหลังได้ชื่นชมในความงดงาม ความไพเราะ และเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ให้ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่ในปัจจุบัน ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ทรงอุทิศเวลาให้แก่การสร้างสรรค์ศิลปกรรมด้านต่าง ๆ โดยตั้งแต่ทรงพระเยาว์ก็ทรงสนพระทัยในด้านจิตรกรรมแบบไทยประเพณี และพัฒนาพระปรีชาสามารถโดยทรงได้ถามหาความรู้เพิ่มเติมจากครูช่างต่าง ๆ ผู้มีความรู้ความสามารถทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศด้วยความนอบน้อมถ่อมพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุจนเข้ารับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ทรงเป็นพระเชษฐาธิราช ก็ได้ทรงทอดทิ้งละวางการศึกษาและสร้างสรรค์ศิลปกรรมในด้านต่าง ๆ ที่ทรงถนัดเลย แม้จะทรงดำรงตำแหน่งที่ต้องรับผิดชอบเป็นอย่างมาก เช่น เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ กระทรวงคลัง กระทรวงกลาโหม กระทรวงวัง ดังเช่นการทรงพระนิพนธ์เพลงเขมรไทรโยคและเพลงสรรเสริญพระบารมีทรงนิพนธ์เมื่อทรงเป็นผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ (ทหารบก) พระปรีชาสามารถในเชิงศิลปะของพระองค์ท่านนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงกับทรงมีพระราชหัตถเลขาวิจารณ์ไว้อย่างลึกซึ้งเมื่อได้ทอดพระเนตรสถาปัตยกรรมพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรที่สมเด็จพระครูทองออกแบบและควบคุมการก่อสร้างจนแล้วเสร็จว่า “งามนัก...ฉันไม่ได้นึกจะยอเลยแต่อดไม่ได้ ว่าเธอเป็นผู้นั่งอยู่ในหัวใจของพระองค์เสียแล้ว ในเรื่องทำดีไซ้เช่นนี้” ม.ร.ว. โต จิตรพงศ์ (2493) บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายทั้งปวง ต่างถวายสมัญญานามอย่างชื่นชมยกย่องว่า พระองค์เป็น “นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม” สถาปนิก และช่างศิลป์ต่าง ๆ ผู้เป็นศิษย์เรียกพระองค์ท่านว่า “สมเด็จพระครู”

ภาพ 1

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์”

Condeffence

พระ

หมายเหตุ. จาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์” โดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2562, <https://shorturl.asia/6SxOW>

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ญพัฒน์ เสด็จสวรรคต

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2325-2352 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ญพัฒน์ เสด็จสวรรคตเป็นอย่างมาก เนื่องจากหลายพระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากตำราและครูชาวต่างชาติที่นำเข้ามาสอนในพระบรมมหาราชวังครั้งทรงพระเยาว์ และเราทราบกันดีว่าตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทรงปฏิรูปบ้านเมืองให้มีความเป็นสากลหรืออย่างตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขระเบียบการปกครอง ตั้งกระทรวง เปิดกิจการรถไฟ ไปรษณีย์ โทรศัพท์ การศึกษา การแพทย์ การอนามัย และการทหาร ฯลฯ จากการที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปถึงสองครั้งยังสะท้อนให้เห็นความใฝ่พระทัยของพระองค์รวมทั้งศิลปะตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทยทั้งแนวความคิดและศิลปะวัตถุต่าง ๆ จนถึงการศึกษาวិชาด้านศิลปะ ความใฝ่พระทัยของพระองค์รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ส่วนใหญ่เป็นศิลปะหลักวิชาซึ่งมีกระบวนการแบบเหมือนจริง สืบทอดมาจากศิลปะเรอเนอซองส์ของการย้อนอดีตไปประมาณ 4 ศตวรรษ ซึ่งในรัชสมัยของพระองค์ รวมถึงในช่วงเวลาที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรปนั้นเป็นช่วงเวลาที่ศิลปะสมัยใหม่กำลังผลิดอกออกผลในยุโรป ทั้งศิลปะลัทธิประทับใจ (Impressionism) ลัทธิประทับใจใหม่ (Neo-Impressionism) ลัทธิประทับใจยุคหลัง (Post-Impressionism) ก่อนสิ้นศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลาของการปฏิวัติอุตสาหกรรม เสรีภาพประชาธิปไตยและอำนาจของชนชั้นกลาง ศิลปินที่เรารู้จักกันดี ไม่ว่าจะเป็น มาเนต์ โมเนต์ เซอราห์ เซซานน์ ฟานโกะ โกแกง ล้วนมีบทบาทอยู่ในยุโรปวิจิตร ตั้งเจริญ (2547)

จากการศึกษาผู้วิจัยได้พบอีกแง่มุมซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อแนวคิดของเรื่องการปรับตัวของสยามสู่ระเบียบโลกใหม่ ด้วยข้อมูลตามทัศนะของ ธงชัย วินิจจะกูล จากบทความที่นำเสนอเรื่องภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่า “ศิวิไลซ์” เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเองผ่านการเดินทางและพิธีกรรมทั้งในและต่างประเทศ จากทุนสนับสนุนการวิจัยจาก John Simon Guggenheim Fellowship เมื่อปี 1995 และ The

Graduate School, University of Wisconsin-Madison บทความ
นี้นำเสนอในการประชุมสัมมนาของสยามสมาคมเนื่องในโอกาสครบ
รอบ 100 ปี ของการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 บทความดังกล่าวได้ตั้งข้อสังเกต
อีกด้านที่ควรนำมาพิจารณาร่วมกันในเรื่องปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อแนว
ความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานทรงออกแบบทางศิลปะ ในสมเด็จพระเจ้า
ฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จากบทความนี้นำเสนอประเด็นสำคัญ
ในการไขว่คว้าต้องการความ “ศิวิไลซ์” เป็นความพยายามของชนชั้นนำ
ในการปรับอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อให้บรรลุสถานะสูงส่งภายใต้สำนึก
กาลเทศะและระเบียบโลกใหม่ในความรู้ของสยามเองในขณะนั้น
ที่มียุโรปเป็นศูนย์กลาง

ปัจจัยที่สำคัญคือการสำนึกกาลเทศะและระเบียบโลกอย่างใหม่
ลัทธิอาณานิคมมิได้เป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและ
เศรษฐกิจ แต่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมหาศาลในทางวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาไปทั่วโลกด้วย ปรากฏการณ์สำนึกกาลเทศะต่อระเบียบ
โลกอย่างใหม่ได้เกิดขึ้นในสยามท่ามกลางยุคอาณานิคมในคริสต์
ศตวรรษที่ 19 นโยบายหลักของสยามคือ อิงอังกฤษเพื่อคานาอิทธิพล
ฝรั่งเศส ชนชั้นนำสยามจึงนิยมชมชอบตะวันตกอย่างอังกฤษ ความพึง
พอใจเช่นนี้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อกระแสสุนทรียะและระสนิยม
ของชนชั้นนำ และส่งผลต่อเนื่องมายังประชาชนที่มีฐานะในสังคม
สยามในขณะนั้นว่างามอย่างฝรั่งคือ “ความมีอารยะ” ประชาชน
แสดงออกโดยการเอาอย่างเจ้านายที่เป็นผู้นำของระสนิยมใหม่เพราะ
ระเบียบโลกอย่างใหม่นี้ถือเอาความศิวิไลซ์หรืออารยะ หรือความมี
อารยธรรมสูงเป็นบรรทัดฐานวัดคุณสมบัติของชาติและเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ
แต่สยามในขณะนั้นต้องการศิวิไลซ์ไม่ใช่เอาไว้วัดอ้างต่อนานาชาติ
หรือเพื่อการรักษาเอกราช ที่สำคัญกว่าอย่างมหาศาลก็คือ ชนชั้นนำ
สยามพยายามวิ่งไล่ตามโลกและปรับอัตลักษณ์ของตนเอง เพราะไม่
ต้องการตกเป็นชาติหรือเผ่าพันธุ์ชั้นรองภายใต้ระเบียบโลกใหม่ จาก
ทัศนะดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยพบว่าบริบททางสังคมต่อระเบียบโลกใหม่นี้
ได้ส่งผลสะท้อนต่อแนวความคิดการสร้างสรรค์ผลงานของสมเด็จพระ

ซึ่งเกิดจากปฏิกิริยาและการรวมขอมจากบริบทของสังคมและกระแสของระเบียบโลกใหม่ที่พระองค์ต้องต่อสู้ทั้งแนวความคิด วิธีการปฏิรูปอย่างแยกค่ายพร้อมการสร้างกระแสสนิยมใหม่ที่มีตุลภาวะระหว่างไทยและตะวันตกเพื่อไม่ให้ศิลปะแบบไทยประเพณีที่มีมาแต่เดิมสูญสิ้นไป จากค่านิยมของคนในสังคมในยุคสมัยนั้นที่กำลัง “ตื่นฝรั่ง”

ในแง่มุมของทางประวัติศาสตร์สยามการเปิดประเทศให้มีการค้าขายอย่างเสรีนั้น ยังส่งผลกระทบต่อการสร้างสรรคผลงานช่างฝีมือชาวสยาม อันสืบเนื่องมาจากการเผยแพร่แนวความคิดและค่านิยมแบบตะวันตกจากสิ่งตีพิมพ์ที่ชาวตะวันตกนำเข้ามา เป็นความตื่นตาตื่นใจที่ชาวสยามยุคนั้นได้พบเห็นเหมือนการเปิดไปสู่โลกอีกใบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนต่อสายตาชาวสยามจากสิ่งตีพิมพ์ ช่างฝีมือชาวสยามได้พยายามสร้างสรรค์ผลงานจากประสบการณ์ของตนเองที่ได้พบเห็นผลงานศิลปะของชาวตะวันตกและจากคำบอกเล่าของชนชั้นนำที่สามารถเข้าถึงข้อมูลของชาวตะวันตกเหล่านั้นได้ ไม่ว่าจะเป็เครื่องแต่งกายของผู้คน ตึกรามบ้านช่อง ทัศนียภาพ วัตถุทางศิลปะ ภาพเขียนจิตรกรรม ฯลฯ และช่างฝีมือชาวสยามก็นำมาผสมผสานกับจินตนาการของตนเองในการเลียนแบบสิ่งของดังกล่าว ซึ่งสามารถพบผลงานศิลปะที่สะท้อนแนวความคิดนี้ที่ยังคงเป็นประจักษ์พยานจนถึงช่วงเวลาปัจจุบันกับภาพจิตรกรรมฝาผนังจากผลงานชั้นครูอย่าง ขรรค์วงษ์ ศิลปินผู้ได้รับการยกย่องเป็นจิตรกรเอกประจำรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้เป็นศิลปินในสมณเพศที่แสดงออกถึงการปะทะทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน จิตรกรรมกระบวนแบบใหม่ของขรรค์วงษ์ที่เปิดรับแนวคิดอิทธิพลจากตะวันตกแสดงลักษณะเฉพาะพิเศษอิทธิพลแนวคิดใหม่บนฐานรากทักษะและภูมิปัญญาไทยรูปแบบอาคารบ้านเรือนและการแต่งกายแบบตะวันตกบนจิตวิญญาณตะวันออกหรือจิตวิญญาณไทย การสร้างสรรค์บรรยากาศด้วยสีเส้นแสดงอารมณ์ตามแนวคิดจินตนิยมและบรรยากาศตามแนวศิลปะลัทธิประทับใจด้วยการนำเสนอภาพสัญลักษณ์ การอุปมาอุปไมยและพุทธศาสนาอย่างไทย ซึ่งก่อให้เกิดจิตรกรรมพันธุ์ใหม่ในสังคมไทย วิรุณ ตั้งเจริญ (2547)

ภาพ 2

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง
การนำเสนอภาพแบบตะวันตกที่แสดงปริมาตรและระยะใกล้ไกล นับเป็น
ศิลปินก้าวหน้าแห่งยุคที่ผสมผสานแนวค่านิยมชีวิตแบบไทยและตะวันตกเข้าด้วยกัน

หมายเหตุ. จาก ไข
ความลับ ภาพปริศนา
ธรรม “วัดบวรนิเวศ”
ผลงานจิตรกรรมแบบ
ตะวันตกสุดวิจิตรของ
“ขรัวอินโข่ง”, โดย ผู้
จัดการออนไลน์, 2565,
<https://shorturl.asia/v26Fm>

ภาพ 3

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร ฝีมือขรัวอินโข่ง
รูปแฝงปริศนาธรรมที่ผสมการวาดด้วยหลักวิชาแบบตะวันตก

หมายเหตุ. จาก จิตรกร
สมัยรัตนโกสินทร์ ขรัว
อินโข่ง., โดย रिम
ขอบเฟสบู๊ค., 2562,
<https://shorturl.asia/ZGsOn>

นอกจากสิ่งตีพิมพ์จะเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีคิด และวิธีการสร้างสรรค์ผลงานของงานช่างไทยแล้ว รูปถ่ายจากกล้อง ถ่ายรูปและการเขียนภาพเหมือนบุคคลที่นิยมในตะวันตก ก็เป็นอีกหนึ่งแรงกระตุ้นในการพัฒนารูปแบบของงานช่างไทย กล้องถ่ายรูป เริ่มเข้ามาเป็นที่รู้จักของชนชั้นนำในสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นการริเริ่มการถ่ายภาพบุคคลโดยเฉพาะ พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอง แต่ชนชาวสยามในสมัยนั้นไม่นิยมการถ่ายรูปซึ่งขัดต่อความเชื่อ ดั้งเดิมที่ยึดถือกันมา ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นพบทัศนะเกี่ยวกับการถ่ายภาพบุคคลของชนชาวสยามจากจดหมายตอบโต้ระหว่างสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่นำเสนอต่อการปรากฏขึ้นของกล้องถ่ายรูปในสยามดังนี้ “...ด้วยทรงเกรงว่าจะเอาไปทำร้ายด้วยกฤตยาคม (แม่) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2 องค์ องค์ใหญ่ไม่ยอมถ่ายรูป ยอมแต่องค์น้อย ไซ้แต่เท่านั้น มีใครอีกคน 1 หม่อมฉัน ลืมชื่อไปเสียแล้ว ไปถ่ายรูปที่ร้านนายจิตร ถ่ายเป็นครึ่งตัว เจ้าของเห็นเข้าตกใจ ตีโพยตีพายว่า จะตัดตัวให้เป็นอันตราย ทูลกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงถือทั้งถ่ายรูปและปั้นรูปก่อนคนอื่น...” สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2499)

จากข้อความดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด หรือค่านิยมในสังคมสยามในยุคหนึ่งจะสามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อชนชั้น นำเป็นผู้ริเริ่มประชาชนทั่วไปจึงจะหาญกล้าปฏิบัติตาม แต่ในระหว่างที่อิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้ามาสู่ประเทศสยามจน ไม่สามารถทัดทานได้ การนิยมต่อศิลปะอย่างตะวันตกจากชนชั้นสูง ของสยามกลับเป็นการแสดงถึงรสนิยมที่มีอารยธรรมทัดเทียมนานา ประเทศจนทำให้ในหมู่ชนชั้นระดับรองลงมาทำตามเพื่อแสดงสถานะ ของตน จนกลายเป็นค่านิยมและกระแสสุนทรีย์ะใหม่ที่ปรากฏขึ้น

ภาพ 4

ภาพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

หมายเหตุ. จาก นิทรรศการภาพถ่ายในรัชกาลที่ 4, โดย สำนักหอสมุด, ม.ป.ป,
<https://shorturl.asia/ucUXh>

“ปฏิกริยาและการรวมขอม” ความท้าทายอย่างสมเด็จครู

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นหนึ่งในบรรดาศิลปินและช่างฝีมือที่สร้างสรรค์ผลงานภายใต้สภาวะที่บ้านเมืองได้รับผลกระทบจากวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งทวีความรุนแรงมากเป็นลำดับตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา จนก่อให้เกิดการปรับปรุงแนวทางและรูปแบบศิลปวิทยาการให้ผสมร่วมกับหลักวิชาทางศิลปะของตะวันตก เพื่อสร้างความเท่าทันกลุ่มประเทศจักรวรรดินิยมตามแนวทางอย่างตะวันตก จากการทรงงานของพระองค์ทรงบุกเบิกวงการศิลปกรรมไทยแทบทุกแขนง การศึกษาปัจจัยและบริบททางสังคมแห่งยุคสมัยที่ส่งผลต่อแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานของพระองค์ ทำให้เห็นว่าบริบททางสังคม การเมือง ชนชั้นนำ เศรษฐกิจและเทคโนโลยี เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ค่านิยมของช่างสยามแปรเปลี่ยนและปรับตัวเพื่อคงความสดใหม่และมีชีวิตชีวาในการแสดงออกทางความคิดและนำเสนอผลงานของตนเองให้เป็นที่นิยมว่าทันสมัย ซึ่งผู้วิจัยมีแนวความคิดว่าตัวแปรสำคัญบางส่วนที่ส่งผลต่อการแสดงของช่างฝีมือในยุคสมัยนั้นอย่างชัดเจนคือ

1. การรับรู้ต่อข่าวสารและภาพที่ปรากฏจากสิ่งตีพิมพ์ชาวตะวันตกที่เป็นการเปิดโลกและมุมมองใหม่ของชาวสยาม
2. กล้องถ่ายรูป เทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการปฏิวัติต่อความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนทั่วไปซึ่งส่งผลต่อการปรับรสนิยมตนเองในการเอาอย่างเจ้านายเพื่อการสะท้อนรสนิยมที่มีอารยะและบ่งบอกสถานะของตนเองต่อสังคม
3. สิ่งสำคัญที่สุดคือการร่วมมือกันขับเคลื่อนสยามเพื่อเข้าสู่ความเป็นประเทศ “ศิวิไลซ์” เพื่อสร้างความเป็นประเทศที่มีอารยะมีตัวตนในสังคมโลกและปรับตนเองสู่ระเบียบโลกใหม่ที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง เหตุการณ์บ้านเมืองในยุคของการล่าอาณานิคมสิ่งแรกที่สมเด็จพระปิฎกธรรมาธิบดีเพื่อให้ศิลปะของชาติไม่ถูกกลืนกลายเป็นอื่นทั้งหมดคือการต้องพัฒนาความคิดและวัตถุดิบให้เจริญในสายตาชาวตะวันตกจึงเกิดปฏิกริยาในการตอบสนองต่อสภาวะทางศิลปวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นด้วยการผสมผสานแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างให้เกิดดุลยภาพพระหว่าง

ศิลปะไทยและตะวันตก มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงงานแบบจารีตให้ มีขอบเขตความเหมาะสมในการตกแต่ง การแสดงสัญลักษณ์หรือคติ ที่ขัดต่อหลักเหตุและผลให้ลดลง แต่ยังคงให้ความสำคัญกับหน้าที่ การใช้งานเดิมและหน้าที่การใช้งานใหม่ในงานฝีมือพระหัตถ์ทุกแขนง ไม่ได้เป็นการนำมาใช้โดยขาดหลักการและเหตุผล การรับเทคโนโลยี และวัสดุในการประกอบสร้างแบบตะวันตกหรือวัสดุทางเลือกอื่น ๆ เพื่อสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ซึ่งมีความคงทน แปลกใหม่ และสีสันทัน ที่ไม่คุ้นชินแตกต่างจากที่เคยใช้มาแต่โบราณและความเข้าใจเชิงช่าง เรื่องของวัสดุและเทคนิควิธีการใช้งานวัสดุ แนวทางการออกแบบที่ ทรงนิยมสร้างสรรค์ผลงานให้มีความแปลกตา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2521) และต้องสนองการใช้งานอย่างคุ้มค่าประกอบกับสถานการณ์ทาง เศรษฐกิจของประเทศที่ประสบปัญหาทางการเมืองและการเงินมาตั้งแต่ ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญต่อการแสดงออก ทางผลงานศิลปะของพระองค์ที่ต้องใช้แนวความคิดมาเป็นตัวนำใน การออกแบบและสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน

ผู้วิจัยได้เห็นถึงโลกทัศน์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ทรงแสดงแนวความคิด ต่อการฝึกฝนและสร้างสรรค์ผลงาน เป็นเหมือนแบบแผนของครูช่าง สยามและเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ศิลปะไทยรูปแบบใหม่ในขณะ นั้น ที่แฝงด้วยวิคิดจากการทรงงานและสื่อให้เห็นถึงความท้าทาย ของ “ปฏิกิริยาและการรวมขอม” ต่อการสร้างสรรค์และปฏิบัติตน ของช่างฝีมือดังนี้

คนเขาถือกันว่าฉันเป็นช่างดี แต่จะถูกหรือไม่ฉันไม่ทราบ ตัวเองก็ตัดสินใจไม่ได้ จะนับว่าเป็นศิลปินหรือไม่ก็ไม่แน่ แม้คำศิลปะ ก็กลายเป็นเปลี่ยนกายไปได้ จึงจะใช้ด้วยคำไทย ๆ ว่า “ช่าง” ซึ่งยังไม่เปลี่ยนแปลง ช่างดีนั้นพูดกันว่าฝีมือดี แต่ไม่จริงมิได้ ฝีมือจะใช้

อะไรก็ได้ ต้องว่าความคิดดี คือความคิดนำมือไป อันความคิดของพวกช่างนั้นไม่มีที่สุด แต่เห็นว่าจะต้องทรงองค์คุณเหล่านี้เป็นที่ตั้ง...”

ข้อ 1 ต้องดูมาก

ข้อ 2 จะทำอะไรต้องนึกเอง จะจำเขามาทำ (คือกอบปี) นั้นไม่ควร เพราะจะดีไม่ได้ ถ้าหากตีคนที่คิดเดิมเขาก็เอาดีไปกินเสีย ช่างที่ดีก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นเหวตาเหมาแต่ไหน ถ้าหากจะเปรียบแล้ว ก็คือกินของที่เขากำแล้วเข้าไปแล้วแตกเป็นเหงื่อออกมา นี่เองจัดว่าเป็นความคิด

ข้อ 3 ความคิดของช่างที่ดีไม่ใช่ดีไปเสมอ ลงที่ก็เสีย แต่ต้องจำไว้ว่าเสียแล้วเป็นครู คือไม่ทำอีก คำโบราณก็มีอยู่ว่า “โรคเป็นครูหมอ” “งานเป็นครูช่าง” คำนี้เป็นถูกที่สุด

ข้อ 4 เขาให้ทำอะไรต้องทำโดยไม่คิดถึงผลนั้นเองจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเราได้ฝึกทำงาน

ข้อ 5 จะทำอะไรต้องเตาน้อยที่สุด ที่ว่าเตาน้อยนั้นก็ต้องดูแต่จะดูก็ต้องเลือก คือถ้าจะทำของประจำบ้านเราจะต้องดูของในบ้านเรา จะดูแบบสำเร็จที่เขาทำมานั้นจะหลงว่าอย่างง่าย ๆ จังไทยกับฝรั่งรูปร่างก็ไม่เหมือนกัน เว้นแต่จะทำของในต่างประเทศจึงควรดูแบบสำเร็จซึ่งเขาทำมา แต่จะรับรองว่าถูกก็ไม่ได้ ลงอย่างนี้จะถูก ลงอย่างนี้จะผิด นึกได้เท่านี้แต่คงจะมีอีกมาก หากเพียงเท่านี้ก็ช่วยช่างให้ดีขึ้นได้มากแล้ว...

(ลงพระนาม) นริศ ปลายเนิน วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2485 สมเด็จครู (2564)

จากโลกทัศน์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการทำให้เห็นถึงกรอบวิธีการสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นวิธีคิดโดยมีความคิดดีเป็นที่ตั้งมาเป็นลำดับแรกและการฝึกฝนปฏิบัติงานจริงให้ชำนาญ การเพิ่มเติมค้นหาความรู้ใหม่ ๆ โดยไม่ปิดกั้นองค์ความรู้ในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับงานของตนจนสามารถกลั่นกรองออกมาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนได้ โดยมุ่งเน้นที่ความคิดความดี เป็นตัวนำมือของผู้สร้างสรรค์เป็นสำคัญคือ “ใช้ความคิดนำมือไป” เพื่อการแสดงออกโดยมีเป้าหมายในการยกระดับจิตใจผู้ชมเป็นสำคัญว่า “สิ่งใดดี สิ่งนั้นจึงงาม”

“ปรากฏการณ์” ไทยร่วมสมัยอย่างสมเด็จเจ้าคุณ

การสร้างสรรค์ผลงานทรงออกแบบทางด้านศิลปกรรมของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นปรากฏการณ์ของการปฏิรูปศิลปกรรมไทยสู่ความร่วมมือเพื่อก้าวตามให้ทันกระแสโลกใหม่เพียงประการเดียว แต่เป็นวิถีทางเพื่อการรักษาเอกราชทางวัฒนธรรมที่พระองค์ทรงเข้าใจและเข้าใจถึงการเปลี่ยนเป็นพลวัติซึ่งเป็นธรรมชาติของวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถยังคงอยู่ในแต่ละช่วงเวลาอย่างเหมาะสม ในขณะที่กระแสความต้องการความมีชีวิตชีวาของชาติได้ครอบคลุมไปทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 การปฏิรูปทางศิลปกรรมไทยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและสุนทรียะอย่างตะวันตกเข้ามาผสมผสานด้วยการรวมกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ได้รับมาใช้โดยการลอกเลียนแบบอย่างตะวันตกหรือยกเอาแนวความคิดมาใช้อย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการรับเอามาแนวคิดจากโลกตะวันตกเข้ามาอย่างประนีประนอม ตัด ปรับ ตัดต่อและตีความ สื่อความหมายใหม่ตามที่คนไทยเข้าใจ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวคิดนั้นเพื่อให้สามารถดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีวาในสังคมวัฒนธรรมไทย

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีผลงานเด่นด้านจิตรกรรมที่ผสมผสานกับประวัติศาสตร์ไทย อุดมคติ และกระบวนการแบบไทยเข้ากับกระบวนการแบบตะวันตกและสุนทรียะจากตะวันตกได้อย่างน่าทึ่ง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับความเหมือนจริง กายวิภาค แสงเงา โครงสร้างภาพทัศนียภาพเชิงเส้นและบรรยากาศ (Linear and atmospheric perspective) ตลอดจนการใช้สีฝุ่นและสีน้ำ โขติ กลายณมิตร กล่าวว่ “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นายช่างพระองค์นี้ทรงเป็นผู้ที่ศึกษางานศิลปะวัฒนธรรมไทยหลายสาขา และขณะที่ยังทรงประกอบกิจการทางศิลปวัฒนธรรมนั้น ก็ได้ทรงปรับปรุงพระองค์ในด้านความรู้สมัยใหม่ ตามความเจริญทางเทคโนโลยีตะวันตกด้วย จากความรู้ใหม่ที่ทรงฝึกฝนพระองค์ได้ทรงนำมาประยุกต์ใช้กับงานศิลปะไทยโดยเฉพาะ ในด้านจิตรกรรมนั้นพระองค์ได้ทรงศึกษาด้วยตัวพระองค์เองมาตั้งแต่ต้น ในลักษณะภาพสองมิติที่นิยมกันมาแต่ดั้งเดิม ต่อมาเมื่อได้ทรงศึกษาวิธีเขียน

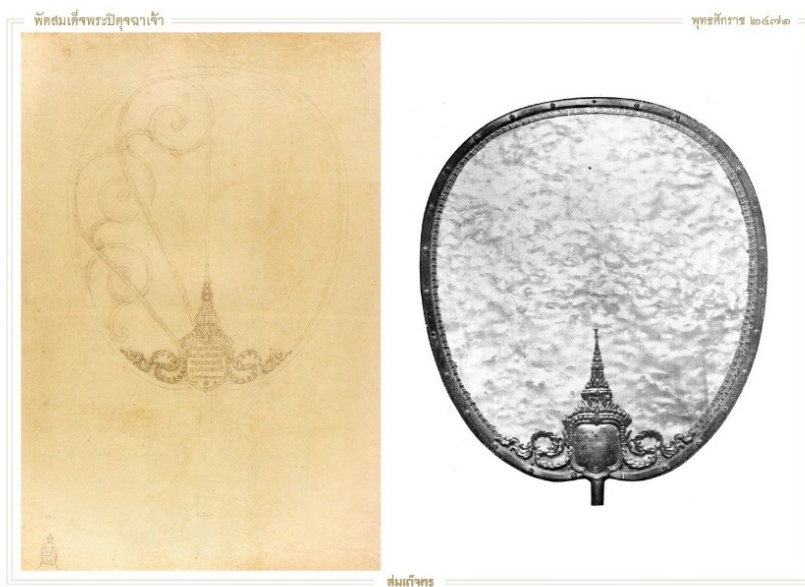
ภาพระบบสร้างความลึกแบบสามมิติ และทรงศึกษาทางสรีรวิทยาตามวิธีของตะวันตกจากช่างอิตาลีเช่น พระองค์ก็ได้นำวิธีการใหม่มาใช้กับงานจิตรกรรมไทยอย่างได้ผลดี ปรากฏว่าทรงใช้ทัศนียภาพคลองจึกษ์ได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชา”

ผู้วิจัยยกตัวอย่างแนวความคิดในการออกแบบงานประณีตศิลป์ในฝีพระหัตถ์ ที่มีความเด่นชัดในการทดลองแนวความคิดและวัสดุในการออกแบบเพื่อสร้างสุนทรีย์และรสนิยมใหม่จนเกิดเป็นปรากฏการณ์สำคัญต่องานศิลปะเชิงช่างฝีมือดังเช่น การปักประดับบนสิ่งทอนับอันเป็นแบบอย่างของงานประณีตศิลป์ชั้นเยี่ยมประเภทหนึ่งของสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เคยรุ่งเรืองถึงขีดสูงสุดทั้งด้านการออกแบบลวดลายและเทคนิคการปักประดับชั้นสูงกับการกล้ำทอลองที่จะแหวกชนบเพื่อสร้างสิ่งใหม่ข้ามพ้นจากชนบดั้งเดิม ปรากฏการณ์เหล่านี้สามารถพบได้ชัดเจนผ่านผลงานการออกแบบงานประณีตศิลป์ ในฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ผู้ทรงออกแบบผลงานการปักประดับบนสิ่งทอผ่านงานประณีตศิลป์ที่เรียกว่า “ตาลปัตร” พัดรองพระราชพิธี ซึ่งนอกเหนือไปจากบทบาทการใช้งานทางพระพุทธศาสนาแล้ว “ตาลปัตร” มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นเมื่อเราลองวิเคราะห์ด้วยมุมมองของการออกแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการออกแบบกราฟิกลวดลาย ภูมิปัญญาการประกอบสร้างโดยเฉพาะการปักบนสิ่งทอที่ครูช่างในอดีตได้สร้างกระบวนการการเรียนรู้แบบเชิงช่างหลากหลายรวมเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นการส่งต่อองค์ความรู้ที่มีรากฐานจากแนวทางการสร้างสรรค์ศิลปะในยุคกรีก-โรมัน (Greek-Roman Age) และ ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ที่เน้นใช้แบบแผนการสร้างสรรค์ความงามตามอุดมคติ ผ่านผลงานทรงออกแบบตาลปัตรและพัดรองพระราชพิธี แสดงถึงกระบวนการทัศน์ที่เปลี่ยนไปจากงานแนวประเพณีเดิมที่มุ่งเน้นสร้างความงาม คติ สัญลักษณ์ เพื่อเพิ่มพูนความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ศาสนาหรือความเชื่อแบบเก่า และที่มาขององค์ประกอบเหล่านั้นเป็นการออกแบบบนพื้นฐานของเหตุและผลตามหลักวิถีคิดแบบตะวันตกเป็นสำคัญ ด้วยวิธีการออกแบบของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ที่สอดคล้องกับลวดลายภาพสัญลักษณ์

การสื่อความหมายอุปมาอุปไมย วัสดุ เทคนิคการประกอบสร้าง การปักประดับบนสิ่งทอ การใช้งานที่มุ่งเน้นการสื่อสารต่อสายตา ผู้พบเห็นที่สามารถเล่าเรื่องราวของช่วงเวลา สถานที่ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนกระทั่งตัวตนผู้เป็นเจ้าของพัดเหล่านั้นพร้อมมีความงาม แปลกตาเป็นลักษณะผลงานสื่อผสม หรือ Mix Media Art ยุคแรกเริ่ม ส่งผลให้งานของพระองค์กลายเป็นแบบแผนงานช่างชั้นครู “ตาลปัตร” จึงอาจเป็นตัวแทนปรากฏการณ์ของความท้าทายต่อ “ปฏิกิริยาและการยอมรับ” ที่ชัดเจน

ภาพ 5

ภาพพัดงานพระศพ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทรมลมารศรี พระอัครราชเทวีในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงเขียนถวาย เมื่อปี พ.ศ.2471

หมายเหตุ. จาก พัดสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า, โดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ, 2562, <https://shorturl.asia/1G9C>

พัดชิ้นนี้ทำจากวัสดุพิเศษ ที่เรียกว่า “นาโกร็ก” ดูล้ำลายพลสดิกแต่จริงแล้วคือ กระดองเต่าทะเล (เต่ากระ)

กระดองเต่าได้ชื่อว่า อัญมณีอินทรี ที่มีคุณค่าไม่ต่างจากงาช้าง อันมีความหมายที่เป็นมงคล ทำให้เห็นถึงทัศนะของพระองค์ในการหาญกล้าที่จะทดลองวัสดุทางเลือกใหม่ ที่สามารถสื่อสารความสวยงามของวัสดุจากพื้นผิวที่ปรากฏเมื่อกระทบแสงคล้ายกับกลุ่มก้อนเมฆบนท้องฟ้ายามเย็นให้ความรู้สึกเรื่องราวตามจินตนาการของผู้พบเห็น

ภาพ 6

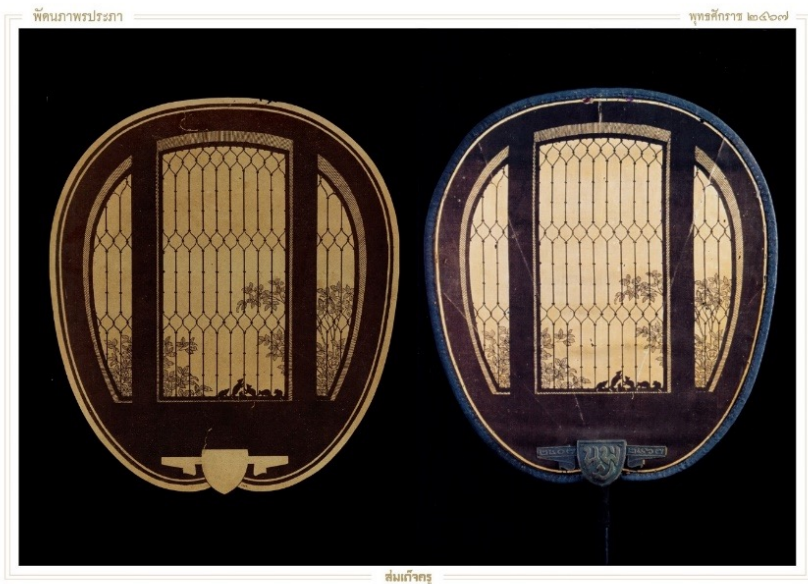
ภาพพัดพระวิมานไผขยนต์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงเขียนทูลเกล้าฯ ถวายในรัชกาลที่ 6 สำหรับงานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง เมื่อ พ.ศ.2463 พัดเล่มนี้ ปักไหมบนพื้นแพรสีฟ้าด้วยวิธีปักแบบฉนวน ซึ่งเป็นศิลปะที่สมเด็จพระพันปีหลวงทรงนำเข้ามาฝึกปักในเมืองไทย การปักเป็นการลดทอนรายละเอียดแต่กลับทรงพลังด้วยการเล่าเรื่องราวจากเล่นกับแสงเงาที่ปรากฏเพียงเท่านั้น

หมายเหตุ. จาก พัดพระวิมานไผขยนต์, โดย สมเด็จพระเจ้า, 2562, <https://shorturl.asia/6Lapi>

ภาพ 7

ภาพพัฒนภาพรประภา งานทำบุญพระชันษาครบ 60 ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ทรงเขียนถวายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาพรประภา เมื่อ พ.ศ.2467 พัฒนนี้ถือเป็นตัวแทนของการสื่อความหมายด้วยสัญลักษณ์ที่พระองค์ทรงออกแบบตีความได้อย่างแยบคาย ประกอบไปด้วยการสร้างบรรยากาศ ช่วงเวลาและสถานที่ ผนวกเพิ่มเข้าไปอย่างกลมกลืนกับสัญลักษณ์ที่สร้างเรื่องราวสอดคล้องแสดงตัวตนและชีวิตของผู้เป็นเจ้าของพัฒ

หมายเหตุ. จาก พัฒนภาพรประภา, โดย สมเด็จพระเจ้า, 2562, <https://shorturl.asia/DEJXB>

กระแสนุหริยะใหม่อย่างสมเด็จครู

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ คือจุดเริ่มต้นของการแสวงหาเอกลักษณ์ การอยู่ร่วมกันสร้างวัฒนธรรมที่อยู่ระหว่างช่วงเวลาการปะทะกันของวัฒนธรรมดั้งเดิมและกระแสนิยมใหม่ ซึ่งเป็นอีกจุดเริ่มต้นของความหลากหลาย การข้ามพ้นทางวัฒนธรรมได้ส่งอิทธิพลเชื่อมโยงและถ่ายทอดเข้าหากันจากช่วงเวลาหนึ่งไปสู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง จากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีวัฒนธรรมหนึ่ง การถ่ายทอดเข้าหากันนั้นมีลักษณะเกิดเป็นภาพซ้อนและมีพลวัตอย่างไม่ขาดสายในสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นปฏิกิริยาและการรวมขอมที่ก้าวหน้ามากพอสมควรเพื่อก้าวให้ทันโลก การพัฒนาความคิดและการสร้างสรรค์งานศิลปะของสมเด็จครูซึ่งเป็นแบบแผนอย่างใหม่กับวงการศิลปกรรมของไทย ผลักดันให้เกิดการสร้างเสริมภาพและสร้างสรรค์สุนทริยะหน้าใหม่ ความคิดเรื่องศิลปะ เรื่องทักษะ เรื่องความงามเปลี่ยนแปลงไป การแสดงออกทางศิลปะที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมและสังคม เป็นศิลปะที่เกิดการผสมผสานข้ามศาสตร์ ข้ามทักษะเชิงช่างแสดงออกด้วยสื่อบูรณาการหรือเรียกว่าศิลปะสื่อผสม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งโลกตะวันตกและตะวันออก กล่าวถึงศิลปะหลังสมัยใหม่ที่เป็นพลวัตต่อเนื่องจากการปฏิรูปทางศิลปกรรมของสมเด็จครู เราคงจะปฏิเสธกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมไม่ได้ การทรงงานของสมเด็จครูทำให้เห็นถึงการผสมผสานปฏิกิริยาและการรวมขอมในยุคสมัยที่ไม่สามารถแข่งขันและปฏิเสธได้ การน้อมรับดังกล่าวจึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างสมดุลภาพระหว่างศิลปะหลักวิชาตะวันตก ศิลปะสมัยใหม่ ศิลปะหลังสมัยใหม่ ศิลปะประเพณีนิยม ศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาไทยในสังคม “ปฏิกิริยาและการรวมขอม” ตามแบบแผนอย่างสมเด็จครูจึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญทางสังคมและศิลปะที่ก่อให้เกิดกระแสนุหริยะใหม่และรสนิยมใหม่ตามทัศนะของพระองค์ที่สามารถสะท้อนเสริมภาพทางความคิดต่อการเรียนรู้และสร้างสรรค์ผลงานดังเห็นจากการที่พระองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “...ถ้าทำสิ่งใดโดยยึดหลักที่ครูสอนไว้แต่อย่างเดียว ไม่คิดปรับปรุงให้ดีขึ้น วิชานั้นจะเรียวลงตามลำดับ หากรู้จักปรับปรุงแก้ไขให้

ถูกหลักวิธีจะทำให้ดีขึ้น แต่การคิดดัดแปลงแก้ไขนี้ต้องศึกษาให้รู้
จริงเสียก่อน จึงจะดัดแปลงแก้ไข มิฉะนั้นจะทำให้สิ่งนั้นเสียหาย
ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์และความนิยมของคนย่อมเปลี่ยนไปตามกาล
สมัย การจะคิดถึงความนิยมของคนสมัยใหม่ไปหาของแก่นั้นยาก
จำเป็นต้องดึงของเก่าที่มีคุณค่าลงมาหาคนสมัยใหม่ในโอกาสที่
เหมาะสม...” ม.จ.ดวงจิตร์ จิตรพงศ์ (2514)

เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ทรงมีผล
งานทรงออกแบบผีพระหัตถ์ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นตัวแทนของ
พลวัตรแบบแผนของครุช่างสยามที่สำคัญของงานศิลปกรรมไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ จากการทรงเป็นผู้นำเอากระบวนแบบจากศิลปะ
ไทยประเพณีมาสร้างสรรค์ด้วยหลักวิชาศิลปะตะวันตกได้อย่าง
มีประสิทธิภาพพร้อมกับสอดแทรกปรัชญา ผสมผสานประวัติศาสตร์
และความคิดริเริ่มใหม่ลงในผลงานของพระองค์เสมอ จึงเป็นจุดเริ่มต้น
ของแนวความคิดและความเป็นมาของหลักการปฏิรูปศิลปกรรมไทยร่วม
สมัยของรัตนโกสินทร์ยุคที่ 2 ที่แตกแขนงไปสู่งานศิลปกรรมในทุก ๆ
ด้านของศิลปกรรมไทย ไปพร้อมกับการรักษารอยต่อของภูมิปัญญา
จากอดีต ปัจจุบัน สู่อนาคต ผสานศาสตร์ของวัฒนธรรมอันแตกต่าง
ให้เป็นหนึ่งเดียว ทั้งสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี
ให้สมดุลกัน และยังเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับ
แนวความคิดที่เกิดขึ้นกระแสในช่วงเวลาปัจจุบัน คือแนวคิดยุค
หลังสมัยใหม่ (Post-modern) ซึ่งเป็นกระแสแนวคิดที่แสดงถึง
ปฏิกิริยาที่ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงการเติบโตของเศรษฐกิจ
และสังคม เนื่องจากกระแสแนวความคิดแบบยุคหลังสมัยใหม่เป็น
กระแสที่เน้นการวิพากษ์วิจารณ์และเน้นการตั้งคำถามต่อแนวความคิดที่
ทันสมัยที่เป็นกระแสหลักของการพัฒนา โดยปรากฏการณ์ที่พบเห็น
ในปัจจุบันคือการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์
และพัฒนาสังคมโลก

แบบแผนอย่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นำความคิดสู่การออกแบบสุนทรียะใหม่

3 กระบวนการและบทสรุป

ผู้วิจัยวิเคราะห์ถึงหลักการในการสร้างสรรค์ผลงานทรงออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีพระปรีชาสามารถที่มุ่งเน้นไปทางด้านการออกแบบมากกว่าการลงมือปฏิบัติอย่างช่างฝีมือหรือทรงเป็น “นักออกแบบ” หรือ “ดีไซเนอร์” ผู้สร้างแนวความคิดให้ปรากฏออกมาได้จริงด้วยวิธีการผสมผสานองค์ความรู้และบูรณาการศาสตร์หลายแขนงให้สมดุลเป็นหนึ่งเดียว ได้มุ่งเน้นกระบวนการแปรูปแนวความคิดไปสู่การออกแบบตามแนวทางของพระองค์ที่เป็นแบบแผนเฉพาะตัวและสามารถนำไปปรับใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ในปัจจุบันได้ดังนี้

1. กระบวนการรักษาไว้ : จริตริเริ่มและสืบชนบ

กระบวนการรักษาไว้ด้วยจริตริเริ่มและสืบชนบ เป็นพัฒนาการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความรู้ศิลปะแบบประเพณีในอดีต ที่ผสมผสานแรงบันดาลใจเฉพาะตัวของพระองค์ จากความรู้ในศาสตร์หลากหลายแขนง และหาจุดเชื่อมโยงถ่ายทอดเข้าหากันทำให้เกิดเป็นภาพซ้อนและเป็นพลวัต ทำให้สามารถรักษาไว้ในเรื่องราวและการสื่อความหมายเช่นเดิม แต่ถูกออกแบบสร้างสรรค์ทางความคิดริเริ่มให้ปรากฏเป็นภาพลักษณ์ใหม่แบบความงามในอุดมคติตามชนบเดิม

2. กระบวนการสร้างสรรค์ : แหวกชนบ การผสมผสานปฏิริยาและการรวมชอม

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นการผสมผสานสุนทรียะไทยและหลักวิชาศิลปะอย่างตะวันตกเพื่อเสริมเติมในจุดที่ไทยประเพณีได้ขาดหายไป ด้วยเรื่องของกายวิภาค แสงเงา โครงสร้างทัศนียภาพเชิงเส้นและบรรยากาศ ซึ่งเกิดเป็นวิธีการของการประกอบสร้างทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ของไทย และในกระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าวยังได้เปิดกว้างทำการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และผสมผสานกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะระหว่างศิลปินตะวันตกและช่างไทยซึ่งถือเป็นการหาญกล้าแหวกชนบเพื่อสร้างสิ่งใหม่ไปพร้อมกัน

3. กระบวนการสื่อผลลัพธ์ : การสร้างดุลยภาพระหว่างสิ่งที่มองเห็นและสิ่งที่มองไม่เห็น

กระบวนการสื่อผลลัพธ์เป็นการสร้างสมดุลภาพทางความงามต่อการรับรู้ทางการมองเห็นและมองไม่เห็น เพื่อการสื่อความและสร้างคุณค่าใหม่ เป็นการวัดค่าด้วยความเป็นมนุษย์เป็นความหมายอันสำคัญที่ไร้รูป ดังนั้นคำว่า “งาม” จากการศึกษาครั้งนี้จึงไม่ได้หมายถึงงามทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ในผลงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี “ความดี” ประกอบด้วย กระบวนการผลลัพธ์อันเป็นปลายทางจากการออกแบบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี จึงประดิษฐ์สร้างด้วยคุณลักษณะของความดีเป็นที่ตั้ง ส่งผลให้เกิดเป็นความจริง ที่ย่อมจะมีความงามเป็นผลต่อเนื่องกันตามลำดับ สื่อผลลัพธ์คือการค้นพบความสมดุลระหว่างสิ่งที่มองเห็นเป็นรูปกับสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นรูป เป็นลักษณะเฉพาะตนของผู้ชมต่อประสบการณ์การรับรู้ของความสมดุลทั้งการมองเห็นด้วยรูปและสัมผัสใจด้วยนามมีประสิทธิภาพในการยกระดับจิตใจผู้ชมเป็นสำคัญ

กระแสศิลปะร่วมสมัยในสังคมไทยได้มีพลวัตต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายจากอดีตจนถึงปัจจุบันขณะ ผู้แสวงงานศิลปะก็ยังสามารถรับรู้อัตลักษณ์เฉพาะบางอย่างที่ยังซ่อนเร้นและซ่อนทับให้เห็นรากเหง้าความเป็นมาอันเป็นแก่นที่แท้จริง การแสดงออกที่นำศิลปะดั้งเดิมในรูปแบบเก่ามาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ตามแนวคิดและวิธีการประกอบสร้างในแนวทางเฉพาะตนของศิลปินเองก็ถือได้ว่าเป็นศิลปะร่วมสมัยด้วยเช่นกัน แต่นอกจากเพียงความแปลกใหม่ที่ได้อุบัติขึ้นในยุคปัจจุบันนี้ ก็คงเป็นเพียงเรื่องธรรมดาสามัญไปแล้วเพราะขณะนี้คือช่วงเวลาของการเกิดสิ่งใหม่ในทุกวินาทีจากบริบททางสังคม เสรีภาพทางความคิดและเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำตลอดเวลา ดังนั้นศิลปะร่วมสมัยอันเป็นต้นกำเนิดจากบรมครูโบราณในอดีตอย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หรือ “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี” กลับทำให้เห็นแง่มุมทางความคิดที่แตกต่างออกไปจากมุมมองศิลปินในปัจจุบัน ทั้งลักษณะการแสดงออกทางผลงานที่มีจริตริเริ่มจากข้อจำกัดได้โดยไม่ซ้ำซาก ซ้ำให้เห็นถึงการก้าวต่อไปของศิลปะในอนาคตอย่าง “แบบแผนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณมณี” ซึ่งถือเป็น

พลวัตของแบบแผนครุช่างสยาม และทำให้คำว่า ศิลปะไทยร่วมสมัย มีจุดร่วมที่สำคัญไม่ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาใด ๆ ของประวัติศาสตร์ คือ “ศิลปะไทยร่วมสมัยอย่างสมเด็จพระเจ้าตากสิน มีความสัมพันธ์สอดคล้อง และสามารถสะท้อนสภาพสังคมในยุคสมัยของตนเอง ก่อเกิดเป็น ปฏิสัมพันธ์ต่อกันเป็นเรื่องราวไปตามสายทางแห่งประวัติศาสตร์”

จากบันทึกของพระองค์ในช่วงบั้นปลายชีวิตได้ทรงมอบวาที อันเป็นมรดกล้ำค่าไว้ให้แก่ศิลปินและอนุชนรุ่นหลังเพื่อเป็นหลักแนวความคิดต่อการจรรโลงวงการศิลปะของประเทศไทยให้คงอยู่ในกระแส ปัจจุบัน อันเป็นดั่งหนึ่งมรดกของคนไทยทุกคนที่บรรพบุรุษได้หยิบยื่นไว้ให้ ข้อความสำคัญนั้นมีดังนี้

“...คนที่เกิดมามีหน้าที่เป็นกรณีก็อยู่ 3 ประการ คือ มีหน้าที่ ต่ออดีต ต่อปัจจุบัน และต่ออนาคตต่อเนื่องกันไป

สิ่งใดที่อดีตทำให้ให้เป็นมรดก ปัจจุบันซึ่งเป็นผู้รับมีหน้าที่จะต้อง รักษาไว้ให้จงดี และมีสิ่งปัจจุบันที่ทำไว้ดีแล้วเข้าไปผนวกเพิ่มเติม กับของในอดีตเพื่อมอบให้เป็นมรดกแก่อนาคตได้ต่อไป ดีกว่าจะให้อดีต ดำเนินได้ว่า ปัจจุบันซึ่งกลายเป็นอดีตไปแล้ว ไม่ได้ทำอะไรที่เป็นคุณ ความดีงามเหลือทิ้งไว้ให้เป็นมรดกตกทอดแก่อนาคตเพื่อได้สืบทอด ๆ กันไป ไม่ขาดสายขาดตอนกลางคัน...” พระยาอนุমানราชชน (2506)

เอกสารอ้างอิง

- ผู้จัดการออนไลน์. (2565, 26 กรกฎาคม). ไขความลับ ภาพปริศนาธรรม “วัดบรมนิวาส” ผลงานจิตรกรรมแบบตะวันตกสุดวิจิตรของ “ขรัวอินโข่ง” <https://shorturl.asia/v26Fm>
- พระยาอนุมานราชธน. (2506). คำนำ. บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ. ใน.สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. (น.7)
- ริมขอบเฟสบุ๊ก. (2562, 22 กรกฎาคม). จิตรกรรมยี่สิบต้นโกสินทร์ ขรัวอินโข่ง. <https://shorturl.asia/ZGsOn>
- ม.ร.ว. โต จิตรพงศ์. (2493). พระประวัติและผีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. พระจันทร์.
- ม.จ.ดวงจิต จิตรพงศ์. วงศ์. (2521). ชุมนุมบทละครและบทร้อง. ศิวพร.
- ศ.วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). ศิลปะหลังสมัยใหม่. สันติศิริการพิมพ์.
- ศ.วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). ศิลปะหลังสมัยใหม่. สันติศิริการพิมพ์.
- สำนักหอสมุด. ม.ป.ป. นิทรรศการภาพถ่ายในรัชกาลที่ 4. <https://shorturl.asia/ucUXh>
- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2562, 27 มิถุนายน). พัฒนาการพระประภา. <https://shorturl.asia/DEJXB>
- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2562, 27 มิถุนายน). พัดพระวิมานไพฑูริย์. <https://shorturl.asia/6Lapi>
- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2562, 27 มิถุนายน). พัดสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า. <https://shorturl.asia/I1G9C>
- สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2562, 15 กันยายน). สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ‘ศิลปินพระศรี’. <https://shorturl.asia/6SxOW>
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. (2521). บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ. ไทยวัฒนาพานิช.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2499). สารานุกรม. คลังวิทยา.

- Manager Online. (2022, July 26). *Solve the Secret of Dharma Puzzle Paintings at “Wat Boromniwat”: the Western-Style Finest Paintings of “Krua In-Khong”*. <https://shorturl.asia/v26Fm>
- Phraya Anuman Ratchadhon. (1963). *Preface*. In *Notes on Various Knowledge*. p.7. Society of Social Science of Thailand.
- In the Edge of Facebook. (2019, July 22). *Painters in Rattanakosin Era, Krua In-Khong*. <https://shorturl.asia/ZGsOn>
- Chitaphong T. (1950). *Biography and Works of Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuvattivong*. Phra Chan.
- Jitraphong D. Wong. (1978). *Assembly of Plays and Songs*. Siwaphon
- Tangcharoen W. (2004). *Postmodern Art*. Santisiri Printing.
- Tangcharoen W. (2004). *Postmodern Art*. Santisiri Printing.
- Prince Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuvattivong & Prince Krom Phaya Damrong Rajanubhab (1956). *Message from Somdet*. Klang Witthaya.
- KMUTT Library. (n.d.) *Photography in the Reign of king Rama IV*. <https://shorturl.asia/ucUXh>
- Somdet Kru. (2019, June 27). *Pathnapapornprapa*. <https://shorturl.asia/DEJXB>
- Somdet Kru. (2019, June 27). *Pathprawimarnphichayon*. <https://shorturl.asia/6Lapi>
- Somdet Kru. (2019, June 27). *Pathsomdetprapitujchachao*. <https://shorturl.asia/l1G9C>
- Somdet Kru. (2019, September 15). *Somdet Kru with “Sil Pirasri”*. <https://shorturl.asia/6SxOW>
- Prince Somdet Chao Fa Krom Phraya Narisara Nuvattivong (1978). *Note on Various Knowledge*, 5, Thai Wattana Panich.

เส้นเวลาและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่เมืองปากน้ำโพ ก่อนปี พ.ศ.2500

The Timeline and Change of Communities in The Area of Paknampo Before 1957

Received : November 10, 2022

Revised : May 16, 2023

Accepted : July 6, 2023

สรสรเสริญ เจริญทอง¹

Sansern Rianthong¹

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล : zooddooz@gmail.com

¹Asst.Prof. Department of Communication, Faculty of Business, Economics and Communications Naresuan University
Email : zooddooz@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการชิ้นนี้ นำเสนอเรื่องราวความเป็นมาของพื้นที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปี พ.ศ.2500 เนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองและบทบาทของเมืองในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่ เมืองพระบางในสมัยสุโขทัย เมืองนครสวรรค์ในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การก่อตั้งชุมชนค้าขายบริเวณปากน้ำโพในฝั่งแม่น้ำน่าน สู่การพัฒนาเมืองปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำปิง และปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน โดยสรุปการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่ปากน้ำโพออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเวลาที่หนึ่ง เริ่มสมัยสุโขทัยและสิ้นสุดสมัยอยุธยาตอนปลาย ช่วงเวลาที่สอง เริ่มสมัยอยุธยาตอนปลาย ช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ จนถึงปี พ.ศ.2443 และ ช่วงเวลาที่สาม ตั้งแต่ หลังปี พ.ศ.2443 จนถึง พ.ศ.2493 เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ปากน้ำโพในอดีต

คำสำคัญ : ปากน้ำโพ, เส้นเวลา, การเปลี่ยนผ่านของชุมชน

Abstract

The study describes the history of the Paknampo region of Nakhonsawan province from the Sukhothai period to 1957. From Phrabang in the Sukhothai period to Nakhonsawan in the Ayutthaya period to Rattanakosin in the Rattanakosin period, the text discusses the settlement and functions of the city during different eras. From the establishment of a trading community in the Paknampo region on the banks of the Nan River to the current development of Paknampo town on the banks of the Ping River and the west bank of the Chaophraya River, this article traces the history of the region. In summary, the evolution of the Paknampo region can be divided into three distinct periods. The first period spanned from Sukhothai to late Ayutthaya, the second from the late Ayutthaya reign of King Narai to 1900, and the third from after 1900 to 1950. It is for the purpose of studying local history and learning about the past way of living in Paknampo town.

Keywords : Paknampo, Timeline, Change of community

บทนำ

ปากน้ำโพ เป็นเมืองสำคัญของจังหวัดนครสวรรค์ ตั้งอยู่บริเวณจุดบรรจบของแม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านซึ่งเป็นต้นแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่บริเวณปากน้ำโพมีประวัติศาสตร์ยาวนาน จึงมีเรื่องราวและข้อสันนิษฐานมากมายหลายแหล่งที่กล่าวถึงความเป็นมา ตำแหน่งที่ตั้งของเมือง เรื่องราวการย้ายเมือง และที่มาของชื่อเมือง อย่างไรก็ตามในหลายครั้งเป็นการกล่าวถึงและให้ข้อมูลโดยที่ไม่สามารถสืบค้นข้อมูลแหล่งที่มาได้ บทความนี้จึงรวบรวมหลักฐานและเรื่องราวท้องถิ่นของในพื้นที่ปากน้ำโพ จากเอกสารโบราณ พงศาวดาร บทความวิชาการ และงานวิจัย ทำให้ค้นพบเรื่องราวการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่ปากน้ำโพ จำนวน 3 ช่วงเวลา ที่เป็นจุดเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่แต่ละยุคสมัย ได้แก่ ช่วงเวลาที่หนึ่ง สมัยสุโขทัย มาจนถึงอยุธยาตอนปลาย มีศูนย์กลางความเจริญอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิง ช่วงเวลาที่สอง สมัยอยุธยาตอนปลาย ช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ จนถึงปี พ.ศ.2443 ก่อนการสร้างทางรถไฟสายลพบุรี-ปากน้ำโพ มีศูนย์กลางความเจริญสองแห่ง ได้แก่ เมืองปากน้ำโพ ตั้งอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำน่าน และเมืองนครสวรรค์บริเวณปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา และช่วงเวลาที่สาม ตั้งแต่การเปิดใช้งานสถานีรถไฟปากน้ำโพ จนถึงปี พ.ศ.2493 ก่อนการเปิดใช้สะพานเดชาติวงศ์ มีศูนย์กลางความเจริญอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิงและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ได้แก่ เมืองปากน้ำโพ และพื้นที่รอบข้างศาลากลางจังหวัดนครสวรรค์

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนผ่านในพื้นที่ปากน้ำโพ ตั้งแต่อดีตจนถึงปี พ.ศ.2500
2. วิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในพื้นที่ปากน้ำโพ

วิธีศึกษา

1. รวบรวมหลักฐานและเรื่องราวท้องถิ่นของเมืองปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์ จากเอกสารโบราณ พงศาวดาร บทความวิชาการ และงานวิจัย
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานและเรื่องราวท้องถิ่นของเมืองปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้เขียนมีข้อสงสัยหลายประการเกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองปากน้ำโพหรือเมืองนครสวรรค์ ดังนี้ 1) ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองพระบาง ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองนครสวรรค์นั้นอยู่บริเวณใด เหตุใดจึงไม่ปรากฏพื้นที่เมืองเก่าในบริเวณนี้ 2) เมืองปากน้ำโพมีที่มาอย่างไร เหตุใดผู้คนจึงเรียกเมืองนครสวรรค์ว่า ปากน้ำโพ และ 3) เหตุใดศาลากลางนครสวรรค์จึงได้ตั้งอยู่ห่างจากตัวตลาดปากน้ำโพ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญของเมืองนครสวรรค์ ด้วยเหตุนี้จึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษา ได้แก่ ที่มา บทบาทและตำแหน่งที่ตั้งของเมืองพระบาง เมืองนครสวรรค์ และเมืองปากน้ำโพในประวัติศาสตร์ไทย

เมืองพระบาง: ที่มาและบทบาทของเมือง

เมืองพระบางเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัย มีสถานะเป็นเมืองหน้าด่านคอยป้องกันการรุกรานจากเมืองทางทิศใต้ของอาณาจักร นอกจากนั้นตำแหน่งของเมืองยังสามารถเชื่อมต่อระหว่างอาณาจักรต่างๆ ที่สำคัญ 4 อาณาจักร คือ อาณาจักรศรีอยุธยาทางทิศใต้ อาณาจักรพุกามหรือพม่า (หงสาวดี) ทางทิศตะวันตก อาณาจักรสุโขทัย และล้านนา (เชียงใหม่) ทางด้านทิศเหนือ (เจตนกมล วงษ์ท้าว, 2549: 5) ซึ่งประเสริฐ ณ นคร (2549: 240) สันนิษฐานว่าเมืองพระบางน่าจะอยู่ในอาณาจักรสุโขทัยมาตั้งแต่ราชวงศ์พ่อขุนศรีนาวนำถมซึ่งครองอาณาจักรนี้อยู่ก่อนราชวงศ์พระร่วง อย่างไรก็ตาม ในตำนานมูลศาสนา มีปรากฏชื่อ เมืองพระบาง ว่าเป็นเมืองที่พระนางจามเทวีเดินผ่าน ขณะที่เดินทางจากละโว้ขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัย ซึ่งอยู่ในปลายสมัยทวารวดี (เจตนกมล วงษ์ท้าว, 2549: 6) ความหมายของคำว่า “พระบาง” ในปัจจุบันยังไม่มีความแน่ชัด แต่พระยาอนุมานราชธนกล่าวว่า คำว่า “บาง” ในภาษาไทยอาหม แปลว่า รุ่งเรือง (glitter) คาดว่าเป็นคำเดียวกันกับคำว่า “เหมง” หรือ “หมิง” ในภาษาจีน ซึ่งเสียงเดิมอ่านว่า “หมั่ง” หรือ “หม่าง” มีความหมายว่า รุ่งเรืองเหมือนกัน นอกจากนั้น คำว่า “บาง” ในภาษาไทยอาหมยังแปลว่า หญิงแพศยา แต่บางเมือง แปลว่า เมืองนางฟ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2552: 46, 60, 61) อย่างไรก็ตามเมืองพระบาง กับ เมืองหลวงพระบาง เป็นคนละเมือง ไม่มีความเกี่ยวข้องกัน เมืองพระบาง ตั้งอยู่ที่นครสวรรค์ ส่วนเมืองหลวงพระบาง ในประเทศลาว เป็นชื่อใหม่ เดิมทีมีชื่อว่า เมืองขวา หรือ ขวา หรือ ชัว ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น เมืองเชียงทอง และหลวงพระบาง ตามลำดับ เมืองพระบางมีปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก ดังนี้

ศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง ปี พ.ศ.1835 ด้านที่ 4 แถวที่ 19-20 กล่าวถึงอาณาเขตอันกว้างขวางในสมัยพ่อขุนรามคำแหง มีเนื้อหว่า “...เบื้องหัวนอน รอดคนที่ พระบาง แพรกสุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว...” (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์, 2562: 7) แปลความ

หมายได้ว่า ทางทิศตะวันออกทรงปราบได้เมืองสระหลวง สองแคว (พิษณุโลก) ลุมบาจาย สะคำ (2 เมืองนี้อาจอยู่แถวลุ่มแม่น้ำน่านหรือ แควป่าสักก็ได้) ข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปถึงเวียงจันทน์ เวียงคำในประเทศลาว ทางทิศใต้พระองค์ทรงปราบได้คนที (บ้านโคน กำแพงเพชร) พระบาง (นครสวรรค์) แพรก (ชัยนาท) สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช มีฝ่งทะเลสมุทร (มหาสมุทร) เป็นเขตแดน ทางทิศตะวันตก พระองค์ทรงปราบได้เมืองฉอด เมืองหงสาวดี และมีสมุทร เป็นเขตแดน ทางทิศเหนือ พระองค์ทรงปราบได้เมืองแพร่ เมืองม่าน เมืองพลัว (อ.ปัว จ.น่าน) ข้ามฝั่งโขงไปถึงเมืองขวา (หลวงพระบาง) เป็นเขตแดน (ประเสริฐ ณ นคร, 2562: 86)

ศิลาจารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม ปี พ.ศ.1900 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 19 กล่าวถึงว่า หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว อาณาจักรสุโขทัย ตกเป็นเสี่ยง ๆ มีเนื้อหาว่า “เมืองคนที พระบาง หาเป็นขุนหนึ่ง” คือ ตั้งตัวเป็นเจ้าของไม่ขึ้นแก่กัน ส่วนบรรทัดที่ 27 กล่าวถึง “คนที่พระบาง กริมนดินพินนี้” คือ พระเจ้าลิไทยได้ขึ้นครองเสวยราชย์ และได้คนที่พระบางอันอยู่เบื้องใต้ที่ปลายแม่น้ำปิงนี้ และบรรทัดที่ 57-58 กล่าวถึง “พระบาทที่จอมเขาเหนือปากพระบาง” มีจารึกไว้ด้วย (ประเสริฐ ณ นคร, 2528: 144)

ศิลาจารึกหลักที่ 8 จารึกวัดเขาสุมนภูมิจังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ.1904-1911 ด้านที่ 4 กล่าวถึงเรื่องราวของ พระมหาธรรมราชาที่ 1 (พระยาลิไทย) พาไพร่พลจากเมือง “สรหลวงสองแคว (พิษณุโลก) ปากยม (พิจิตร) พระบาง (นครสวรรค์) ชากนราว (บางแห่งเรียก ชากังราว) สุพรรณภาว นครพระชุม (กำแพงเพชร)” มานมัสการ พระพุทธบาทที่เขาสุมนภูมิจังหวัดสุโขทัย (ประเสริฐ ณ นคร, 2549: 245)

ศิลาจารึกหลักที่ 11 ที่วัดเขากบ เมืองปากน้ำโพ มีบันทึกว่า พญาบาลเมืองได้เป็นผู้สร้างวัดนี้เมื่อ พ.ศ.1962 เพื่ออุทิศบุญกุศลให้ พญารามผู้น้อง ซึ่งมาสิ้นพระชนม์ที่เมืองนี้ (มานพ สุวรรณศรี, 2553: 101) ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า ศิลาจารึกหลักนี้น่าจะจารึกขึ้นระหว่างปี พ.ศ.1900-1904 แต่ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า น่าจะจารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ.1962 (วชรพร อังกูรชัชชัย และดอกกรักร พยัคศรี, 13 กุมภาพันธ์ 2550)

เมืองพระบาง : ตำแหน่งที่ตั้งของเมือง

ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองพระบาง มีหลายข้อสมมติฐาน ดังนี้

ข้อสมมติฐานที่ 1 พระราชานิพนธ์ เที้ยวตามทางรถไฟ ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2509: 49) บันทึกว่า “ตัวเมืองพระบางตั้งอยู่บนที่ดอน ตั้งแต่ชายเขาภูสีลงมาถึงวัดหัวเมืองที่ตลาดปากน้ำโพเดี๋ยวนี้นมเมืองอยู่ตรงวัดนั้นยังมีเนินดินซึ่งเป็นแนวกำแพงดินเมืองเดิมอยู่เป็นสำคัญ และยังมีวัดร้างอยู่ในเมืองก็หลายวัด”

ข้อสมมติฐานที่ 2 หนังสืออักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 (2520: 615) ระบุว่า “เมืองพระบางตั้งอยู่ในที่ดอน มีเขตตั้งแต่ชายเขาขาดลงมาถึงหลังตลาดปากน้ำโพ ยังมีเชิงเนินดินเป็นแนวปรากฏอยู่”

ข้อสมมติฐานที่ 3 เชื่อว่าตั้งอยู่บริเวณบ้านวัดสี่เข้า โดยแหล่งข้อมูลแรก ทิวา ศุภจรรยา (2528: 349) ระบุว่าคือ “ชุมชนโบราณที่เขากบ บริเวณนั้นมีคูน้ำที่เห็นชัดเจนเรียกว่า วัดสี่เข้า หรือ วัดศิริวงศ์ ซึ่งลงทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ.2478” ส่วนแหล่งข้อมูลที่สอง ระบุว่า วัดสี่เข้า เป็นวัดร้างที่เคยอยู่ในการครอบครองของวัดศรีวงศ์ ใกล้กับท่ารถของบริษัท การรถไฟ (สาระพันธ์, 18 มิถุนายน 2564) และแหล่งข้อมูลที่สาม กรมศิลปากร (2516: 251) ระบุว่า วัดสี่เข้าเป็นเมืองเก่า มีคันคูขุดถมเป็นกำแพง สูงประมาณ 2 ศอก กว้าง 5 ศอก รูปสี่เหลี่ยม กว้างยาวด้านละ 4 เส้น กลางเมืองมีมูลดินสูง 6 ศอก กว้างยาว 5 วา มีพระเจดีย์ พระพุทธรูปก่อด้วยอิฐถือปูน ขำรดหอกอยู่ พระเศียรโตประมาณ 20 กำมือ องค์ไม่มี ที่แห่งนี้เรียกว่า “วัดสี่เข้า” ตามชื่อวัดที่อยู่กลางเมืองพระบาง โดยตัววัดอยู่ในเขตเทศบาลเมือง ห่างจากอำเภอเมืองนครสวรรค์ประมาณ 2 กิโลเมตร

ข้อสมมติฐานที่ 4 ระบุว่าตั้งอยู่บริเวณวัดวรรณถาวรบรรพต หรือ วัดกบ และพื้นที่รอบกำแพงวัด (ดูภาพ 1) เห็นเป็นคันดินรูปสี่เหลี่ยมมุมมน ขนาดประมาณ 391 x 438 เมตร มีพื้นที่ตั้งแต่เชิงเขาขาดลงมาถึงหลังตลาดปากน้ำโพ ซึ่งคาดว่าบริเวณนี้คือเมืองพระบาง มีวัดเขากบ หรือวัดวรรณถาวรบรรพตซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาเป็นศูนย์กลางของชุมชน (เจตน์กมล วงษ์ท้าว, 2549: 6)

เมื่อพิจารณาจากข้อสันนิษฐานทั้งหมด สรุปได้ว่า พื้นที่ของเมืองพระบางนั้นน่าจะอยู่บริเวณวัดกบ หรือ วัดวรนาถบรรพต และพื้นที่รอบกำแพงวัด ซึ่งในอดีตมีชื่อเรียกว่า วัดสี่เขา เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศของ Robert Larimore Pendleton เมื่อปี ค.ศ.1951 หรือ พ.ศ.2494 (ดูภาพ 2) จะเห็นแนวคูเมืองกำแพงดินเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมมนอย่างเห็นได้ชัด เดิมทีพื้นที่แถบนี้เป็นปารักร้าง บางส่วนเป็นที่ทิ้งขยะ ต่อมาผู้คนในตำบลได้เข้ามาจับจองพื้นที่ (นิพนธ์พงศ์ พุ่มมา, 2563: 39) ในปัจจุบันพื้นที่รอบวัดวรนาถบรรพตได้กลายเป็นอาคารบ้านเรือนสมัยใหม่เกือบหมดแล้ว ส่วนคูเมืองเดิมก็ถูกไถกลบกลายเป็นเส้นทางสัญจร

ภาพ 1

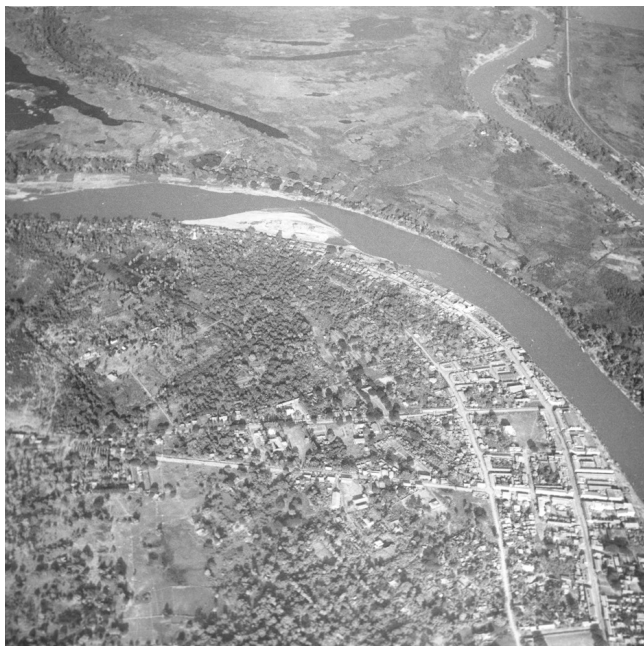
แผนผังเมืองพระบาง

หมายเหตุ. จากหนังสือ “โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี และสถานที่สำคัญจังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี / สำนักงานศิลปากรที่ 4 ลพบุรี สำนักโบราณคดีและศิลปากร” (2549)

ภาพ 2

ภาพถ่ายทางอากาศของเมืองปากน้ำโพ เมื่อปี ค.ศ.1951 หรือ พ.ศ.2494
ถ่ายโดย Robert Larimore Pendleton

หมายเหตุ. จาก
<https://collections.lib.uwm.edu/digital/collection/agsphoto/id/1650/rec/4>

เมืองนครสวรรค์ : ที่มาของเมือง

อาณาจักรอยุธยาพยายามขยายอำนาจการปกครอง โดยได้เข้าแทรกแซงการเมืองของราชสำนักสุโขทัย จากนั้นได้ปกครองเมืองพระบาง แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองนครสวรรค์

อาณาจักรอยุธยามีอำนาจเหนืออาณาจักรสุโขทัย ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ บทที่กล่าว “ศักราช 781 (พ.ศ.1962) มีข่าวว่าพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า (พญาไสสือไท) นฤพาน แลเมืองเหนือทั้งปวงเปนจราจล แลจึงเสด็จไปเล็งเมืองพระบาง ครั้นนั้นพระยาบาลเมืองแลพระยารามออกถวายบังคม” (รวี สิริอิสสระนันท์, 2553: 394) ส่วนฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บทที่กล่าว “ศักราช 765 ปีมะแมเบญจศก (พ.ศ.1946) มีข่าวมาว่าพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้าเมืองพิษณุโลกเสด็จสวรรคต แลเมือง

เหนือทั้งปวงเป็นจลาจล จึงเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบาง พญาบาน เมือง พญาราม ออกมาถวายบังคม...” (รวี สิริอิสสระนันท์, 2553: 50) แม้ว่าช่วงเวลาของทั้งสองแหล่งข้อมูลคลาดเคลื่อนกัน แต่สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์ราชที่ 3 หรือ ไสยลือไทย แห่งกรุงสุโขทัยสวรรคต ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างพระราชโอรส ทั้งสอง ได้แก่ พระยาบาลเมืองและพระยาราม เป็นเหตุให้สมเด็จพระนครินทราธิราช (เจ้านครอินทร์ หรือพระอินทราชาธิราช) แห่งกรุงศรีอยุธยา เสด็จมาที่เมืองพระบาง พระยาบาลเมืองกับพระยารามจึงได้เสด็จลงมาถวายบังคม ซึ่งต่อมาสมเด็จพระนครินทราธิราช ได้โปรดสถาปนาพระยาบาลเมือง เป็นพระมหากษัตริย์ราชที่ 3 ครองเมืองพิษณุโลก และให้พระยารามไปครองเมืองสุโขทัย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 53)

เปลี่ยนชื่อเมืองพระบาง เป็นเมืองนครสวรรค์ เมื่อเมืองพระบางถูกผนวกกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาแล้ว จึงถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นเมืองนครสวรรค์ มีสถานะเป็นหัวเมืองชั้นตรี ดังปรากฏในพระไอยการเก่านั้นตำแหน่งนาหัวเมือง สมัยอยุธยา (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2564: 24) บันทึกเกี่ยวกับเมืองพระบางครั้งหลังสุด คือในปี พ.ศ.1962 (รวี สิริอิสสระนันท์, 2553: 394) เมื่อพระมหากษัตริย์ราชเจ้าเมืองพิษณุโลกเสด็จสวรรคต แล้วหัวเมืองเหนือทั้งหมดเกิดการจลาจล แต่เมื่อถึงเหตุการณ์การยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาในคราวสงครามช้างเผือกของพระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ.2106 มีการกล่าวถึงชื่อ “เมืองนครสวรรค์” โดยที่ไม่เรียกชื่อ เมืองพระบาง อย่างในสมัยสมเด็จพระนครินทราธิราช จึงมีความเป็นไปได้ว่าราชสำนักกรุงศรีอยุธยาต้องการให้เมืองนี้เป็นเมืองที่มีชื่อและความหมายของเมืองสอดคล้องกับชื่อเมืองอื่น ๆ ที่ถูกเปลี่ยนโดยใช้ชื่อที่เป็นมงคล (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2564: 24) อย่างไรก็ตาม คาดว่าเมืองพระบางน่าจะถูกกรุงศรีอยุธยาคัดครองไปก่อนปี พ.ศ.1972 เพราะมีบันทึกในตำนานมูลศาสนา ฝ่าหวัดสวนดอก เชียงใหม่ (2537: 40 อ้างถึงใน ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2564: 24) ว่า ช่วงปีนั้นท่านคัมภีร์ (ชินกาลมาลีปกรณ์) หรือ พระธรรมคัมภีร์ ได้ขอ

ที่สร้างวัดที่อยู่อยุธยา เพื่อบวชพระภิกษุในลัทธิลังกาวงศ์ใหม่ แต่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 หรือ เจ้าสามพระยา พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น ไม่พระปรทานให้ ท่านคัมภีร์จึงได้มาขอสร้างวัดที่เมืองพระบาง แต่เจ้าเมืองพระบางก็ไม่ยอมยกที่ให้ เพราะเมืองพระบางซึ่งอยู่ภายใต้ขอบขันธสีมาของกรุงศรีอยุธยาก็ต้องปฏิบัติตามพระเจ้าแผ่นดิน (ประเสริฐ ณ นคร, 2549: 245) แสดงว่าเมืองพระบางในขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาแล้ว

นครพังกา หลายแหล่งข้อมูลอ้างว่า เมืองนครสวรรค์ เคยถูกเรียกว่า เมืองพังกา เช่น

แหล่งข้อมูลที่ 1 ทิวารักษ์ เสรีภาพ (2553: 20) และ กระทรวงมหาดไทย (2529: 159) ระบุว่า สมัยอยุธยาตอนต้น สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 โปรดให้รวมเมืองพระบาง กำแพงเพชร และตาก เข้าเป็นแขวง เรียกว่า “นครพังกา”

แหล่งข้อมูลที่ 2 หอมรดกไทย (ม.ป.ป) ระบุว่า ในสมัยอยุธยาตอนต้นเรียกเมืองนครสวรรค์ว่า เมืองพังกา ยังมีแนวกำแพงดิน และคูน้ำล้อมรอบตัวเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวด้านละ 80 เมตร สูง 1.50 เมตร กว้าง 2 เมตร

แหล่งข้อมูลที่ 3 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544: 5) ระบุว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า (ขุนหลวงพ่องั่ว) ทรงยกทัพไปตีกรุงสุโขทัย โดยเคลื่อนผ่านเมืองพระบาง ได้เสบียงอาหาร ช้างม้า มากมาย จึงได้ตั้งชื่อเมืองพระบางว่า เมืองพังกา หรือ นครพังกา ซึ่งแปลว่าช้างศึก

การที่มีผู้คนเข้าใจว่า เมืองนครสวรรค์ เคยถูกเรียกว่า เมืองพังกา อาจเพราะนำมาจากข้อสังเกตของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ในพระราชนิพนธ์ เทียบตามทางรถไฟของ (2509: 50) ที่บันทึกว่า “บางทีจะเป็นเมืองนี้เองที่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ตอนรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (พรู้) เรียกว่าเมืองนครพังกา ชื่อที่เรียกว่าเมืองนครสวรรค์เห็นว่าจะมาบัญญัติขึ้นต่อชั้นหลัง” แต่เมื่อพิจารณาจากข้อมูลทางเอกสาร พบว่า มีการกล่าวถึงนครพังกาเพียงครั้งเดียวในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ

โดยระบุว่า “ศักราช 734 ขวดศก (พ.ศ.1915) เสด็จไปเอนครพังคา แลเมืองแสงเชรา” (รวิ สิริอิสสระนันท์, 2553: 390, 391) แปลความได้ว่า พ.ศ.1915 สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า (ขุนหลวงพ่องั่ว) ได้ไปยึดครองนครพังคาและเมืองแสงเชรา แต่ในปัจจุบันยังไม่มีภาระบุชี้ชัดว่า นครพังคาและเมืองแสงเชรา อยู่บริเวณใด นอกจากนั้นทั้งนครพังคา และ เมืองพระบาง ต่างมีชื่อปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ เมืองพระบาง ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง ปี พ.ศ.1835 ดังนั้นถ้าเมืองพระบาง ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น นครพังคาซึ่งมีปรากฏชื่อในปี พ.ศ.1915 (รวิ สิริอิสสระนันท์, 2553: 390) เหตุใดจึงมีการบันทึกชื่อเมืองพระบางอีกครั้งใน พ.ศ.1962 (รวิ สิริอิสสระนันท์, 2553: 394) จึงสันนิษฐานได้ว่า เมืองพระบาง ไม่น่าจะเป็นเมืองเดียวกันกับ นครพังคา

เมืองนครสวรรค์ : บทบาทของเมืองในสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์

เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองสำคัญมีเส้นทางเชื่อมต่อกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองฝ่ายเหนือในกลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำน่าน และลุ่มน้ำยม (ธีระวัฒน์ แสนคำ, 2564: 30) โดยหัวเมืองฝ่ายเหนือในกลุ่มแม่น้ำปิง เช่น เมืองกำแพงเพชรและเมืองตาก เมืองพิจิตร หัวเมืองฝ่ายเหนือในกลุ่มแม่น้ำน่าน เช่น เมืองพิษณุโลก และเมืองพิจัย และหัวเมืองฝ่ายเหนือในกลุ่มแม่น้ำยม เช่น เมืองสุโขทัยและเมืองสวรรคโลก

เมืองประชุมพล การสงครามไทยระหว่างอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรตองอู หรือสงครามไทยรบพม่า สมัยก่อนนั้นประกอบไปด้วยกำลังพล พาหนะ สัมภาระ และเสบียงจำนวนมาก เคลื่อนย้ายกำลังพลแต่ละครั้งใช้ระยะเวลาเดินทางยาวนาน จำเป็นต้องเลือกเมืองสำคัญสำหรับรวมกำลังพล หรือประชุมพล เหมาะสมสำหรับการเคลื่อนทัพและถอยทัพ ซึ่งเมืองนครสวรรค์มีชัยภูมิที่ดี เป็นจุดรวมเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและน้ำสะดวกแก่การลำเลียงไพร่พลและยุทธสัมภาระต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีเส้นทางตัดไปยังพื้นที่หรือเมืองที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญอื่น ๆ ได้ (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2528: 198)

ด้วยเหตุนี้ กองทัพจากอาณาจักรตองอู หรือ กองทัพพม่าจำเป็นต้องยึดเมืองนครสวรรค์ เพื่อป้องกันการบุทละหวงหรือตีได้จากอยุธยา ขณะเดียวกันก็สามารถใช้กองทัพที่ประชุมกันอยู่ที่นครสวรรค์บีบให้อยุธยาซึ่งมีกำลังพลน้อยกว่า จำต้องหนีไปใช้กรุงพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ตั้งรับ (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2528: 200) สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์ (2562: 9) และ สุนทร ชูตินธรานนท์ (2528: 199) กล่าวว่า กองทัพจากอาณาจักรตองอู หรือ กองทัพพม่าได้ใช้เมืองนครสวรรค์เป็นที่ประชุมพล ประมาณ 23 ปี ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2106 - 2129 ซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ ระบุว่าปี พ.ศ.2106 พระเจ้าบุเรงนอง ยกทัพลงมาที่อยุธยา (รวี สิริวิสรณันท์, 2553: 410) แต่ฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงเมืองนครสวรรค์ ส่วนฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ระบุว่า ในปี พ.ศ.2091 สมเด็จพระเจ้าหงสาวดี และ สมเด็จพระมหาธรรมราชา (รวมถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งหมด) ใช้นครสวรรค์เป็นที่ประชุมพล โดยมีเนื้อหาว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าก็จัด 30,000 มาโดยเสด็จในกองทัพหลวง สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกลงมาประชุมทัพ ณ นครสวรรค์” (รวี สิริวิสรณันท์, 2553: 97) จนถึง สงครามในปี พ.ศ.2129 (รวี สิริวิสรณันท์, 2553: 417) ทัพของพระเจ้านันทบุเรงแห่งอาณาจักรตองอู ประสบความล้มเหลวในการรบจนต้องพ่ายแพ้ จึงเปลี่ยนกลยุทธ์กลับมาเดินทัพทางด่านเจดีย์สามองค์ ในปี พ.ศ.2133 (รวี สิริวิสรณันท์, 2553: 419-420) หลังจากนั้นความสำคัญของเมืองนครสวรรค์ในฐานะเมืองประชุมพลของอาณาจักรตองอู จึงได้สิ้นสุดลง (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2528: 201-202)

เมืองหน้าด่านและเมืองส่งกำลังบำรุง ที่ตั้งของเมืองนครสวรรค์ มีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างหัวเมืองทางเหนือและส่วนกลาง และระหว่างพม่ากับอยุธยา และกับกรุงเทพฯ ด้วย (สุทธิพันธุ์ ชุมรณนธ์, 2528: 415) นับตั้งแต่สงครามปี พ.ศ.2129 ผู้นำทหารของอยุธยาได้ปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การรบ โดยเคลื่อนกำลังพลไปยังเมืองที่มีชัยภูมิที่เหมาะสม (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2528: 201) ไม่ยอมให้ทัพข้าศึกใช้เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองประชุมพล ในการสงครามระหว่างอาณาจักรธนบุรีและกองทัพของราชวงศ์โก้นบองของพม่า พระเจ้าตากสินปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการรบ จากเดิมที่เป็นการตั้งรับศึกในพระนคร แล้วรอนถึงฤดูน้ำหลาก ให้ข้าศึกล่าถอยทัพกลับไป ไปเป็นการออกไปรบศึกภายนอกเมือง อาจเพราะป้องกันประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเหตุการณ์เสียกรุงครั้งที่ 2 ในครั้งนี้พระเจ้าตากสินได้ทรงใช้เมืองนครสวรรค์เป็นเมืองหน้าด่าน ค่อยส่งกำลังบำรุงให้แก่กองทัพที่ยกทัพขึ้นไปรบข้าศึกทางเหนือ (สุชาติ แสงทอง, 2560: 24) เช่น ที่ปากพิง พิชณุโลก ลำปางและ เชียงใหม่ (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2528: 201) การสงครามในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ใช้พื้นที่บริเวณตลาดศรีนครปัจจุบัน เป็นที่ตั้งทัพหลวง โดยมีการ ดัดแปลงชุดคูประตูหอรบจากทางทิศตะวันตกของตลาดสะพานดำ ไปบ้านสันคู ซึ่งบริเวณนี้เป็นที่ตอนขาดน้ำในฤดูแล้ง ถ้าฝนตกลงมา จะเกิดน้ำหลากท่วมข้าศึกได้ (สุชาติ แสงทอง, 2560: 24) สอดคล้อง กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2509: 50) กล่าวว่า “กองทัพหลวงขึ้นไปตั้งที่เมืองนครสวรรค์ทุกคราว ค่ายมั่นครั้งกรุงธนบุรีและ ครั้งรัชกาลที่ 1 ยังมีแนวเนินดินปรากฏอยู่ตรงที่ตั้งโรงทหารเดี่ยวนี”

เมืองนครสวรรค์ : ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองในสมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์

ตำแหน่งที่ตั้งของเมืองนครสวรรค์ มีหลายแหล่งข้อมูล เช่น

แหล่งข้อมูลที่ 1 หนังสืออักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 (2520: 615) ระบุว่า เมืองนครสวรรค์เดิมมีเขตตั้งแต่ชายเขาขาดลงมาจนจดหลังตลาดปากน้ำโพ ต่อมาย้ายที่ทำการไปตั้งทางฝั่งซ้าย ใต้เมืองเก่า 8 กิโลเมตร จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงย้ายไปตั้งทางฝั่งขวาอีก ซึ่งฝั่งซ้ายหมายถึงปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนฝั่งขวาหมายถึงปากตะวันตก เนื่องจากเป็นหลักการดูทิศทางทางไหลของแม่น้ำโดยการหันหน้าไปยังปลายน้ำหรือปากแม่น้ำ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้

แหล่งข้อมูลที่ 2 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (2509: 50) ระบุว่า ในชั้นหลังย้ายลงมาตั้งทางฝั่งตะวันออกข้างใต้เมืองเดิมลงมากกว่า 8 กิโลเมตร เห็นจะเป็นเพราะสายน้ำพึงเปลี่ยนทางเกิดหาดใหญ่ขึ้นบังเมืองเดิมกลายเป็นที่กั้นดารน้ำ เจ้าเมือง กรมการ จึงต้องย้ายลงมาหาที่ใกล้น้ำตั้งบ้านเรือนและศาลากลาง (เข้าใจว่าจะย้ายลงมาเมื่อในชั้นรัตนโกสินทร์นี้)

แหล่งข้อมูลที่ 3 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (2515: 45-46) เดิมอยู่ทางปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาตรงหลังตลาดปากน้ำโพ บัดนี้เป็นเมืองมีปราการไม่สู้ใหญ่โตนัก แต่ทว่าตั้งอยู่บนเนินเขา ถูน้ำ ๆ ท่วมไม่ถึงเหมือนกับที่แห่งอื่น ๆ ในแถวปากน้ำโพนั้น แต่กระนั้นก็ต้องทิ้งให้เป็นเมืองร้าง เห็นจะเป็นเมื่อในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะในแม่น้ำตรงหน้าเมืองเกิดหาดทรายรูก้าน้ำไหลออกไปเสมอ ที่ในเมืองถึงฤดูแล้งก็กั้นดารน้ำ จนชาวเมืองพากันย้ายไปอยู่ที่อื่น ลงที่สุดเจ้าเมืองกรมการก็จ้องย้ายไปด้วย ซึ่งครั้งที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 เสด็จไปตรวจราชการ ปี พ.ศ.2441 เมืองนครสวรรค์ คือหมู่บ้านของเจ้าเมืองกรมการตั้งอยู่ที่ตำบลทางปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากปากน้ำโพมาข้างใต้ประมาณ 200 เส้น

แหล่งข้อมูลที่ 4 คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542: 89) และ กรมศิลปากร (2516: 251) ระบุว่า สมัยกรุงธนบุรี แม่น้ำปิงเปลี่ยนทางเดิน จึงย้ายเมืองไปอยู่บ้านตลาดไผ่ล้อม บริเวณใต้มณฑลทหารบกที่ 4

แหล่งข้อมูลที่ 5 ชื่อเมืองนครสวรรค์ปรากฏหลักฐานบนแผนที่ของชาวตะวันตก ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย โดยปรากฏชื่อ Laconsevan อยู่ในแผนที่ราชอาณาจักรสยาม (ค.ศ.1691 หรือ พ.ศ.2234) ของ มอซิเออร์ เดอ ลามาร์ และ ชิมง เดอ ลาลูแบร์ วิศวกรและราชทูตชาวฝรั่งเศสที่เข้ามารับราชการสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ชาลวีย์ เกษตรศิริ, 2555: 68) แต่แผนที่ฉบับนี้ไม่ได้ระบุชี้ชัดว่าเมืองนครสวรรค์อยู่บริเวณฝั่งตะวันออกหรือตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ดูภาพ 3) ส่วนแผนที่ของ ปีแอร์ ฟาน เดอ อานักแผนที่ชาวฮอลันดา ค.ศ.1713 หรือ พ.ศ.225 (ดูภาพ 4) และ ฌาค นิโคลาส์ เบเลง นักแผนที่ชาวฝรั่งเศส ค.ศ.1764 หรือ พ.ศ.2307 ระบุว่าตำแหน่งเมืองนครสวรรค์ (Laconcevan หรือ Laconsevan) ตั้งอยู่บริเวณปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา

จากหลักฐานที่ปรากฏ แสดงให้เห็นว่า ในช่วงอยุธยาตอนปลาย รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ เมืองนครสวรรค์ได้ตั้งอยู่บนบริเวณพื้นที่ทางใต้ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว อาจเพราะบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ใกล้ภูเขาทำให้น้ำไม่ท่วม เหมาะกับการอยู่อาศัยและทำมาหากิน รวมถึงใกล้กับศาสนาสถานสำคัญ เช่น วัดถือน้ำ (วัดศรีสวรรค์สังฆาราม) และวัดจอมศรีนาคพรต ในขณะที่พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกนั้นเป็นโรงทหารเก่าที่เคยถูกใช้สมัยรัชกาลที่ 1 อย่างไรก็ดีตามเมื่อย้ายเมืองนครสวรรค์มาพื้นที่บริเวณนี้ ก็อาจมีการย้ายที่ตั้งของเมืองสลับกันไปมาระหว่างฝั่งตะวันตกและตะวันออก เนื่องจากเมืองในอดีตที่ไม่มีป้อมปราการจะไม่มีที่ตั้งแน่นอน ตำแหน่งของเมืองจะอ้างอิงจากที่ตั้งของจวนหรือบ้านพักของเจ้าเมืองเป็นหลัก เจ้าเมืองและกรรมการเมืองต้องเป็นผู้จัดหาทุนสร้างจวนและศาลากลางด้วยตัวเอง โดยเจ้าเมืองต้องใช้โถงศาลาหรือศาลากลางที่ปลูกไว้นอกรั้วจวนของตนเป็นสถานที่ว่าราชการ และต้องมีเรือนจ่านักโทษอยู่ภายในรั้ว

บริเวณจวน เมื่อเจ้าเมืองเก่าพ้นตำแหน่ง เจ้าเมืองคนใหม่จึงต้องหาที่สร้างจวนและศาลากลางใหม่ ถ้าหาที่ในพื้นที่เดิมไม่ได้ ก็ต้องไปสร้างที่หมู่บ้านหรือตำบลอื่น (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์, 2515: 36)

เมืองนครสวรรค์ : บทบาทและตำแหน่งที่ตั้งของเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5

มณฑลนครสวรรค์ ในปี พ.ศ.2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค ด้วยการจัดรูปแบบการปกครองแบบใหม่ เรียกว่า มณฑลเทศาภิบาล ซึ่งรวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าเป็นมณฑล มีผู้ปกครองมณฑล เรียกว่า ข้าหลวงเทศาภิบาล มีศาลว่าการมณฑลเป็นสถานที่ว่าราชการ ซึ่งในปี พ.ศ.2458 ดินแดนสยามมีมณฑลอยู่ 19 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ 72 เมือง ต่อมาลดเหลือ 14 มณฑล ได้แก่ กรุงเทพมหานคร มณฑลจันทบุรี มณฑลนครชัยศรี มณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลนครราชสีมา มณฑลปราจีนบุรี มณฑลปัตตานี มณฑลพายัพ มณฑลพิษณุโลก มณฑลภูเก็ต มณฑลราชบุรี มณฑลอยุธยา และมณฑลอุดรธานี ส่วนมณฑลนครสวรรค์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2438 ครอบคลุม 8 เมือง คือ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ชัยนาถ ตาก อุทัยธานี พยุหะคีรี มโนรมย์ และสรรค์บุรี โดยมีพระยาดำรงราชานุภาพ (ทองอยู่ ไรหิดเสถียร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์ (2555: 242) กล่าวว่า เดิมทีนั้นศาลว่าการมณฑลนครสวรรค์อยู่คนละฝั่งแม่น้ำกับศาลากลางและจวนผู้ว่าราชการเมืองนครสวรรค์ ต่อมาได้ย้ายศาลากลางมารวมกับศาลว่าการมณฑล ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนจวนผู้ว่าเดิมนั้นกลายเป็นบ้านพักของหลวงสมศรัสมโสธ ผู้ว่าราชการเมืองนครสวรรค์ คนที่ 3 เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 7 มีพระราชโองการเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2475 ยุบเลิกมณฑลนครสวรรค์ โดยจังหวัดต่าง ๆ ในมณฑลนี้ให้ไปขึ้นกับมณฑลอยุธยา ยกเว้น ตากและกำแพงเพชร ให้ไปขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ใน พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ยกเลิกการปกครองแบบเทศาภิบาล (คณะกรรมการฝ่ายประมวล

ภาพ 3

เมืองนครสวรรค์ (Laconceva) บนแผนที่ของ มอซิเออร์ เดอ ลามาร์ และ
ซิมง เดอ ลาลแบร์ ปี พ.ศ. 2234 (ค.ศ. 1691)

หมายเหตุ. จากหนังสือ แผนที่
“สยามประเทศไทย” สมัยอยุธยา
พ.ศ.2085-2307 (2555) โดย ชาญ
วิทย์ เกษตรศิริ [https://issuu.
com/textbookproject/docs/
map_of_siam-ayutthaya_
period_1542-1764](https://issuu.com/textbookproject/docs/map_of_siam-ayutthaya_period_1542-1764)

ภาพ 4

เมืองนครสวรรค์ (Laconceva) บนแผนที่ของ ปีแอร์ ฟาน เดอ อา นักแผนที่ชาวฮอลันดา ปี พ.ศ.2256 (ค.ศ.1713)

หมายเหตุ. จากหนังสือ แผนที่
“สยามประเทศไทย” สมัยอยุธยา
พ.ศ.2085-2307 (2555) โดย ชาญ
วิทย์ เกษตรศิริ [https://issuu.
com/textbookproject/docs/
map_of_siam_ayutthaya_
period_1542-1764](https://issuu.com/textbookproject/docs/map_of_siam_ayutthaya_period_1542-1764)

เอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 53-56) จากนั้นได้มีการตราพระราชบัญญัติการบริหารราชการส่วนภูมิภาค พ.ศ.2476 ขึ้น โดยมี “จังหวัด” เป็นเขตปกครองย่อยของไทยที่ระดับสูงสุด และให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้มีอำนาจบริหารจังหวัดเพียงผู้เดียว (สุชาติ แสงทอง, 2560: 27)

เมืองนครสวรรค์และจังหวัดนครสวรรค์ ในการปกครองแบบระบบมณฑลเทศาภิบาล คำว่าเมือง ถูกใช้สองความหมาย ได้แก่

- 1) เมืองที่หมายถึง พื้นที่ศูนย์กลางการปกครองของจังหวัด และ
- 2) เมืองที่หมายถึง หน่วยการปกครองแบบจังหวัด ทำให้ผู้คนมักใช้คำว่าเมืองและจังหวัด สับสนกัน ดังนั้นเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่การปกครอง ในปี พ.ศ.2459 มีการกำหนดให้เปลี่ยนคำว่า เมือง มาใช้เป็นคำว่า จังหวัด เช่น ผู้ว่าราชการเมืองให้เรียก ผู้ว่าราชการจังหวัด โดยตำบลเมือง ใช้เรียกตำบลที่ผู้คนเคยเรียกเมืองมาก่อน เช่น ตำบลเมืองสวรรค์โลก ส่วนอำเภอเมือง ใช้เรียกพื้นที่ตำบลที่อยู่ในกำแพงเมืองและตำบลที่อยู่ติดต่อกับกำแพงเมือง ส่วนตำบลที่ไม่มีหมู่บ้านติดต่อกับตำบลเมือง ไม่ให้เรียกว่าเมือง (สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์, ม.ป.ป.) เมืองนครสวรรค์ย้ายที่ตั้งครั้งท้ายสุดในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อรัฐสยามเปลี่ยนการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลได้สักระยะ จึงย้ายศาลารัฐบาลและบ้านเรือนราชการข้ามไปสร้างทางฝั่งตะวันตกข้างใต้ตลาดปากน้ำโพ (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, 2509: 51) ซึ่งศาลารัฐบาลนั้นหมายถึง ศาลว่าการมณฑลนครสวรรค์ เดิมทีเป็นหมู่บ้านของเจ้าเมืองกรมการ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งทิศตะวันออก (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, 2515: 45-46) บริเวณบ้านตลาดไผ่ล้อม (กรมศิลปากร, 2516: 251) ต่อมาได้ย้ายมาตั้งใหม่บริเวณถนนสวรรค์วิถี ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งทิศตะวันตก ในปี พ.ศ.2476 หลังการเปลี่ยนการปกครองประเทศไทยเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงได้เปลี่ยนชื่อ ศาลว่าการมณฑลนครสวรรค์ เป็นศาลากลางจังหวัดนครสวรรค์ (กระทรวงมหาดไทย, 2565: 79) โดยมีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่ตลาดสะพานดำ ซึ่งชาวบ้านต่างอำเภอจะนำสินค้าจำพวกข้าว สัตว์ป่า ของป่า หวาย เปลือกสีเสียด เข้ามาขาย

(สุจินดา เจียมศรีพงษ์, 2528: 216)

เมืองขอนแก่น ชื่อเรียกท้องถิ่นของเมืองนครสวรรค์ มีเอกสารหลายแหล่งระบุว่า เมืองขอนแก่น เป็นชื่อท้องถิ่นอีกชื่อหนึ่งของเมืองนครสวรรค์ ซึ่งมีที่มาแตกต่างกัน ดังนี้

แหล่งข้อมูลที่ 1 สุชาติ แสงทอง (2560: 2) ในสมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนชื่อเมืองเป็น ขอนตะวัน เนื่องจากตัวเมืองอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้แสงตะวันส่องเข้าหน้าเมือง ต่อมาเมื่อย้ายตัวเมืองมาอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น นครสวรรค์

แหล่งข้อมูลที่ 2 กรมศิลปากร (2516: 251) ภายหลังสมัยธนบุรี ย้ายเมืองไปตั้งอยู่ใต้มณฑลทหารบกที่ 4 ตรงที่เรียกว่า “บ้านตลาดไผ่ล้อม” บางคนเรียกว่า เมืองทานตะวัน หรือ ขอนตะวัน

แหล่งข้อมูลที่ 3 ทิวรักษ์ เสรีภาพ (2553: 20) ตัวเมืองย้ายจากฝั่งตะวันออก มาอยู่ฝั่งตะวันตก และหันหน้าเมืองสู่แม่น้ำทางทิศตะวันออก แสงอาทิตย์ยามเช้าจึงส่องเข้ามาทางด้านหน้าเมือง (ปิติชัย พงษ์วานิชอนันต์, 2543: 19) ทำให้เกิดคำว่า “เมืองขอนแก่น” หรือ “ทานตะวัน”

แหล่งข้อมูลที่ 4 เสนีย์ ปราโมช (2528: 509) ในวัยเด็กได้ใช้ชีวิตในค่ายทหารบริเวณสันคูทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา สมัยนั้นเขาเรียกว่า “เมืองขอนแก่น” เพราะตื่นขึ้นมาตะวันมันจะแยงตา

เมื่อพิจารณาจากแหล่งข้อมูลทั้งหมด แหล่งข้อมูลที่ 3 และ 4 มีความเป็นไปได้มากที่สุด ชื่อเมืองขอนแก่น น่าจะเกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อเมืองนครสวรรค์ย้ายมาที่ฝั่งตะวันตก ทำให้หน้าเมืองหันไปที่แม่น้ำเจ้าพระยาที่อยู่ทิศตะวันออก ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของเมือง จึงมีแสงตะวันส่องเข้ามาที่หน้าเมืองยามเช้า แต่ถ้าตัวเมืองอยู่ที่ฝั่งตะวันออก แบบแหล่งข้อมูลที่ 1 และ 2 แสงตะวันยามเช้าจะส่องมาทางด้านหลังของเมือง พื้นที่บริเวณนี้อยู่ใกล้กับค่ายทหารเก่า ซึ่งในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงใช้เป็นที่ตั้งทัพหลวง ปัจจุบันคือตลาดศรีนคร (สุชาติ

แสงทอง, 2560: 24) ในปี พ.ศ.2445 พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช พระราชโอรสพระองค์ที่ 7 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ใช้พื้นที่บริเวณนี้ตั้งเป็นกองทหารในจังหวัดนครสวรรค์ ต่อมาในปี พ.ศ.2480 ได้ย้ายไปอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยเปลี่ยนชื่อเป็น ค่ายจิรประวัติ (กระทรวงมหาดไทย, 2529: 140-141)

เมืองปากน้ำโพ : ที่มาของเมือง

จากบันทึกของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งเสด็จตรวจราชการหัวเมืองนครสวรรค์ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2555: 242) ระบุว่า “ออกจากเมืองนครสวรรค์จะแวะตรวจอำเภอเมืองซึ่งตั้งอยู่ปากน้ำโพ” จึงสามารถกล่าวได้ว่า เดิมทีนั้นตัวเมืองนครสวรรค์และเมืองปากน้ำโพไม่ใช่เมืองเดียวกัน และอยู่คนละที่ตั้งกัน เมืองนครสวรรค์เป็นพื้นที่การปกครองและเป็นหัวเมืองเก่าแก่ที่ถูกเรียกโดยส่วนกลาง ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครสวรรค์และพื้นที่รอบนอก ส่วนเมืองปากน้ำโพ นั้นตั้งอยู่ในตัวอำเภอเมืองหรือตลาดปากน้ำโพ เป็นพื้นที่ค้าขายที่ถูกเรียกโดยคนท้องถิ่น

เมืองนครสวรรค์ย้ายที่ตั้ง ทำให้เกิดเมืองปากน้ำโพ แต่เดิมนั้นตัวเมืองนครสวรรค์หรือเมืองพระบางตั้งอยู่ทางฝั่งแม่น้ำปิงด้านหลังตลาดปากน้ำโพ ต่อมาในช่วงอยุธยาตอนปลาย พื้นที่บริเวณดังกล่าวเกิดความแห้งแล้งกันดารน้ำเนื่องจากแม่น้ำปิงเปลี่ยนทิศทางจนเกิดเป็นหาดทราย ไม่เหมาะแก่วิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้นที่มักอาศัยบนเรือนแพและเรือนไม้ริมฝั่งแม่น้ำ ชาวเมืองจึงพากันย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เจ้าเมืองนครสวรรค์ขณะนั้นต้องย้ายที่ทำการไปสร้างใหม่ได้เมืองเก่าทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณใกล้ภูเขา ต่อมาพื้นที่บริเวณปากแม่น้ำน่านเกิดเป็นพื้นที่ค้าขายสินค้าทางเรือของชาวจีน (เสนีย์ ปราโมช, 2528: 509) ซึ่งชาวบ้านและคนในพื้นที่เรียกชื่อแบบไม่เป็นทางการว่า “ปากน้ำโพ” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2528: 546) (ดูภาพ 5)

เมืองปากน้ำโพ ในอดีตนั้นเป็นเพียงชุมชนเรือนแพที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำน่าน (แควใหญ่) ต่อมากลายเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ที่มี

ความศีกคักขบผู้คนมากกว่าพื้นที่บริเวณตัวเมืองนครสวรรค์ ซึ่งเป็นหัวเมืองที่ขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ เดิมทีปากน้ำโพอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบ้านแก่ง จนเมื่อปี พ.ศ.2447 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลปากน้ำโพ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา (ปิตุชัย พงษ์วานิชอนันต์, 2543: 61) จนปี พ.ศ.2460 จึงตั้งเป็น “อำเภอปากน้ำโพ” และในปี พ.ศ.2481 เปลี่ยนเป็น “อำเภอเมืองนครสวรรค์”

มีตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำว่า “ปากน้ำโพ” ดังนี้

ข้อสมมติฐานที่ 1 ปากน้ำโพมาจาก ปากน้ำโผล่ เพราะเป็นพื้นที่ปากแม่น้ำ ที่แม่น้ำปิง วัง ยมและน่าน มาไหลรวมกันเป็นต้นแม่น้ำเจ้าพระยา

ข้อสมมติฐานที่ 2 ปากน้ำโพมาจาก ต้นโพธิ์ที่อยู่บริเวณปากแม่น้ำ เนื่องจากมีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ริมตลิ่งใกล้วัดโพธาราม ประชาชนจึงเรียกว่า “ปากน้ำโพธิ์” (ปิตุชัย พงษ์วานิชอนันต์, 2543: 19) “ปากแม่น้ำโพธิ์” ต่อมาค่อย ๆ กร่อนกลายเป็น “ปากน้ำโพ” มาจนปัจจุบัน (สุชาติ แสงทอง, 2557 อ้างถึงใน สำนักศิลปและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์, 2562: 2)

ข้อสมมติฐานที่ 3 ปากน้ำโพมาจาก ปากน้ำของวัดโพธาราม หรือ วัดโพธิ์ ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์บ้านเมือง ที่มีปากน้ำไหลมารวมกันตรงบริเวณวัดโพธาราม จึงเรียกต่อ ๆ กันว่าปากน้ำวัดโพธาราม และพัฒนาเปลี่ยนมาเป็น “ปากน้ำวัดโพ” และ “ปากน้ำโพ” ในที่สุด (สุชาติ แสงทอง, 2557 อ้างถึงใน สำนักศิลปและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์, 2562: 2)

ข้อสมมติฐานที่ 4 ปากน้ำโพมาจาก ปากน้ำของแม่น้ำโพ ซึ่งเป็นชื่อของแม่น้ำปิง ส่วนที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำวังไหลมาบรรจบรวมกันตั้งแต่จังหวัดตากถึงนครสวรรค์ ดังนั้นตรงปากน้ำปิงมาสบกับแม่น้ำน่าน เรียกว่า “ปากน้ำโพ” (หลวงเทศาจิตรวิจารณ์, 2468: 15. หนังสืออักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1, 2520: 59 และ ทิวารักษ์ เสรีภาพ, 2553: 20)

ข้อสมมติฐานที่ 5 ปากน้ำโพมาจาก ปากน้ำของแม่น้ำโพ ซึ่งเป็นชื่อของแม่น้ำน่าน บริเวณตั้งแต่อุตรดิตถ์จนถึงนครสวรรค์ เพราะไหลผ่านตลาดการค้าบางโพ-ท่าอิฐ จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นประมาณสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงต้นรัชกาลที่ 4 โดยเป็นตลาดน้ำแบบเรือนแพที่ขนส่งสินค้าจากภาคกลางไปค้าขายในพื้นที่สิบสองปันนา หลวงพระบาง แพร่ น่าน ฯลฯ ดังนั้นจึงเรียกพื้นที่ตรงปากน้ำน่านว่า ปากน้ำโพ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 5 กุมภาพันธ์ 2559) ซึ่งแม่น้ำโพ หรือ แม่น้ำคลองโพมาจากคลองโพที่อยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์แล้วไหลลงมาแม่น้ำน่าน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551 อ้างถึงในสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์, 2562: 2)

จากการศึกษาพบว่า ข้อสมมติฐานที่มีความเป็นไปได้และสอดคล้องกับบริบทของเมืองมากที่สุด คือ ปากน้ำโพมาจากปากน้ำของแม่น้ำโพ สอดคล้องกับหลักฐานจากบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางมาในเมืองไทยช่วงรัชกาลที่ 5 เช่น Herbert Warington Smyth (1898: 72), John Gordon Drummond Campbell (1902: 34) และ Cecil Carter (1904: 34) ต่างระบุไปในทางเดียวกันว่า บริเวณเมืองปากน้ำโพเป็นจุดที่แม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกัน ได้แก่ แม่น้ำปิง (Nam Ping หรือ Me Ping) และแม่น้ำโพ (Nam Po) โดย Cecil Carter (1904: 34-35) กล่าวว่า แม่น้ำโพเกิดจากจุดบรรจบของแม่น้ำสวรรค์โลก (แม่น้ำยม) และแม่น้ำพิษณุโลก (แม่น้ำน่าน) ที่ตำบลเกยไชย อำเภอลำปาง จังหวัดนครสวรรค์ ก่อนไหลลงมาบรรจบกับแม่น้ำปิง จนเกิดเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่บริเวณแม่น้ำโพนั้นมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มบึงหนองใกล้กับบึงบอระเพ็ด สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองในสมัยนั้นที่มีอยู่บริเวณริมทางน้ำ โดยมีลักษณะตรงกับภาพประกอบในหนังสือของ James McCarthy (1902: 128) ที่อธิบายสภาพบ้านเรือนบริเวณแม่น้ำโพในพื้นที่ปากน้ำโพ (ดูภาพ 5) ที่มีลักษณะเป็นเรือนแพและเรือนไม้ริมแม่น้ำ ส่วนพื้นที่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นเมืองนครสวรรค์เก่า ผู้คนได้ย้ายออกไปอยู่พื้นที่ทางใต้ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว

ภาพ 5

สภาพหมู่บ้านบริเวณแม่น้ำโพหรือแม่น้ำน่าน

หมายเหตุ. จาก หนังสือ
*Surveying and
exploring in Siam*
(1900) โดย James
McCarthy

เมืองปากน้ำโพ : ตำแหน่งที่ตั้งและบทบาทของเมือง

เมืองปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำน่าน

มงเซญัวร์ ปาลเลกัวซ์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ได้อธิบายลักษณะของพื้นที่ปากน้ำโพ ในปี พ.ศ.2377 ว่า “ทั้งสองฝั่งเต็มไปด้วยป่าทึบ ถ้ายิ่งปืนขึ้น จระเข้จะโผล่ตัวลงน้ำ แล้วลึงก็พากันร้องเจียวจ้อกขรม เสียงข้างฝั่งเหมือนฟ้าผ่า ทำให้น่ากลัวพิลึก” (มงเซญัวร์ ปาลเลกัวซ์, 2552: 79) ส่วนเมืองนครสวรรค์นั้นไม่ค่อยมีความสำคัญและมีสภาพเกือบจะร้าง (มงเซญัวร์ ปาลเลกัวซ์, 2552: 78) ต่อมาหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2398 ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของเมืองนครสวรรค์น่าจะรุ่งเรืองมากขึ้น (สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์, 2528: 416-417) ทำให้เกิดการแสวงหาสินค้าหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากหลายแหล่งพื้นที่ นครสวรรค์กลายเป็นรัฐกึ่งกลางระหว่างภาคเหนือและภาคกลางสำหรับรวมสินค้าที่สำคัญก่อนส่งต่อไปยังพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในอาณาจักรและภายนอกอาณาจักร โดยกลุ่มคนจีนเริ่มมาตั้งรกรากค้าขายทางน้ำบริเวณปากแม่น้ำน่าน หรือที่คนสมัยก่อนเรียกว่า “ปากน้ำโพ” เมื่อชาวจีนเข้ามาอาศัยในบริเวณนี้มากขึ้น จึงมีการตั้งศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์เจ้าแม่

ทับทิม (ปิงเถ่ากง) หรือ ศาลเจ้าพ่อแควใหญ่ บริเวณปากแม่น้ำน่าน คาดว่าน่าจะสร้างก่อนปี พ.ศ.2413 ซึ่งเป็นปีที่ระบุนใน ระฆังโบราณของศาลเจ้า ที่แกะสลักตัวอักษรจีนไว้ว่า “ปลายปีที่ 9 ของจักรพรรดิถังจื่อในสมัยราชวงศ์ซิง ค.ศ.1870 (พ.ศ.2413) นายหงเปี้ยว แซ่ฝู แห่งหมู่บ้านเคอเจิ้นซัน อำเภอรูนอ (ปัจจุบันคือจุนซัน) มณฑลไห่หน่า ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นผู้นำมาถวาย” (สุชาติ แสงทอง สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์ ทศนิพร วิศาลสุวรรณกร และพงษ์ศักดิ์ ศิริโสม, 2559: 31-33)

สมเด็จพระปรมัยยิกายติราชานุภาพ (2509: 50) กล่าวว่า “พวกพ่อค้าที่ปากน้ำโพรับสินค้ากรุงเทพฯ ขึ้นไปไว้จำหน่ายแก่พวกที่ล่องเรือสินค้าลงมาจากเชียงใหม่ และเมืองอุดรดิตถ์ พิษณุโลก แล้วรับซื้อสินค้าฝ่ายเหนือส่งลงมาจำหน่ายทางข้างใต้” พื้นที่ริมแม่น้ำบริเวณปากน้ำโพจึงเกิดเป็นชุมชนการค้า และมีการตั้งบ้านเรือนและเรือนแพกันอย่างหนาแน่นจนมีสภาพเป็นเมืองลอยน้ำ (สุทธิพันธุ์ ชูทรานนท์, 2528: 417) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2510: 49) เมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองนครสวรรค์ ปี พ.ศ.2449 ได้ทรงกล่าวถึงพื้นที่บริเวณนี้ว่าเป็นตลาดแพ ความเจริญของเมืองในขณะนั้นคือตั้งแต่แควใหญ่ (แม่น้ำน่าน) จากสถานีรถไฟปากน้ำโพ ลงมาถึงท่าน้ำปากน้ำโพ พวกที่มีฐานะดีจะอาศัยอยู่บนเรือนแพบริเวณแควใหญ่เท่านั้น (สุจินดา เจียมศรีพงษ์, 2528: 217) ในบริเวณเกาะยม หัวเกาะเป็นแพของพ่อค้าและแขกวีจจากกรุงเทพฯ ที่ลากจูงเรือสินค้าขึ้นล่องระหว่างกรุงเทพฯและภาคเหนือ รวมถึงแพของผู้ประกอบการห้างร้านในเมือง (อุดม จิตราทร, 2528: 473) ตัวเมืองฝั่งแควใหญ่ (แม่น้ำน่าน) มีโรงสี ตลาด โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง และโกดังสินค้ามากมาย นอกจากนั้นยังมีการส่งข้าวและไม้สักลงมาทางแม่น้ำน่านเป็นจำนวนมาก

การค้าของจังหวัดนครสวรรค์เจริญสูงสุดในสมัยรัชกาลที่ 6 และต้นรัชกาลที่ 7 บริเวณปากน้ำโพมีสภาพเป็นที่ชุมนุมของเรือค้าข้าวขนาดใหญ่ นอกจากนั้นยังมีไม้สักจำนวนมากถูกส่งตามกระแสน้ำมารวมกันที่ปากน้ำโพก่อนถูกกระจายไปทั่วตามที่ต่าง ๆ โดยมีพ่อค้าจากทั่วสารทิศมาชุมนุมเพื่อซื้อสินค้าและประมูลสินค้า (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 56) ต่อมาเริ่มมีการก่อสร้างทางรถไฟสายเหนือระยะทางจากลพบุรีถึงปากน้ำโพใน รศ.119 หรือ พ.ศ.2443 (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2484: 140) เมื่อเปิดใช้งานสถานีรถไฟปากน้ำโพ ทำให้มีชาวจีนหลั่งไหลเข้ามาทำงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ซึ่งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ (2542: 55) และทิวารักษ์ เสรีภาพ (2553: 20) อ้างว่า ในปี พ.ศ.2447 มีชาวจีนในนครสวรรค์จำนวนประมาณ 6,000 คน ในขณะที่ภาคกลางไม่รวมกรุงเทพ มีชาวจีนประมาณ 10,000 คน และในมณฑลนครสวรรค์มีชาวจีนมากเป็นอันดับสาม รองจากกรุงเทพมหานครและภูเก็ต ส่วนสุชาติ แสงทอง (2560: 11) ระบุว่านครสวรรค์เป็นเมืองที่มีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นอันดับสามของประเทศ แต่เมื่อพิจารณาจากเอกสารของ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (2564: 116-117) พบว่า ในปี พ.ศ.2447 มีชาวจีนในนครสวรรค์จำนวนประมาณ 6,283 คน พื้นที่สยามตอนกลาง ได้แก่ นครสวรรค์ พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ มี 10,900 คน แต่ในหลายพื้นที่มีจำนวนชาวจีนมากกว่านครสวรรค์ เช่น กรุงเทพ 197,918 คน ราชบุรี 38,767 คน ปราจีนบุรี 35,912 คน นครชัยศรี 33,992 คน และอยุธยา 18,615 คน เป็นต้น ดังนั้นการกล่าวว่ามีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นอันดับสามของประเทศ จึงเป็นการกล่าวเกินจริง

เมืองปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำปิงและปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ตัวเมืองปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำปิงและปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มมีความเจริญตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (2509: 51) กล่าวถึงเมืองปากน้ำโพช่วงเวลานั้นว่า “มีเรือแพขึ้นไปจอดค้าขายในลำน้ำทั้ง 2 แควมากมายเหมือนเป็นเมืองอันหนึ่งในลำน้ำที่บนบกทางตอนข้างหน้าเมืองเดิมก็เกิดตลาดท่าทาง” แสดงให้เห็นว่า แต่เดิมนั้นพื้นที่ฝั่งแม่น้ำปิงนั้นมีความเจริญก่อนพื้นที่ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา จนเมื่อมีการขยายเส้นทางรถไฟไปถึงเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2465 เหล่าพ่อค้าใช้บริการขนส่งทางรถไฟกันมากขึ้น เป็นผลให้จำนวนเรือแพลดน้อยลงไป ผู้คนเริ่มจับจองที่ดินทำการเพาะปลูกมากขึ้น ป่าดงบริเวณริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองสาย เริ่มกลายเป็นเรือสวนไร่และอาคารร้านค้า ต่อมา มีการสร้างถนนลาดยางสายแรก ชื่อถนนโกสีย์ ในปี พ.ศ.2470 และในปี พ.ศ.2485 เริ่มมีทางหลวงเชื่อมระหว่างอำเภอ ต่อด้วยถนนสายเอเชีย จนเมื่อเปิดการใช้งานสะพานเดชาติวงศ์ ใน พ.ศ.2493 ทำให้นครสวรรค์กลายเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ ในการนั้นผู้คนที่จะเดินทางไปสถานีรถไฟปากน้ำโพ จากปกติต้องลงเรือจ้างไปสถานีรถไฟก็เริ่มหันมาใช้บริการรถโดยสารประจำทางรถเมล์เล็ก (มานพ สุวรรณศรี, 2553: 92) ความสำคัญของแม่น้ำแควใหญ่ในการขนส่งทางน้ำจึงลดลงไป นครสวรรค์กลายเป็นความสำคัญด้านเศรษฐกิจแบบรัฐกิจกลาง แลกเปลี่ยนสินค้าลง กลายเป็นเมืองผ่านเพราะสินค้าไม่ต้องมารวมกันที่นั่นอีก การซื้อขายแบบเดิมและสภาพความคึกคักของตลาดที่มีพ่อค้ามาชุมนุมเพื่อเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ ก็หมดไป (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542: 56) ตัวเมืองถูกพัฒนาเป็นอาคารพาณิชย์และห้องแถว มีศูนย์กลางการค้าอยู่ที่ปากน้ำโพ ซึ่งมีตลาดลาวเป็นพื้นที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจากพื้นที่ทางภาคเหนือ เช่น ข้าว เหลือง ไม้สัก ไร่ และสินค้าพื้นเมือง จำพวก หวาย ชัน น้ำมันยาง สีเสียด เปลือกไม้ น้ำผึ้ง สัตว์ เป็นต้น (สุจินดา เจริญศรีพงษ์, 2528: 216)

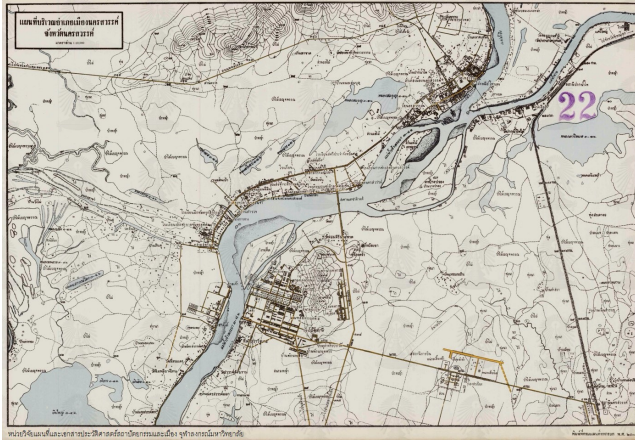
สรุปและอภิปราย

จากการศึกษาเรื่องราวจากเส้นเวลาและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่เมืองปากน้ำโพ ทำให้ทราบว่า เมืองปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์มีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์และตำแหน่งที่ตั้งของเมือง เมืองนครสวรรค์เป็นหัวเมืองใหญ่ในอดีตมีชื่อว่าเมืองพระบาง เคยตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณวัดสี่เช่า หรือ วัดวรนาถบรรพตในปัจจุบัน แล้วได้ย้ายเมืองลงไปพื้นที่ทางใต้ ต่อมาเกิดชุมชนค้าขายบริเวณปากแม่น้ำน่าน ซึ่งผู้คนเรียกว่า ปากน้ำโพ แล้วได้ย้ายความเจริญไปยังพื้นที่ฝั่งแม่น้ำปิงใต้เมืองนครสวรรค์เก่า จนเกิดเป็นเมืองใหญ่ เมื่อความเจริญของเมืองปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์ขยายตัวขึ้น เมืองทั้งสองจึงถูกรวมเข้าเป็นเขตการปกครองเดียวกัน ชื่อว่าเมืองปากน้ำโพ หรืออำเภอปากน้ำโพ ซึ่งต่อมาถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองนครสวรรค์ หรือ อำเภอเมืองนครสวรรค์ ส่วนปากน้ำโพนั้นกลายเป็นชื่อเรียกแบบไม่เป็นทางการ

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปากน้ำโพมีศักยภาพด้านเศรษฐกิจและทำเลที่ตั้งโดดเด่น เป็นชุมชนการค้าที่มีผู้คนจากทั่วทุกสารทิศเดินทางเข้ามาซื้อขายข้าวของ ตัวเมืองเต็มไปด้วยร้านค้า อาคารพาณิชย์และที่พักอาศัยของผู้คน จึงเป็นศูนย์กลางความเจริญของจังหวัดแล้วถูกยกสถานะเป็นอำเภอปากน้ำโพ ในขณะที่นครสวรรค์นั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นอาคาร สำนักงาน บ้านพักและพื้นที่ของข้าราชการจึงมีความคึกคักของผู้คนน้อยกว่า ในปี พ.ศ.2481 ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการตั้งชื่อเมืองให้เหมือนกันทั่วประเทศ อำเภอปากน้ำโพถูกเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองนครสวรรค์ตามชื่อจังหวัด โดยที่ว่าการอำเภอเมืองนครสวรรค์ยังตั้งอยู่ที่ปากน้ำโพ ขัดแย้งกับตำแหน่งที่ตั้งเดิมของเมืองทั้งสองที่อยู่คนละที่กัน (ดูภาพ 6) ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจสร้างความสับสนให้กับผู้คนที่ต้องถิ่นฐานลงมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเพื่อให้เห็นความหลากหลายของวิถีชีวิตและมุมมองทางประวัติศาสตร์ของเมืองได้กว้างขึ้น จึงอาจสรุปนิยามและความหมายของปากน้ำโพ นครสวรรค์ รวมถึงพระบาง ตามบริบทของช่วงเวลาและตำแหน่งที่ตั้ง ดังนี้

ภาพ 6

แผนที่บริเวณอำเภอเมืองนครสวรรค์ พ.ศ.2503 ปากน้ำโพ (ขวาบน) และ
นครสวรรค์ (ล่างซ้าย)

หมายเหตุ. จาก
หน่วยวิจัยแผนที่และ
เอกสารประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม
จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=528367292778145&set=a.406383231643219>

พระบาง หมายถึง 1) เมืองพระบางในสมัยพระนางจามเทวี ซึ่งยังไม่มีข้อสรุปว่าเป็นเมืองเดียวกันกับเมืองพระบางในสมัยสุโขทัย เนื่องจากเป็นเรื่องเล่าในตำนานมูลเหตุศาสนา ที่ยังไม่มี ความประจักษ์ในตำแหน่งที่ตั้ง 2) เมืองเก่าสมัยสุโขทัย ก่อนถูกเปลี่ยนชื่อเป็นนครสวรรค์ในสมัยอยุธยา 3) เมืองร้างที่ตั้งอยู่บริเวณวัดสี่เขา ซึ่งช่วงเวลานั้นบริเวณนี้ยังเป็นพื้นที่รกร้าง 4) เมืองร้างที่ตั้งอยู่บริเวณ วัดวรนาถบรรพต ซึ่งช่วงเวลานั้นบริเวณนี้เริ่มมีผู้คนเข้ามาอาศัยแล้ว

นครสวรรค์ หมายถึง 1) ชื่อใหม่ของเมืองพระบาง หลังถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา 2) หัวเมืองสมัยอยุธยาตอนต้น เคยตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาภบ ตรงวัดสี่เขา หรือ วัดวรนาถบรรพต ผังแม่น้ำปิง 3) หัวเมืองสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ เคยตั้งอยู่บริเวณบ้านตลาดไผ่ล้อม ทางปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือ ตำบลนครสวรรค์ออกในปัจจุบัน 4) หัวเมืองสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตั้งอยู่บริเวณศาลากลาง จังหวัดนครสวรรค์ ทางปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือตำบลนครสวรรค์ตกในปัจจุบัน 5) มณฑลนครสวรรค์ รูปแบบการปกครอง

แบบเทศบาล ในสมัยรัชกาลที่ 5 ประกอบไปด้วยหัวเมืองใหญ่ ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ชัยนาถ ตาก อุทัยธานี พยุหะคีรี มโนรมย์ และสรรค์บุรี มีศูนย์กลางการปกครองที่เมืองนครสวรรค์ 6) จังหวัด นครสวรรค์ เขตการปกครองส่วนภูมิภาค ถูกบังคับใช้ในปี พ.ศ.2459 เพื่อแทนคำว่า เมืองนครสวรรค์ 7) อำเภอเมืองนครสวรรค์ ศูนย์กลาง การปกครองของจังหวัดนครสวรรค์ 8) อำเภอเมืองนครสวรรค์ ชื่อใหม่ของอำเภอปากน้ำโพ ถูกใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2481

ปากน้ำโพ หมายถึง 1) พื้นที่บริเวณปากแม่น้ำโพ แควใหญ่ หรือ แม่น้ำน่าน 2) พื้นที่ต้นแม่น้ำเจ้าพระยา 3) ชุมชนการค้าของ ชาวจีนที่ก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 อยู่บริเวณปากแม่น้ำโพ แคว ใหญ่ หรือ แม่น้ำน่าน 4) เมืองที่ตั้งอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิงและปาก ตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา 5) ตำบลปากน้ำโพ หรือ เมืองปากน้ำ โพ 6) อำเภอปากน้ำโพ เมืองปากน้ำโพในช่วงปี พ.ศ.2460-2481 เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการปกครองของจังหวัด ที่ควบรวมเมืองปากน้ำโพ และเมืองนครสวรรค์เข้าด้วยกัน 7) ชื่อเรียกแบบไม่เป็นทางการของ เมืองนครสวรรค์ หลัง พ.ศ.2481 จนถึงปัจจุบัน 8) ตลาดปากน้ำโพ ย่านการค้าเก่าแก่และศูนย์กลางความเจริญของจังหวัดนครสวรรค์

พื้นที่บริเวณปากน้ำโพ ตั้งแต่อดีต จนถึงปี พ.ศ.2500 มีการเปลี่ยน ผ่านของรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ จำนวน 3 ช่วงเวลา ปัจจัย สำคัญที่ทำให้เกิดการโยกย้ายเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่ปากน้ำโพ คือ สภาพทางภูมิศาสตร์และรูปแบบการคมนาคมในพื้นที่ ซึ่งมีผลต่อ การวิถีชีวิตและเศรษฐกิจในชุมชน (ดูภาพ 7 และ 8)

ช่วงเวลาหนึ่ง : สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย

ศูนย์กลางความเจริญของพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองพระบางหรือเมืองนครสวรรค์เก่า ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณวัดวรนาถบรรพต หรือ วัดกบ และพื้นที่รอบนอก เมืองพระบางมีบทบาทเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญของอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเปรียบเสมือนเป็นรัฐกึ่งกลางระหว่างดินแดนทางภาคเหนือและภาคกลาง ในเวลาต่อมาถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองนครสวรรค์ หลังจากถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ตำแหน่งที่ตั้งของตัวเมืองนครสวรรค์เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการคมนาคมและการศึกสงคราม ดังนั้นจึงถูกใช้เป็นเมืองประชุมพลของกองทัพพม่าก่อนบุกอยุธยาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง วิถีชีวิตของชาวเมืองนครสวรรค์ในสมัยนั้นมีความใกล้ชิดกับแหล่งน้ำ เพราะใช้ในการดำรงชีพ สัตว์จรเดินทาง หออาหารและทำการเกษตร บ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิง และอีกส่วนหนึ่งอาศัยรอบคูเมืองเดิมบริเวณหลังตลาดปากน้ำโพ เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติหรือภัยสงคราม ชาวเมืองส่วนหนึ่งจะลี้ภัยเข้าไปอยู่ในเมือง หรือล่องแพหนีไปยังพื้นที่อื่น เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านของเมือง คือ ในช่วงอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระเพทราชาทรงราชราชนาภาพ สันนิษฐานว่า เกิดความแห้งแล้งกันดารในพื้นที่เมืองเดิม เนื่องจากแม่น้ำปิงเปลี่ยนทางน้ำจนเกิดหาดทราย จึงย้ายเมืองนครสวรรค์จากฝั่งแม่น้ำปิงไปยังพื้นที่ทางใต้ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณบ้านตลาดไผ่ล้อม อย่างไรก็ตามมีอีกข้อสันนิษฐานที่มีความเป็นไปได้ คือ เมืองนครสวรรค์ย้ายลงมาหลังจากถูกกองทัพพม่าใช้เป็นเมืองประชุมพลอยู่บ่อยครั้ง ตั้งแต่คราวสงครามช้างเผือกจนถึงรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนผู้คนไม่กล้ากลับไปอยู่บริเวณเมืองเดิม ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ยังต้องรอการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

ช่วงเวลาที่สอง : สมัยอยุธยาตอนปลาย จนถึงก่อนการสร้าง
ทางรถไฟสายลพบุรี-ปากน้ำโพ ในปี พ.ศ.2443 ศูนย์กลางความ
เจริญของพื้นที่อยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำน่านและปากตะวันออกของแม่น้ำ
เจ้าพระยา ในสมัยรัชกาลที่ 4 พื้นที่ฝั่งแม่น้ำน่านมีกลุ่มชาวจีนได้
ขนสินค้าเดินทางมาค้าขายทางเรือและแพ จนเกิดเป็นชุมชนค้าขาย
บริเวณพื้นที่ปากแม่น้ำน่าน หรือปากแม่น้ำโพ ซึ่งแม่น้ำโพ เป็นส่วน
ที่แม่น้ำปิงและแม่น้ำน่านบรรจบกันที่ อำเภอชุมแสง มาจนถึงต้น
แม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งคนท้องถิ่นเรียกพื้นที่ค้าขายบริเวณนี้ว่า “ปากน้ำโพ”
มีการสร้างเรือนแพและบ้านเรือนกันอย่างหนาแน่นบนสองฝั่ง
แม่น้ำ วิถีชีวิตของชาวเมืองปากน้ำโพส่วนมากใช้เรือนแพเป็นที่พักอาศัย
และเป็นพื้นที่ค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับคนต่างพื้นที่ โดยเฉพาะข้าว
และไม้สัก นอกจากนั้นพื้นที่ฝั่งแม่น้ำน่านยังเต็มไปด้วยโรงสี ตลาด โรง
เลื่อย โรงน้ำแข็ง และโกดังสินค้ามากมาย เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิด
การเปลี่ยนผ่านของเมือง คือ เมื่อมีการเปิดใช้สถานีรถไฟปากน้ำโพ
หลังปี พ.ศ.2443 ทำให้ปากน้ำโพกลายเป็นพื้นที่ค้าขายสำคัญระหว่าง
ภาคเหนือและภาคกลาง จนมีแรงงานจีนเดินเข้ามาทำงานในพื้นที่
จำนวนมาก จนความเจริญขยายไปบริเวณพื้นที่เกาะยมและพื้นที่
ราบบนฝั่งแม่น้ำปิง ส่วนพื้นที่ปากตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา
เป็นที่ตั้งของเมืองนครสวรรค์ ประกอบไปด้วยที่พักของเจ้าเมืองกรม
การและชาวเมือง จากหลักฐานในแผนที่ของ ปีแอร์ ฟาน เดอ อา
นักแผนที่ชาวฮอลันดา ปี พ.ศ.2256 พบว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
เมืองนครสวรรค์ได้ตั้งอยู่บริเวณนี้ โดยถูกใช้เป็นเมืองหน้าด่านและ
เมืองส่งกำลังบำรุงของกองทัพกรุงธนบุรี มาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ถูกใช้
เป็นที่ตั้งของศาลาว่าการมณฑลนครสวรรค์ ในขณะที่ปากตะวันออก
ของแม่น้ำเจ้าพระยาถูกใช้เป็นคูค่ายทหารในสมัยรัชกาลที่ 1 และเป็นที่
ตั้งของค่ายทหารนครสวรรค์ ในสมัยรัชกาลที่ 5

ช่วงเวลาสาม : ตั้งแต่การเปิดใช้งานสถานีรถไฟปากน้ำโพจนถึง พ.ศ.2493 ศูนย์กลางความเจริญของพื้นที่อยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำปิงและปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา หลังจากเปิดใช้สถานีรถไฟปากน้ำโพบริเวณปากแม่น้ำน่าน ทำให้การค้าขายในพื้นที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนมีผู้คนโดยเฉพาะแรงงานจีนเดินทางเข้ามาทำงานในพื้นที่จำนวนมาก ส่งผลให้ตัวเมืองขยายไปยังพื้นที่ราบฝั่งแม่น้ำปิงและปากตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเมืองปากน้ำโพบริเวณถนนโกสีย์มีความเจริญมากที่สุด มีตลาดลาวเป็นพื้นที่ค้าขายสินค้า เช่น ข้าว เกลือ ไม้สัก ือง และสินค้าพื้นเมืองจากพื้นที่ทางภาคเหนือของจังหวัด ส่วนเมืองนครสวรรค์นั้นเป็นที่ตั้งของศาลากลางและที่ว่าการมณฑลนครสวรรค์ เดิมที่อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณบ้านตลาดไผ่ล้อม แล้วได้ย้ายสำนักงานและบ้านเรือนราชการมาอยู่ฝั่งตะวันตกหรือบริเวณศาลากลางจังหวัดนครสวรรค์ในปัจจุบัน ซึ่งคนในพื้นที่เรียกว่า เมืองขอนแก่น มีศูนย์กลางการค้าอยู่บริเวณตลาดสะพานดำ เมื่อมีการขยายเส้นทางรถไฟไปถึงจังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2465 และการเดินทางด้วยรถยนต์ได้รับความนิยมมากขึ้น รูปแบบตลาดและที่พักอาศัยของผู้คนเริ่มเปลี่ยนจากเรือนแพและเรือนไม้ริมน้ำมาเป็นอาคารพาณิชย์ ร้านค้าและห้องแถวไม้ ต่อมาเมื่อพื้นที่ของเมืองปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์ขยายตัวขึ้น จึงถูกควบรวมเข้าเป็นพื้นที่การปกครองเดียวกัน เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านของเมืองคือ เมื่อมีการเปิดใช้งานสะพานเดชาติวงศ์ในปี พ.ศ.2493 เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ภาคกลางและภาคเหนือของประเทศ ความศีกคักของการสัญจรและการค้าขายทางน้ำบริเวณปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำน่านก็ลดความสำคัญลงไป สวนทางกับอาคารบ้านและการค้าขายในปากน้ำโพฝั่งแม่น้ำปิงและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาที่เจริญขึ้นอย่างก้าวกระโดด

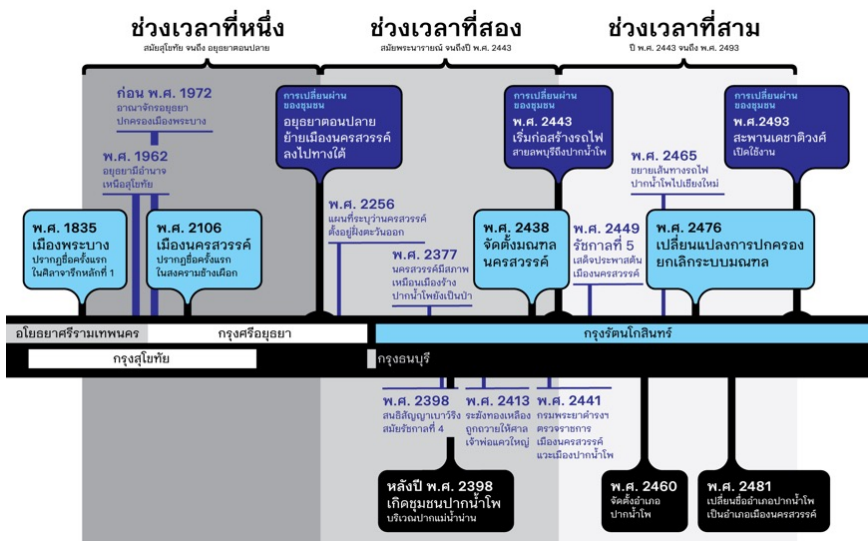
ภาพ 7

ชุมชนในพื้นที่ปากน้ำโพ ตามช่วงเวลาต่าง

ภาพ 8

เส้นเวลาและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในพื้นที่ปากน้ำโพ

ผลจากการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบรูปแบบวิถีชีวิตและการเปลี่ยนผ่านของชุมชนในอดีต อาจช่วยทำให้เห็นแนวโน้มการพัฒนาของพื้นที่ปากน้ำโพและเมืองนครสวรรค์ในอนาคต ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้อาจช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างคนในพื้นที่และนอกพื้นที่เกี่ยวกับความเป็นมาของเมือง รวมถึงสามารถปรับใช้กับการศึกษาและผลิตผลงานสร้างสรรค์ได้หลากหลายด้าน เช่น การเรียนการสอนในสถานศึกษา การสร้างเนื้อหาสำหรับสื่อสำหรับส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ของชุมชน แผนการพัฒนาเมืองและย่านเก่าแก่ การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอดีตมักมีความคลาดเคลื่อนด้านช่วงเวลา ดังนั้นจึงควรพิจารณาข้อมูลพงศาวดารหลาย ๆ ฉบับประกอบกัน ซึ่งพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์เป็นฉบับที่เก่าแก่ที่สุด และได้รับการเชื่อถือสูง เน้นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละปีโดยไม่ลงเนื้อหาเชิงปฏิกิริยาหรือความพิสดาร (เด็กชายผักอีเล็ด, 31 สิงหาคม 2565) ข้อมูลบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จากเว็บไซต์ของหน่วยงานราชการท้องถิ่นมักไม่มีการอ้างอิงและการระบุแหล่งที่มา หลายหน่วยงานนำข้อมูลเก่าหลายสิบปีมาเผยแพร่ อาจทำให้ได้ข้อมูลที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ไม่ทันสมัย

เอกสารอ้างอิง

Carter, Cecil. (1904). *The Kingdom of Siam - Ministry of Agriculture, Louisiana Purchase Exposition*. G.P. Putnam's Sons.

Smyth, Herbert Warington. (1898). *Five Years in Siam from 1891 to 1896*. Murray.

McCarthy, James. (1900: 128). *Surveying and exploring in Siam*. Murray.

Campbell, John Gordon Drummond. (1902: 34). *Siam in the Twentieth Century*. Edward Arnold.

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. (2484). *การรถไฟไทย*. โรงพิมพ์กรมรถไฟ.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *เก้าเลี้ยว*. ศูนย์พัฒนาหนังสือ.

กรมศิลปากร. (2516). *ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร*. กรมศิลปากร.

กระทรวงมหาดไทย. (2565). *สมุดภาพ 130 ปี กระทรวงมหาดไทย 2435 - 2565*.

กระทรวงมหาดไทย.

กระทรวงมหาดไทย. (2529). *ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดนครสวรรค์ 2529*.

ไพศาลการพิมพ์.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครสวรรค์*. กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ และกรมศิลปากร.

เจตนกมล วงษ์ท้าว. (2549). *โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี และสถานที่สำคัญ จังหวัดนครสวรรค์และอุทัยธานี*. สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร.

จี. วิลเลียม สกินเนอร์. (2564). *Chinese Society in Thailand: An Analytical History* [สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์]. มติชน.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2528). *อภิปรายทั่วไปและสรุปผลการสัมมนา*. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์*. (น. 539-550). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2555). *ประมวลแผนที่ : ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมืองกับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์*. มูลนิธิโตโยตา.

เด็กชายฝักไถ่เกิด. (2565, 31 สิงหาคม). *ข้าแห่งพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หนึ่งในกรรมต่างวาระต้องศึกษาด้วยวิจารณ์ญาณ*. https://www.silpa-mag.com/history/article_92135

- ทิวา ศุภจรรยา. (2528). สภาพแวดล้อมและโบราณคดีในจังหวัดนครสวรรค์. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์*. (น. 335-364). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.
- ทิวารักษ์ เสรีภาพ. (2553). เมืองปากน้ำโพโดยย่อ. *ภาพเก่าเล่าขานตำนานเมืองปากน้ำโพ*. ใน อเนก นาวิกมูล และคณะ (บ.ก.). (น. 20-21). โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (2564). บทบาทเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์อยุธยา. *วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา*, 13(1), 23-37.
- ประเสริฐ ญ นคร. (2528:). ประวัติศาสตร์ในจารึกจังหวัดนครสวรรค์. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์*. (น. 139-145). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.
- ประเสริฐ ญ นคร. (2549). *ประวัติศาสตร์เบ็ดเตล็ด : รวมบทนิพนธ์ “เสาหลักทางวิชาการ”*. มติชน.
- ประเสริฐ ญ นคร. (2562). บทความวิชาการจาก สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. *อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ญ นคร*. สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- ปิติชัย พงษ์วานิชอนันต์. (2543). *นครสวรรค์*. องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2510). *เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ 5*. โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต.
- มงเซญอร์ ปาลเลกัวซ์. (2552). *Descriphion de Royaume Thai ou Siam* [เรื่องเล่ากรุงสยาม]. ศรีปัญญา.
- มานพ สุวรรณศรี. (2553). ภาพถ่ายเหตุการณ์ สถานที่และอื่น ๆ ของตลาดปากน้ำโพในยุค 2490-2520 โดย มานพ สุวรรณศรี. ในอเนก นาวิกมูล และคณะ (บ.ก.), *ภาพเก่าเล่าขานตำนานเมืองปากน้ำโพ*. (น. 33-144). โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- นิพนธ์พงศ์ พุมมา. (2563). *เมืองพระบาง ในประวัติศาสตร์นครสวรรค์*. ไพบูลการพิมพ์.
- รวี สิริอิสสระนันท์. (2553). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐ*, คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด. สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2520). *อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2520 เล่ม 1, 2, 3*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรมการปกครอง.

วชรพร อังกรชัยชัย และ ดอกกรัก พยัคศรี. (2550, 13 กุมภาพันธ์). *จารึกวัดเขากบ*.

<https://www.db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/215>

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2555). *การเสด็จตรวจราชการหัวเมืองของสมเด็จพระ*

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. สถาบันดำรงราชานุภาพ.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2509). *พระราชนิพนธ์ เกี่ยวกับทางรถไฟ*.

โรงพิมพ์สุทธินิเทศการพิมพ์.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2515). *ประชุมพระราชนิพนธ์บางเรื่อง*.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. (2552). *บันทึกเรื่องความรู้*

ต่าง ๆ เล่ม 3. มุลินธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป.

สาระพันธ์. (2564, 18 มิถุนายน). *ศึกเลือดวัดสี่เขา นครสวรรค์* [Video]. Youtube.

<https://www.youtube.com/watch?v=9WcF5sxi-gl>

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ราชภัฏนครสวรรค์. (2562). *นครสวรรค์ศึกษา*. วิสัทธิการพิมพ์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2559, 5 กุมภาพันธ์). สุจิตต์ วงษ์เทศ : ปากน้ำโพ (นครสวรรค์) ได้ชื่อ

จากปากน้ำของแม่น้ำโพ (อุตรดิตถ์). [https://www.matichon.co.th/entertainment/](https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_26858)

[arts-culture/news_26858](https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_26858)

สุจินดา เจียมศรีพงษ์. (2528). *ชุมชนจีนและการเติบโตทางการค้าในจังหวัดนครสวรรค์*.

ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์*

และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์. (น. 213-224). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

สุชาติ แสงทอง, สุภาวรรณ วงศ์คำจันทร์, ทศนิพร วิศาลสุวรรณกร และพงษ์ศักดิ์ ศิริโสม.

(2559). *100 ปี วิถีปากน้ำโพ ประเพณีและพิธีกรรมแห่งเจ้าปากน้ำโพ*. ซีดี เอ็กซ์เพิร์ท.

สุชาติ แสงทอง. (2560). *นครสวรรค์ศึกษา บันทึกเรื่องราวคนจีนปากน้ำโพ*. สำนักศิลปะและ

วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์. (2528). *การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองนครสวรรค์จากจารึก*

ตำนาน นิทาน จดหมายเหตุ. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง,*

รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์. (น.

407-426). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

สุนทร ชุตินทรานนท์. (2528). *นครสวรรค์ เมืองประชุมพลในประวัติศาสตร์สงครามไทยรบ*

พม่าสมัยอยุธยา. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), *นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการ*

สัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์. (น. 196-202).

วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

เสนีย์ ปราโมช. (2528). บรรยายพิเศษ. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์. (น. 508-521). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์. (ม.ป.ป.). 19 พฤษภาคม 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เปลี่ยนคำว่าเมืองเรียกว่า “จังหวัด”. [https://www.crownproperty.or.th/19-พฤษภาคม-2459-พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว-ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมหลวงเทศาจิตรวิจารณ์. \(2468\). ว่าด้วยแม่น้ำที่มีในประเทศสยาม.](https://www.crownproperty.or.th/19-พฤษภาคม-2459-พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว-ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมหลวงเทศาจิตรวิจารณ์. (2468). ว่าด้วยแม่น้ำที่มีในประเทศสยาม.)

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

หอมรดกไทย. (ม.ป.ป.). มรดกทางวัฒนธรรม. <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/nakhonsawan3.htm>

อุดม จิตราทร. (2528). นครสวรรค์ในความทรงจำของข้าพเจ้า. นครสวรรค์ เมืองประชุมพล ในประวัติศาสตร์สงครามไทยรบพม่าสมัยอยุธยา. ใน สุภรณ์ โอเจริญ (บ.ก.), นครสวรรค์ : รัฐกึ่งกลาง, รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดนครสวรรค์. (น. 471-490). วิทยาลัยครูนครสวรรค์.

ปรัชญาแห่งความสุข ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์

The Philosophy of Happiness that Impacts Branding

Received : May 16, 2023

Revised : August 3, 2023

Accepted : August 20, 2023

แสงเพชร ศรีนิม¹

Sangpetch Srinim¹

เพ็ญศักดิ์ สุวรรณทัต²

Permsak Suwannatat²

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานฤมิตรศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล : sangpetch.sr@gmail.com

¹ Ph.D. Student in Creative Arts Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University
E-mail : sangpetch.sr@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชานฤมิตรศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล : permsak.s@chula.ac.th

² Asst. Prof. Dr. in Creative Arts Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University
E-mail : permsak.s@chula.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอมุมมองปรัชญาแห่งความสุขจากนักปราชญ์ในยุคบรรพกาลอย่างโสเครตีส (Socrates) ผู้ให้นิยามคำว่า ยูไดโมนี (Eudaimonia) ซึ่งแสดงถึงสภาวะที่เป็นมากกว่าความเบิกบานใจ ในขณะที่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein): ค้นพบทฤษฎีแห่งความสุข (Einstein's Theory of Happiness) ในช่วงเวลาที่มีดมนที่สุดในชีวิตซึ่งทฤษฎีเน้นไปที่การทำชีวิตให้สงบและเรียบง่ายเป็นความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนยาวนาน มุมมองของ มาร์ติน เซลิกแมน นักจิตวิทยาเชิงบวก ผู้คิดค้นทฤษฎีแห่งความสุข (PERMA) ประกอบด้วย Positive Emotion: เพิ่มอารมณ์เชิงบวก Engagement: ดำดิ่งไหลเลื่อนในสิ่งที่ทำ Relationships: เอาใจใส่ต่อมิตรภาพ Meaning: ความหมายของการมีชีวิตอยู่ และสุดท้าย Accomplishment: การบรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างสะท้อนแง่มุมของปรัชญาความสุขของประเทศแถบสแกนดิเนเวีย (Scandinavia) อย่างปรัชญาฮุกกะ (Hygge) ฉบับเดนมาร์ก คือการอยู่อย่างมีความสุขเน้นไปที่ศิลปะในสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในสังคม ลำดับต่อมาคือ ปรัชญาลากอม (Lagom) ความพอดีนั้นดีที่สุด สุดท้ายปรัชญาซิสุ (Sisu) การมีจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญ แข็งแกร่ง และความมานะอดสาหะเชื่อมโยงถึงแก่นระดับการแบ่งช่วงวัย คือ เจเนอเรชัน การเลือกตามรสนิยมและพฤติกรรมที่บ่งบอกตัวตนที่ชัดเจนให้สมกับความยิ่งใหญ่สำหรับประวัติศาสตร์ของความสุข รวมไปถึงเป็นแนวทางการค้นหาปรัชญาความสุขของภูมิภาคเอเชีย เช่น ปรัชญาอิกโก คินสึอิ อิจิโกะ อิจิเอะ วาชิฮาชิ และโคดาวาริ ซึ่งมีการนำปรัชญาดังกล่าวมาสร้างอัตลักษณ์สินค้าที่มีความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าชาติตะวันตก มีการประยุกต์ใช้สร้างอัตลักษณ์ด้านงานสร้างสรรค์ทางการออกแบบให้เป็นที่จดจำกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : ทฤษฎีแห่งความสุข, จิตวิทยาเชิงบวก, ปรัชญาชีวิตสแกนดิเนเวีย, การสร้างแบรนด์, อัตลักษณ์

Abstract

This article presents a philosophical perspective of happiness from the ancient scholar Socrates, who defined Eudaimonia as a state of more than joy. While Albert Einstein focused on making life calm and simple, his theory of happiness emphasizes true and lasting happiness even in the darkest moments of life. Martin Seligman, a positive psychologist and the inventor of the theory of happiness (PERMA) includes the following elements: Positive Emotion (increasing positive emotions), Engagement (finding flow in what you do), Relationships (empathizing with friendship), Meaning (finding the purpose of living), and finally, Accomplishment. These aspects reflect the philosophy of happiness in Scandinavia, such as the Danish version of Hygge, which centers on the art of building relationships within society. The article also explores the philosophies of Lagom and Sizu, emphasizing the spirit of courage, strength, and perseverance. Linked to the core of these philosophies is the idea of generation choosing their path according to tastes and behaviors that define one's worthiness and contribute to the grandeur of the history of happiness. The article delves into happiness philosophies in Asia, such as the Ikigai Philosophy, Kintsugi, Ichigo Ichie, Wabi-sabi, and Kodawari, which have been adopted to create product identities as important as those of Western nations. These philosophies have been applied in designing creative identities that continue to be remembered even in modern times.

Keywords : Theory of Happiness, Positive Psychology, Scandinavian Life Philosophy, Branding, Identityg

บทนำ

คำว่าปรัชญาในเชิงความหมายนั้น มีนิยามที่กว้างมากยากที่จะจำกัดความหมายลงไปได้ เพราะเป็นวิชาที่การศึกษาหาความจริงตามหลักเหตุและผลอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับความจริงของสรรพสิ่ง ซึ่งนักปราชญ์แต่ละท่าน ก็ล้วนแต่ให้ความหมายของคำว่า “ปรัชญา” ที่แตกต่างกันออกไป อาทิเช่น โซเครตีส (Socrates) กล่าวว่า “ปรัชญา คือความรักในความรู้” เพลโต (Plato) กล่าวว่า ปรัชญาคือการศึกษาถึงธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง โดยมีเป้าหมายเพื่อเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง เป็นนิรันดร์ อริสโตเติล (Aristotle): กล่าวว่าปรัชญา คือทฤษฎีความรู้เป็นศาสตร์ที่ค้นหาถึงธรรมชาติของสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ด้วยตนเองและคุณสมบัติตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ค้านท์ (Kant): กล่าวว่า ปรัชญาคือศาสตร์แห่งความรู้และการวิพากษ์วิจารณ์ความรู้ ก็องต์ (Comte): กล่าวว่าปรัชญาคือราชาแห่งศาสตร์ทั้งหลายปวง (ศูนย์อาเซียนศึกษา, 2561) หากมองหาปรัชญาแล้วปัจจัยที่เที่ยงแท้ก็สามารถบ่งบอกรับรู้ได้ว่าแท้จริงก็เป็นเพียงสิ่งที่ธรรมดาเรียบง่ายเข้าถึงสะท้อนความใส่ใจหรือความรักในสิ่ง ๆ นั้นอย่างน่าหลงใหล มองทุกมุมมองทุกสรรพสิ่ง ตั้งแต่การกำเนิดชีวิตของสิ่งเล็ก ๆ อย่างแบคทีเรีย ไวรัส วิวัฒนาการมาจนถึงมนุษย์ปัจจัยจนถึงองค์ความรู้ความเข้าใจความเกี่ยวกับจักรวาลต่างก็มีความรู้ที่เป็นองค์ธรรมชาติดรอการเข้าหาอีกมากมาย ดังคำว่า ภูมิทางปัญญาที่เหนือกว่าดีกว่าทุกสิ่ง “ปรัชญา” เป็นศัพท์บัญญัติที่นักปราชญ์ไทยนำมาใช้เป็นคำแปลของคำว่า ฟิโลสอโฟฟี “Philosophy” ซึ่งเป็นคำภาษาอังกฤษที่มีรากศัพท์มาจากคำกรีก 2 ที่แปลตามศัพท์ได้ความว่า “ความรักในความรู้และปัญญา” ลัฟว อ็อฟ นอลลิตแอนด์ วิสเดิม (Love of knowledge and wisdom) ซึ่งอาจตีความได้ว่าหมายถึงความรักที่จะได้รู้ความจริงต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดปัญญาคือความรอบรู้หรือความฉลาดสำหรับคนไทย คำว่า “ปรัชญา” ในเชิงวิชาการจึงมักจะหมายถึง ฟิโลสอโฟฟี (Philosophy) ในภาษาอังกฤษ ซึ่งหมายถึงปรัชญาของนักปราชญ์ตะวันตก แต่ก็มีการใช้คำว่า “ปรัชญา” หรือ Philosophy กับทัศนะของนักปราชญ์ตะวันออก ปรัชญาแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ ปรัชญา

❖ บริสทุธิ์และปรัชญาประยุกต์ (อดิศักดิ์ ปิยสีโล, 2564)

ปรัชญาบริสทุธิ์มี 5 สาขา คือ 1) อภิปรัชญา คือ สาขาที่ว่าด้วยการค้นหาคำตอบเกี่ยวกับความจริงสูงสุด 2) ญาณวิทยา หรือ “ทฤษฎีความรู้” ปรัชญาตะวันตกที่เกิดความรู้เป็น 3 ทาง คือ ประสบการณ์ หมายถึง ความรู้เกิดจากประสาทสัมผัส เหตุผล คือ ความรู้เกิดจากคิดตามหลักเหตุผล และสุดท้าย การหยั่งรู้ภายใน (อชัญติกญาณ) คือ ความรู้เกิดขึ้นในใจโดยตรงและสิทธิความเชื่อเกี่ยวกับญาณวิทยา 3) จริยศาสตร์ หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยข้อควรประพฤติ (ของมนุษย์) กิริยาที่ควรประพฤติความรู้ อันว่าด้วยความประพฤติศาสตร์ สิ่งที่ควรประพฤติ คือ สาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับความดี ความดีคืออะไร ปัญหาเรื่องความมีอยู่ของคุณค่า ปัญหาเรื่องเกณฑ์ในการตัดสินความดี และปัญหาเรื่องอุดมคติของชีวิต การใช้ชีวิตแบบใดคือการใช้ชีวิตที่ดี 4) สุนทรียศาสตร์ คือ สาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับความงาม ศิลปะในธรรมชาติ และกลุ่มที่ตัดสินความงามในสุนทรียศาสตร์ 5) ตรรกศาสตร์ คือ กฎเกณฑ์การใช้เหตุผลมีผลมีการเปรียบเทียบ โดยด้านปรัชญาตรรกศาสตร์ นิรนัยที่ความจริงจากความเป็นสากลหรือจากส่วนมากไปหาส่วนน้อย และตรรกศาสตร์อุปนัยคณิตศาสตร์คือ เครื่องมือของนักวิทยาศาสตร์ เพื่อค้นหาความจริง เช่นใด ตรรกศาสตร์ก็คือเครื่องมือในการค้นหาคำตอบ อธิบายคำตอบของนักปรัชญาเช่นนั้น ตรรกศาสตร์ไม่ใช่ตัวความจริง แต่เป็นเครื่องมือในการหาความจริง ปรัชญาประยุกต์ เช่น “ปรัชญาศาสนา ปรัชญากฎหมาย ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาการเมือง” ความรู้ทางปรัชญา จึงเป็นองค์ความรู้ทุกอย่าง และไม่ได้จำกัดอยู่ในสาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะปรัชญาที่เป็นต้นกำเนิดของศาสตร์ต่าง ๆ เป็นศาสตร์สากล ยูนิเวอร์ซัล ไซเอนซ์ (Universal science) (อดิศักดิ์ ปิยสีโล, 2564) ปรัชญาเกิดความรู้หรือแทรกอยู่ทุกอนุของทุกศาสตร์ ดังปัจจุบันมีหลากหลายคือ สายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ แพทย์ ต่อมา สายมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ สายบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และสาขาวิชาอื่น ๆ แต่ก็นำความรู้ในอดีตมาต่อยอดพัฒนาเป็นความรู้ใหม่ ทำให้ดีกว่าเดิม ทำให้เข้มข้นยิ่งขึ้น มีความชัดเจนง่ายต่อการนำไปใช้และมีประโยชน์ต่อผู้คนรอบด้านเป็นคุณูปการต่อชนรุ่นหลัง

ความสุขที่แท้จริงฉบับอริสโตเติล

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วง 384 ปีก่อนคริสตกาลที่เมืองมาซิโดเนีย (Macedonia) และเป็นอดีตลูกศิษย์เพลโต นักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งยุค เป็นหนึ่งในนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงแห่งกรีกโบราณ อริสโตเติล ไม่ได้มองว่าความสุขคือความเบิกบานใจในช่วงครู่ และเขาคิดว่าเด็กเล็กไม่อาจมี “ความสุข” ซึ่งบางคนอาจไม่เห็นด้วย บางคนมองว่าวัยเด็กเป็นช่วงเวลาที่มี “ความสุข” สำหรับอริสโตเติลแล้ว วัยเด็กคือช่วงที่ชีวิตเพิ่งเริ่มต้น มนุษย์ยังต้องใช้ชีวิตอย่างเต็มที่ และต้องอาศัยระยะเวลายาวนานกว่านั้น ความสุขที่แท้จริง ตามแบบฉบับสิ่งที่อริสโตเติลให้คำจำกัดความคือคำว่า ยูโดโมเนีย (Eudaimonia) ในภาษากรีก คำว่า eu หมายถึง “สุขสบาย” หรือ “ดี” ส่วน daimonia สื่อในเชิง “จิตวิญญาณ” ไนเจล วอร์เบอร์ตัน อธิบายว่าคำดังกล่าวบางครั้งมีความหมายว่า “ความรุ่งเรือง” ไม่ได้หมายถึงความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน หรือ “ความสำเร็จ” มากกว่าที่จะเป็นผัสสะที่รู้สึกได้จากการเห็นชัยชนะของทีมกีฬาที่เชียร์อยู่ กล่าวคือ ความสุขของอริสโตเติล เป็นสภาวะภายในจิต ซึ่งจะได้มาจากการใช้ชีวิตด้วยวิถีทางที่เหมาะสมที่สุด (นิตยสารศิลปวัฒนธรรม, 2565) อริสโตเติลมองว่าวิถีช่วงวัยเด็กนั้นเปรียบเสมือนการปลดปล่อยอิสระทางความคิดและสามารถคิดหรือจะกระทำนั้นได้อย่างไม่มีอะไรกั้น ไม่มีข้อจำกัดจากสิ่งรอบตัวมาหยุดการความคิดสร้างสรรค์ สิ่งเหล่านี้ก็สะท้อนบอกคำตอบในอดีตว่า ชีวิตวัยเด็กเป็นช่วงที่สามารถเรียนรู้รับการถ่ายทอดได้โดยง่ายเพราะเป็นวัยแห่งการเปิดรับทุกองค์ความรู้ทุกประสบการณ์และกระทำสิ่งนั้นได้อย่างมีความสุข

ยูโดโมนี (Eudaimonia) เป็นสภาวะที่เป็นมากกว่าความเบิกบานใจ หรือห้วงแห่งความสำเร็จชั่วครู่ อาจเป็นสิ่งที่เราสามารถตัดสินใจที่ลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเราอาจจะรดน้ำต้นไม้ที่เราปลูกหรือไม่รดเลยก็ได้ ขึ้นอยู่กับเราเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ แน่นอนว่าผลลัพธ์ของการกระทำย่อมต่างกัน อริสโตเติลเชื่อในธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งมีวิธีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมตามแต่ละบุคคล อริสโตเติลเชื่อว่า รูปแบบชีวิตที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์คือ “ชีวิตที่ได้ใช้อำนาจในการใช้เหตุผล” ความสุขในที่นี้ คือความสำเร็จโดยรวมในชีวิต (นิตยสารศิลปวัฒนธรรม, 2565) มองความสุขจากอดีตที่อริสโตเติลค้นพบนั้นดังตัวอย่าง ยูโดโมนี แท้ที่จริงคือการให้ตนเองได้เลือกหรือมีสิทธิเลือกในสิ่งที่ดีที่สุดของสำหรับตนเอง เมื่อเราได้เลือกแล้วแม้ว่าทางที่เดินไปมันอาจจะเจออุปสรรคแล้วเกิดล้มลงก็ถือว่าเป็นความสุขที่ได้ค้นพบหรือจะต้องก้าวข้ามก้าวผ่านถึงจะประสบพบพานความสุขที่มุ่งหวังตั้งอำนาจที่ได้ใช้ได้เลือกแล้วมีความสุขและเชื่อมั่นในการได้ตัดสินใจทำสิ่งนั้นลงไป

ทฤษฎีแห่งความสุขของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์

บทความหนึ่งใน มีเดีย (Medium) ที่มีชื่อว่า “Greatest Tip Ever: Albert Einstein’s Theory of Happiness” และพบว่า โลกไม่สามารถเก็บ “ความลับของความสุข” ไว้ได้ตลอดกาล เพราะมีผู้ที่ไขความลับนี้ออกแล้ว นั่นคือ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) เจ้าของทฤษฎีสัมพัทธภาพ ในปี ค.ศ.1922 ไอน์สไตน์ได้รับรางวัลโนเบลสาขาฟิสิกส์ เรื่องราวทั้งหมดเริ่มต้นจากไอน์สไตน์ได้เดินทางมาพักผ่อนที่ญี่ปุ่นในช่วงที่เขา กำลังจะออกจากโรงแรมแห่งหนึ่งในโตเกียว หลังจากที่พักงานยกกระเป๋าให้เรียบร้อยแล้ว ไอน์สไตน์กลับไม่ได้ให้ทิปพนักงานคนนั้นเป็นเงินตามปกติ แต่ได้ให้กระดาษที่เขาเขียนประโยคหนึ่งลงไปได้ว่า “Instead, a calm and modest life brings more happiness than the never-ending pursuit of success.” ในทางตรงกันข้าม ชีวิตอันสงบสุขและเรียบง่ายจะนำความสุขมาให้ มากกว่าการไล่ตามหาความสำเร็จแบบไม่รู้จบ” ข้อความสั้น ๆ นี้มาจากความรู้สึกเหนื่อยใจอันสาคัญของเขาเอง เพราะหลังจากที่ไอน์สไตน์ได้ไล่เงินตรา อำนาจ และชื่อเสียงจนแทบไม่ได้พักผ่อน เขาก็รู้สึกว่าการที่สงบและเรียบง่ายคือชีวิตอันแสนสุขอย่างแท้จริง จากกระดาษโน้ตที่มอบให้พนักงานโรงแรม มาถึงวันนี้ ข้อความดังกล่าวได้กลายเป็น “ทฤษฎีแห่งความสุขของไอน์สไตน์” (Einstein’s Theory of Happiness) ที่มีผู้ประมูลไป ณ งานประมูลแห่งหนึ่งในกรุงเยรูซาเลม (Jerusalem) ประเทศอิสราเอล โดยกระดาษแผ่นหนึ่งประมูลขายได้ในราคา 2.4 แสนดอลลาร์สหรัฐฯ ส่วนอีกแผ่นมีราคาประมูลสูงถึง 1.56 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ สิ่งที่เรียกว่า “ความลับของความสุข” นี้มีมูลค่าทั้งทางประวัติและมูลค่าทางการเงินสิริรวมเกือบ 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (Thanwarat Choktapra, 2564) ดังนั้น บทความนี้จึงบอกให้เราว่า ความสุขที่แท้จริงนั้นมาจากอะไร และเราควรจะทำอย่างไรเพื่อหาความสุขในชีวิตของเรา โดยใช้ประโยคของไอน์สไตน์เป็นแนวทางและแรงบันดาลใจว่าการมีชีวิตอันสงบสุขและเรียบง่าย อาจจะนำพาความสุขให้กับเรามากกว่าการมีชื่อเสียงเงินทองตามที่เราคาดหวังจะได้มาเสมอ

จิตวิทยาเชิงบวกแห่งความสุข

โมเดล PERMA คือโมเดลทฤษฎีทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychology) ที่พัฒนาโดย มาร์ติน เซลิเกแมน (Martin Seligman) ซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักทั้ง 5 ของความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิต โดยใน PERMA แต่ละตัวอักษรแทนส่วนประกอบที่แตกต่างกันดังนี้ มีองค์ประกอบดังนี้ P มาจาก (พอสซิทีฟ อีโมชัน) Positive Emotion: เพิ่มอารมณ์เชิงบวก หมายถึง อารมณ์ที่เป็นบวก เช่น รู้สึกสงบ รู้สึกพึงพอใจ รู้สึกมีแรงบันดาลใจ รู้สึกมีความหวัง หรือรู้สึกรักใคร่ ความรู้สึกเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมันทำให้เราเพลิดเพลินกับชีวิตในปัจจุบัน และจะยังคงอยู่ตราบเท่าที่องค์ประกอบอื่น ๆ ของ PERMA เกื้อหนุน E มาจาก (เอนเกจเม้นท์) Engagement: ดำดิ่ง ไหลลื่นในสิ่งที่ทำหมายถึง การมีส่วนร่วมและผูกพัน ไม่ว่าจะเป็นต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ต่อหน้าที่การงาน ต่อโปรเจกต์นั้น ๆ เมื่ออยู่ในการกิจแล้วปฏิบัติได้อย่างไหลลื่น เราจะลืมนึกถึงตัวตนหรือสิ่งต่าง ๆ และหันไปมีสมาธิจดจ่อกับปัจจุบันขณะที่กำลังทำการกิจอยู่ สิ่งนี้จะทำให้มีความสุขขึ้นมาได้ R มาจาก (รีเลชันชิพ) Relationships: เอาใจใส่ต่อมิตรภาพหมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ในเชิงบวก เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การผูกพันกับใครในทางที่ดีและมีความหมาย จะทำให้มีความสุขได้มากกว่าผู้ที่ไม่ผูกพันกับใครหรือมีความสัมพันธ์ในเชิงลบ M มาจาก (มีนนิ่ง) Meaning: ความหมายของการมีชีวิตอยู่ การรู้สึกถึงความหมายในชีวิต ความหมายที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวของเราเอง อาจจะเป็นความหมายที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อองค์กร หรือต่อสถาบันต่าง ๆ A มาจาก (แอ็คคอมพลิชเม้นท์) Accomplishment: การบรรลุถึงเป้าหมาย การประสบความสำเร็จ ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่ถ้วยรางวัลหรือเหรียญตรา ยังรวมถึงการสำเร็จในทักษะ ความชำนาญ การบรรลุเป้าหมายบางอย่างที่ได้ตั้งเอาไว้ การต่อยอดใน PERMA มีความหมายว่า การพัฒนาและสร้างความสุขและความเป็นอยู่ที่ดีในชีวิตไม่ใช่เพียงแค่ความสุขเชิงบวกเท่านั้น แต่มีความหมายมากกว่านั้น ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของเราในระยะยาวและการสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วย (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2564) การสร้างสรรค์

ทฤษฎีจิตวิทยาเชิงบวก ของ มาร์ติน เซลิกแมน ทั้ง 5 ประการนั้น ต่างก็พัฒนามาจากความผิดพลาดของมนุษย์ในอดีตที่ผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนเกิดการละทิ้งความพยายามที่จะมุ่งมั่นเดินหน้าต่อหมดสิ้นซึ่งพลังความหวังจะสร้างชีวิตให้ดีขึ้น เมื่อองค์ประกอบทั้ง 5 ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้จะทำให้สามารถลุกขึ้นได้อีกครั้งจะเห็นได้ว่าแม้ล้มเหลวมาสักกี่ 1,000 ครั้ง หากเพียงแต่ทำมันให้สำเร็จแม้เพียงครั้งเดียวก็จะสามารถลืมเลือนความผิดพลาดที่เกิดก่อนหน้านี้ได้ทั้งหมด ดังคำพูดของศาสตราจารย์แดเนียล คาน์เนแมน (Daniel Kahneman) นักเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม กล่าวไว้ว่า “หากเรานำเหตุการณ์ความสุขไปไว้ข้างหลังเหตุการณ์ความทุกข์ จะทำให้ความสุขขยายกว้างขึ้น” หรือเรียกอย่างง่ายกว่า จบสวยแล้วจะดีขึ้นเอง เสมือนคำพูดของที่ว่า “อารมณ์ชนะเหตุผลเสมอในแง่ทางการตลาด”

ปรัชญาความสุขชีวิตแห่งสแกนดิเนเวีย

ปี 2012 องค์การสหประชาชาติริเริ่มประกาศดัชนีความสุข หรือ ลำดับประเทศที่มีความสุขมากที่สุดไปจนถึงน้อยที่สุดโดยให้คะแนน ผ่านการวิเคราะห์ปัจจัย 6 ด้านที่ครอบคลุมตั้งแต่ : ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ จีดีพี (GDP), การสนับสนุนทางสังคม, อายุขัยเฉลี่ย, เสรีภาพในการใช้ชีวิต, ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และระดับการคอร์รัปชัน (Corruption) (เบญจวรรณ, 2562)

ปรัชญาชีวิตแห่งสแกนดิเนเวีย เป็นอีกหนึ่ง ปรัชญาชีวิต ที่ถูกกล่าวถึงในโลกปัจจุบัน ไม่แพ้ ปรัชญาชีวิตญี่ปุ่น เพราะ ชาวสแกนดิเนเวีย นออาเช่น เดนมาร์ก สวีเดน นอร์เวย์ และ ฟินแลนด์ ต้องใช้ชีวิตกับสภาพอากาศที่หนาวเหน็บตลอดปี พื้นดินขาวโพลนปกคลุมไปด้วยหิมะยากต่อการทำเกษตร หนาวนั้นมีแสงแดดถึงเพียงคืน ขณะที่ฤดูหนาวแทบจะไม่เห็นดวงอาทิตย์บนท้องฟ้า ต้องต่อสู้และเรียนรู้ที่จะอยู่กับพื้นที่ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอน รวมถึงสามารถมีความสุขกับมันได้ด้วย จึงไม่น่าแปลกใจเมื่อมีการจัดอันดับ ประเทศที่ผู้คนมีความสุขที่สุดในโลก จะมีชื่อของเมืองและประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียติดอยู่ในลิสต์เสมอ (Mendetails, 2562) กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย ถือว่ามีก้าวหน้าทุกด้านแบบ 360 องศาและจัดอยู่ประเทศระดับสูง หากมองปัจจัยขับเคลื่อนกลุ่มประเทศเหล่านี้ ก็มาจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่ต้องมีการปรับตัวให้อยู่กับสิ่งนั้นให้ได้ มีบุคคลเคยกล่าวไว้ว่า ความลำบากหรือการล้มเหลวจะทำให้เราเกิดพลังความคิดที่ยิ่งใหญ่เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นสร้างสรรค์ผลงานที่ทำให้เราสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างสบายในสภาพแวดล้อมที่โหดร้าย สร้างเครื่องมือที่แก้ปัญหามุ่งสู่การสร้างปัญญาและต่อยอดสร้างเงินตราจากการใช้ชีวิตที่แตกต่างจากผู้อื่นด้วยการใช้ดัชนีมวลรวมความสุขเป็นตัวชี้วัด

ฮุกกะ (Hygge) ปรัชญาชีวิต สร้างความสุขฉบับเดนมาร์ก

ฮุกกะ คือ ปรัชญาชีวิต มาจากภาษาออร์เวย์ แปลว่า การอยู่ดีมีสุข เป็นแนวคิดที่แพร่หลายในประเทศเดนมาร์ก โดยเน้นไปที่ศิลปะในการสร้างความใกล้ชิดผูกพัน ความรู้สึกผ่อนคลายในจิตวิญญาณ การหาความสุขจากสิ่งรอบตัวในปัจจุบัน หรือ ศาสตร์ความสุขที่ว่าด้วยเรื่องการอยู่ร่วมกับสิ่งที่เราเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ในปี ค.ศ.2016 ปรัชญาและวิถีความสุขของชาวเดนิชที่กลายเป็นกระแสนิยมไปทั่วโลก จนพจนานุกรมออกซ์ฟอร์ด (Oxford-River Books English-Thai Dictionary) ยกให้เป็น 1 ใน 10 คำศัพท์แห่งปี ซึ่งชาวเดนมาร์กมีวิถีชีวิตด้วยการหาความสุขจากสิ่งเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน ด้วยการสร้างบรรยากาศ สร้างสุนทรีย์ภาพขึ้นมาเอง เช่น การดื่มเครื่องดื่มร้อน ๆ หน้าเตาผิง การทำอาหารอร่อย ๆ ทานเองที่บ้าน การนั่งดูหนังกับครอบครัว การนั่งอ่านหนังสือในพื้นที่สบาย ๆ การได้ดื่มด่ำมีอาหารกับคนคุ้นเคยท่ามกลางแสงเทียน เป็นต้น เพราะมนุษย์เราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมได้ จึงต้องเลือกที่จะอยู่กับมันอย่างมีความสุข หนังสือปรัชญาความสุขฉบับเดนมาร์ก (The Little Book of Hygge, The Danish Way to Live Well) ผู้เขียน ไมก์ วิกิง (Meik Wiking) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยความสุขของเดนมาร์ก หนึ่งในประเทศมหาอำนาจแห่งความสุข ได้ถ่ายทอดประสบการณ์เกี่ยวกับวิถี ฮุกกะ ในหลายแง่มุม ตั้งแต่อาหาร การตกแต่งบ้าน การคบหาสมาคม ไปจนถึงมุมมองความคิดที่ชี้ชวนให้มองหาความสุข (Mendetails, 2562)

ฮุกกะของคนเดนส์เป็นการใช้ชีวิตในแบบของคนเดนมาร์ก ซึ่งเน้นความเรียบง่าย สง่างาม และคุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ชีวิตมีความสุข และผ่อนคลายจากความเครียดในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น การตกแต่งบ้านเพื่อให้ผ่อนคลายและเยียวยาจากชีวิตยุ่ง ๆ เป็นหนึ่งในเทคนิคของฮุกกะของคนเดนส์ โดยการจัดแสงโทนอุ่น และใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้เนื้อแข็ง ผ้า พรม หรือขนสัตว์ ที่สีล้วนใกล้เคียงกับสีธรรมชาติ จะช่วยให้บ้านดูเป็นธรรมชาติ และสร้างความสงบสุขให้กับคนเดนส์ การได้ใช้เวลาคุณภาพร่วมกับครอบครัวและคนที่สนิท เป็นส่วนสำคัญของฮุกกะของคนเดนส์ เพราะเป็นแหล่งพลังให้กับคนเดนส์ในการพัฒนาความสุขและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การดูแลตัวเองทั้งกายและใจ โดยการให้ความสำคัญกับ มี โทม (Me time) และการหาเวลา สโลว์ ดาวน์ (Slow Down) ในแต่ละวัน เป็นเทคนิคที่ช่วยให้คนเดนส์มีชีวิตที่มีคุณภาพ และป้องกันการเจ็บป่วยจากความเครียดหรือสิ่งแวดล้อม (ชมพูนุช ชัชวาลย์, 2564) แท้จริงแล้วฮุกกะ คือ ชีวิตของชาวเดนมาร์กที่เน้นการมีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีผ่านการสร้างบรรยากาศและความอบอุ่นในชีวิตประจำวัน เช่น การเตรียมอาหารอร่อย ๆ การนั่งดูหนังกับครอบครัว การอ่านหนังสือในพื้นที่สบาย ๆ และการได้ดื่มด่ำมื้ออาหารกับคนคุ้นเคยท่ามกลางแสงเทียน เป็นต้น

ปรัชญาชุกกะภาพสะท้อนแบบแบรนด์เฟอร์นิเจอร์เดนมาร์ก

การออกแบบเฟอร์นิเจอร์ของเดนมาร์กที่มีความเป็นเอกลักษณ์และไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะเฟอร์นิเจอร์แบรนด์เด็ทส์โคโร (Danish Design) ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ของเดนมาร์กที่ผสมผสานความสวยงามและความสะดวกสบายเข้าด้วยกัน (ลงทุนเกิร์ล, 2565)

นอกจากนี้ยังมีแบรนด์เฟอร์นิเจอร์จาก จุสก์ (JYSK) ที่มีจำนวนสาขากว่า 3,000 แห่งและมีเครือข่ายเป็นผู้นำเข้าสินค้าเฟอร์นิเจอร์และของแต่งบ้านจากเดนมาร์กให้กับตลาดไทย สินค้าเหล่านี้มีความคุ้มค่าและดีไซน์เรียบง่ายที่เป็นธรรมชาติตามแนวโน้มปัจจุบันของตลาด นอกจากนี้ยังมีของแต่งบ้านอย่างถ้วยชามจาก โรยัล โคเปนเฮเกน (Royal Copenhagen) ที่มีราคาสูงและเป็นมรดกที่คนเดนมาร์กให้ความสำคัญสูง สินค้าส่วนใหญ่ผลิตในประเทศไทยและมีการออกแบบให้เป็นชุกกะตามแบบฉบับชาวเดนมาร์ก (ลงทุนเกิร์ล, 2565) โดยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเดนมาร์ก ซึ่งมีอายุ 400 ปี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างมีการส่งเสริมการลงทุนซึ่งกันของทั้งสองประเทศ ทำให้แบรนด์หรือสินค้าที่ต้องใช้ความละเอียดสูงนิยมมาผลิตที่ประเทศไทยเพราะด้วยทักษะฝีมือความใส่ใจของช่างชาวไทยตอบโจทย์การสร้างงานผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนตัวตนของผู้ผลิต

ลากอม (Lagom) ปรัชญาชีวิต สมดุลแห่งความพอดีของสวีเดน

Linnea Dunne (ลินเนีย ดันน์) ผู้เขียนหนังสือ ลากอม (LAGOM) ความพอดีนี้แหละดีที่สุด (Lagom: The Swedish Art of Balanced Living) มีใจความหลักที่สื่อออกมาคือ ถ้ารู้ว่าเท่านั้นคือ พอจะต้องการมากขึ้นอีกทำไม สำหรับการอยู่แบบลากอม จะให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็น ไม่แบ่งแยกระดับชั้น ทั้งยังมีช่วงเวลาพักดื่มกาแฟ เพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลายในสถานที่ทำงานด้วย ขณะเดียวกัน การกินแบบลากอม ก็จะทำให้สุขภาพดีจากธรรมชาติ เน้นปรุงอาหารเอง และกินอย่างพอประมาณ ด้านความรู้สึกแบบลากอม คือ รักชีวิตกลางแจ้ง เดินเท้าแทนการนั่งรถ มุ่งเข้าหาธรรมชาติและการเข้าสู่คมแบบลากอม จะชอบเข้าสมาคม มีความไว้วางใจกันและกัน พูดตรงไปตรงมา รวมทั้งหลักหนีโลกทุนนิยมที่พึ่งพา เพื่อชีวิตที่สงบสุข (Mendetails, 2562) แม้ลากอมเองอาจจะดูเรียบง่ายเบาบาง แต่หัวใจสำคัญของปรัชญานี้ คือการนำพฤติกรรมการใช้ชีวิตมาปรับปรุงให้เข้ากับสภาพแวดล้อม มองการใช้ชีวิตแบบพอดีมองหาสิ่งที่ธรรมชาติมอบให้แล้วสร้างให้เพียงพอกับสิ่งที่ตนมี การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืนเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งลากอมเป็นพฤติกรรมตรงกับข้ามกับชาตินิยมหาอำนาจอย่างประเทศสหรัฐอเมริกา (United States of America) ที่มุ่งเน้นหรือโลกทุนนิยมเสริมเน้นการแข่งขัน การเป็นเจ้าตลาดเป็นแรงขับเคลื่อนทุกอย่างของคาวบอยให้มุ่งไปข้างหน้า

บทความชิ้นหนึ่งจาก ไลฟ์แฮ็กเกอร์ (Lifehacker) แนะนำว่าการใส่แก่นความเป็น ลากอม ลงไปในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการกิน การแต่งกาย การใช้ชีวิต และการทำงาน จะช่วยให้ชีวิตมีสมดุลมากขึ้นอย่างเช่น ทำงานก็ควรทำแต่พอดี เมื่อถึงเวลาเลิกงานก็หมายถึงได้เวลาเดินออกจากที่ทำงานแล้ว ในประเทศสหรัฐอเมริกา การทำงานนอกเวลาอาจเป็นเรื่องน่าชื่นชม แต่ที่สวีเดน การทำงานล่วงเวลานั้นแสดงถึงการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือหมายถึงปริมาณงานที่ไม่เหมาะสมนอกจากนี้ เรายังสามารถใส่ลากอมเข้าไปในวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น การจัดการเสื้อผ้า ดังบทความ How to Lagom Your Wardrobe จาก อินดิเพนเดนท (Independent) แนะนำว่าเพียงใส่ใจดูแลรักษาเครื่องแต่งกายสักนิด หรือหัดซ่อมแซมในส่วนที่พอทำได้ เช่น เปลี่ยนซิป เปลี่ยนกระดุม สอยชายเสื้อ ฯลฯ ก็จะยืดอายุการใช้งานของเหล่านั้นให้ยาวนานขึ้น (บุญญ วจนอักษร, 2561) ลากอมมองการจัดการแรกคือการแบ่งทั้งด้านการงานและเรื่องส่วนตัวออกจากกันอย่างชัดเจน ไม่มีการนำมาผสมกันให้เกิดการจบบงานตามที่แบ่งไว้และบอกประสิทธิภาพการจัดการเวลาซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ต่างจากชาติอื่น การเลือกจัดการสิ่งที่มีให้ดีขึ้นหรือซ่อมแซมมันให้ใช้งานให้ยาวนานขึ้นดีกว่าการไปซื้อใหม่ซึ่งประหยัดเงินไปในตัว

สินค้าแฟชั่นจากสวีเดน มีลักษณะเด่นที่เน้นความเรียบง่าย ดูสะอาดและโทนสีขาวสว่างหรือเอิร์ธโทน (Earth Tone) นอกจากนี้ยังผลิตจากวัตถุดิบออร์แกนิก (Organic Product) ที่ให้ความรู้สึกสบายตัวและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยสร้างมูลค่าให้กับสังคม และส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นในประเทศสวีเดน นอกจากนี้แล้ว มีแบรนด์ต่าง ๆ ในเครือ เฮสแอนด์เอ็ม (H&M) เช่น คันทেমพะระรี สไตร์ (Contemporary Style) และ ซีโอเอส (COS) ที่มีการผลิตสินค้าที่โดดเด่น ทันสมัย สไตร์ที่เป็นเอกลักษณ์ และยังมีสินค้าแบรนด์แฟชั่นอื่น ๆ อย่าง แอนด้อธเธอะ สตอรี (& Other Stories) ที่ผลิตสินค้าที่มีสีสันนำติดตาม ส่วนพรีเมียมแบรนด์ (Premium Brands) เช่น แอคโน สตูดีโอ (Acne Studios) เป็นแบรนด์ที่มีความเป็นเอกลักษณ์สูงและเน้นการผลิตสินค้าคุณภาพสูง โดยมีการใช้วัตถุดิบที่ทนทานและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และยังเป็นสมาชิกของมูลนิธิแฟร์แวร์ (Fair Wear Foundation) ซึ่งเป็นองค์กรที่สนับสนุนและส่งเสริมสิทธิแรงงานในภาคอุตสาหกรรม (Wassachol Sirichanthanun, 2560) แบรนด์ในฝั่งสแกนดิเนเวียเช่น แบรนด์ในประเทศสวีเดนอย่าง H&M มุ่งสู่แบรนด์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เลือกใช้เส้นใยที่มีการเพาะปลูกใช้น้ำน้อยลงไม่ใช้สารเคมีในการกำจัดแมลงหรือเร่งการเจริญเติบโตของต้นฝ้ายด้วยฮอร์โมนทำให้ลดการตกค้างในธรรมชาติเป็นมิตรต่อชาวไร่ที่เพาะปลูกฝ้าย ลดการตกค้างในดินและน้ำในแห่งการผลิต ส่งผลดีต่อผู้บริโภคโดยตรงให้เกิดการปรับภาพลักษณ์ของแบรนด์ให้เรียบง่ายมากขึ้น จะเห็นว่าพลังของแบรนด์สามารถเปลี่ยนได้แม้กระทั่งคุณภาพชีวิตและการกำหนดระดับนโยบายของประเทศนั้น ๆ ได้เช่นกัน

ความสมดุลแห่งความพอดีแบบแบรนด์อิกีย

แบรนด์อิกีย (IKEA) เป็นบริษัทสวีเดนที่ผลิตและจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์และของแต่งบ้านในระดับโลก โดยมีต้นกำเนิดในปี ค.ศ.1943 โดย อิงวาร์ คัมปรัต (Ingvar Kamprad) ซึ่งเป็นนักธุรกิจเล็ก ๆ ในอายุ 17 ปี แบรินด์นี้มีความเน้นที่การออกแบบสินค้าที่มีคุณภาพและราคาถูก โดยเป้าหมายของการผลิตของแต่งบ้านและเฟอร์นิเจอร์คือเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มคนทั่วโลกสามารถซื้อได้ง่าย ๆ และมีคุณภาพ เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถจัดห้องและบ้านของตนเองได้อย่างสะดวกสบาย (IkeaThailand, 2566)

ในปัจจุบัน IKEA เป็นแบรนด์ที่มีชื่อเสียงระดับโลก มีสาขาทั้งในประเทศสวีเดนและต่างประเทศจำนวนมาก ซึ่งมีสินค้าอยู่ในหลายหมวดหมู่ เช่น ชั้นวางของ เติ่ง โซฟา โต๊ะทำงาน และของตกแต่งอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายการผลิตสินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและทำให้ผู้บริโภคมีชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ IKEA ยังมีความเน้นที่ใช้เทคโนโลยีและการออกแบบเพื่อสร้างสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้าในยุคปัจจุบันอีกด้วย. (IkeaThailand, 2566)

อิกีย ได้เข้ามาเปิดสาขาในประเทศไทยแห่งแรกเมื่อปลาย ค.ศ.2011 เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการในวันที่ 3 พฤศจิกายน อิกียอยู่กับคนไทยมาประมาณ 9 ปีแล้ว อิกียสาขาแรกตั้งอยู่บริเวณ เขตบางนา เป็นสาขาที่ค่อนข้างใหญ่ ต่อมาได้มีการเปิดสาขาที่ 2 ขึ้นใน ค.ศ. 2018 ที่บางใหญ่เป็นสาขาที่ 2 ในไทย แต่เป็นสาขาที่มีเอกลักษณ์ ที่สุดในโลก และยังใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีเนื้อที่ รวม 50,278 ตารางเมตร มีสินค้าให้เลือกซื้อปิ้งกว่า 8,000 รายการ (Moneybuffalo, 2563) แบรินดอิกียเป็นบริษัทสร้างเฟอร์นิเจอร์ ที่เรียกได้ว่า ปรับตัวตามประเทศที่จะเข้าไปทำการตลาดเสมอ เช่น เมื่อครั้งไปเปิดกิจการทำการขายที่ประเทศญี่ปุ่นก็เป็นกรณีศึกษา ตัวอย่างในการศึกษาการตลาดในการปรับตัวของแบรินดอิกียให้เข้าหา ลูกค้าของประเทศนั้น ๆ จากการเข้าทำการตลาดเฟอร์นิเจอร์ในประเทศญี่ปุ่นความมั่นใจว่าจะสามารถทำยอดขายได้ดังประเทศอื่น แต่ผลกลับตรงกันข้าม เพราะด้วยขนาดของเฟอร์นิเจอร์ของอิกียที่มีขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับการใช้งานในบ้านที่มีขนาดใหญ่ของชาว ยุโรปมากกว่ารวมไปถึงน้ำหนักที่มาก การขนย้ายเข้าออกบ้านแบบ แบรินดอิกียญี่ปุ่นทำได้ยาก ถึงแม้จะแยกชิ้นส่วนประกอบได้แต่ก็ยังใหญ่เกิน พื้นที่ในบ้านชาวญี่ปุ่นไปมาก จนไม่เป็นที่นิยมในกลุ่มชาวญี่ปุ่นแต่ด้วย แบรินดอิกียพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลาที่เริ่มทำการสำรวจตลาดใหม่อีกครั้ง สอบถามความต้องการของกลุ่มประชากรญี่ปุ่นและสำรวจแบบ แบรินบ้าน เพื่อนำมาปรับขนาดและแบบของเฟอร์นิเจอร์ของอิกียให้ เหมาะสมกับชาวญี่ปุ่นมากขึ้น จากการกระทำครั้งนั้นทำให้ยอดขาย ของแบรินดอิกียเพิ่มขึ้นอย่างมาก ทำให้แบรินดอิกียที่ต้องเป็นแบรินดอิกียที่ปรับตัว รับมือกับทุกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและพร้อมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เสมอเพื่อนำเสนอสิ่งที่ดีที่สุดในลูกค้า

ซิส (Sisu) ปรัชญาชีวิต เรื่องความพยายามจากฟินแลนด์

ซิส (Sisu) ได้ชื่อว่าเป็นปรัชญาชีวิตจากฟินแลนด์ที่ทรงอิทธิพลมาก เพราะทำให้ประเทศเล็ก ๆ อย่าง ฟินแลนด์ สร้างสิ่งมหัศจรรย์เหนือความคาดหมายหลายครั้ง เช่น การทำสงครามชนะมหาอำนาจรัสเซียท่ามกลางฤดูหนาวอันโหดร้ายทั้ง ๆ ที่มีกองกำลังน้อยกว่า 10 เท่า รวมถึงการปฏิรูปการศึกษาจากเดิมที่มีคุณภาพเพียงค่าเฉลี่ย จนกลายมาเป็นประเทศที่ทรงพลังด้านการศึกษาที่ดีที่สุดในโลก ประชากรฟินแลนด์มีเพียง 6 ล้านคนแต่กลับสามารถสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมไปทั่วโลกอย่าง มาริเมกโก (Marimekko) กับ มูมิน (Moomin) (Mendetails, 2562)

แนวคิดเรื่อง ซิส หมายถึง การมีจิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญ แข็งแกร่ง และมีความมานะอดทนสะสม รวมถึงการใช้ชีวิตอย่างเข้าอกเข้าใจในเงื่อนไขอันเลวร้ายของสภาพอากาศ ภูมิประเทศ แต่ก็ไม่ยอมแพ้ต่อข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น ดอกป๊อปปี้สีแดงอันที่ชื่อว่า อูนิโกะ ของแบรนด์มาริเมกโก สื่อถึงความพยายามที่จะตกแต่งบ้านและชีวิตให้ผ่านพ้นหน้าหนาวอันมืดมนอย่างสดใส การเดินทางของ มูมิน ตัวการ์ตูนขวัญใจคนทั่วโลกที่ออกสำรวจทะเล และป่าเขาด้วยความสนุกสนาน

ซีสู จึงมีความแตกต่างจาก ฮุกกะ และลากอม ตรงที่ไม่ใช่การแสวงหาความสุข แต่เป็นการยอมรับว่าชีวิตเต็มไปด้วยความท้าทาย และเป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้ผ่านทั้งช่วงเวลาอันสวยงามและโหดร้ายได้อย่างดี ในหนังสือ Finding Sisú เต็ดเดี่ยวแม็คโคเตียว (Finding Sisú: In Search of Courage, Strength and Happiness the Finnish Way) ของ กัตเทีย พันด์ซาร์ (Katja Pantzer) ระบุว่าแม้รากของ ซีสู จะมาจากความมุ่งมั่นและเน้นการลงมือปฏิบัติแบบชาวนอร์ดิกที่อยู่ในดินแดนอันหนาวเย็น แต่ทุกคนสามารถค้นพบซีสู ในแบบของตัวเองได้ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด นี่หมายความว่า คุณต้องไม่เลือกทางที่ง่ายที่สุดเสมอไป (Mendetails, 2562) หากจะกล่าวถึงปรัชญาซีสูที่ทรงพลังด้านการให้นิยามความมุ่งมั่นจากประเทศฟินแลนด์แล้วนั้น ยังมีอีกหนึ่งประการที่นับเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังไม่แพ้เครื่องมือทางกองกำลังทางการทหารคือ พลังทางปัญญาทางการศึกษาซึ่งกล่าวว่า ฟินแลนด์จะก้าวขึ้นมาเป็นประเทศมหาอำนาจด้านการศึกษาได้นั้นต่างก็เคยพ่ายแพ้มาก่อน เรียกได้ว่าครั้งเมื่อในอดีตประเทศแห่งนี้มีคุณภาพการศึกษาที่ตกต่ำเป็นอย่างมากด้วยปัจจัยหลากหลายประการทำให้ฟินแลนด์ต้องการพลังการเปลี่ยนจากภายในตั้งมั่นปึกธงจะต้องเป็นชาติที่ไม่น้อยหน้าใคร ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่จะเปลี่ยนแปลงได้ดีที่สุดถึงแม้จะต้องใช้งบประมาณในการปรับปรุงเป็นอันมากก็ตาม แต่ก็นับได้ว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าที่สุดจนเกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติในเรื่องระบบการศึกษาที่ดีที่สุดในโลก

ปรัชญาชีกับการสร้างแบรนด์ Marimekko

ปี 2021 ถือเป็นปีสำคัญเมื่อมารีเมกโกะ (Marimekko) เดินทางมาถึงปีที่ 70 เนื่องในโอกาสสำคัญแบบนี้แบรนด์จึงจับมือกับ บูเควสกี (Bukowskis) องค์การประมูลชื่อดังจัดการประมูลพิเศษขึ้นเมื่อช่วงต้นเดือนกันยายนที่ผ่านมา โดยทางแบรนด์รวบรวมไอเท็มคลาสสิกจากคลังเก่าอายุเกินครึ่งศตวรรษมาให้ทุกคนยลโฉม พร้อมทั้งขึ้นชมผลงานของแบรนด์มารีเมกโกะว่ามีความหลากหลายและล้ำลึกมากเพียงใด เพราะนี่ไม่ใช่แค่ห้องเสื้อ แต่ยังเป็นศูนย์รวมของศิลปะจากศิลปินหัวสร้างสรรค์ผู้กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ (Nattanam Waiyahong, 2564)

Marimekko เป็นแบรนด์ที่มีอัตลักษณ์และคุณค่าแตกต่างไปจากแบรนด์อื่น ๆ โดยมี Core value หรือแก่นแท้ที่เรียกว่า “Marimekko Spirit” โดยมี 6 ข้อดังนี้: 1) Joy of everyday life (ความสุขในชีวิตประจำวัน) – การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องเติมใจและเพิ่มความสุขในชีวิตประจำวันของผู้ใช้สินค้า 2) Empowerment (การทำให้มั่นใจ) – การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องมือสำหรับผู้ให้มั่นใจและมีความกล้าหาญ 3) Creativity (ความคิดสร้างสรรค์) – การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์และเป็นเอกลักษณ์ 4) Collaboration (การร่วมมือกัน) – การสร้างความร่วมมือกับอื่น ๆ เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ที่ดีที่สุด 5) Equality (ความเสมอภาค) – การต่อสู้เพื่อความเสมอภาคและการสร้างสังคมที่เท่าเทียมกัน 6) Sustainability (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) – การออกแบบผลิตภัณฑ์โดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและการใช้วัสดุที่มีความยั่งยืนเพื่อประโยชน์ในระยะยาวโดย Core value ของ Marimekko นี้ถูกใช้เป็นแนวทางในการสร้างผลิตภัณฑ์และความคิดของแบรนด์เพื่อสร้างคุณค่าและการแตกต่างที่นับถือได้ในตลาดสินค้าโลก (Mellow yellow, 2560)

ยุคมิลลิเนียลมารีเมโกะ ก้าวกระโดดจากจุดเดิมได้อย่างน่าเหลือเชื่อ ลายยูนิโกะฝีมือไมยา กลายเป็นกระแสนิยมไปทั่วโลก ในปี ค.ศ.2007 เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้น 2 เหตุการณ์คือ Carrie Bradshaw สวมชุดของแบรนด์ใน Sex and the City จนกลายเป็นกระแสนิยมส่วนอีกหนึ่งเหตุการณ์คือ Mika Ihamuotila เข้ามาซื้อกิจการในช่วงต้นปี ค.ศ.2008 โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการผลักดันมารีเมโกะให้กลายเป็นแบรนด์ระดับโลกเต็มตัว (Nattanam Waiyahong, 2564)

ยุค 2010s คือยุคที่คนไทยและสาวกแฟชั่นแถบเอเชียได้รู้จักกับมารีเมโกะอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นผลจากแนวทางการทำงานของมิกะที่เล็งเห็นถึงการขยายตลาดอย่างต่อเนื่อง ในปี ค.ศ.2009 ช่วงนี้เรียกได้ว่ามารีเมโกะเป็นแบรนด์ที่ครบเครื่องที่สุดแบรนด์หนึ่งของโลก ตลอดระยะหลายปีหลังมารีเมโกะจับมือทำคอลเลบอเรชันกับแบรนด์ดังมากมาย ไม่ว่าจะเป็น Converse, Banana Republic, Adidas รวมถึง Uniqlo ผลักดันมารีเมโกะให้อยู่ในอุตสาหกรรมแฟชั่นอย่างแข็งแกร่งมาโดยตลอดจนส่งผลให้ในปีนี้แบรนด์มารีเมโกะมีอายุครบ 70 ปีอย่างมั่นคง (Nattanam Waiyahong, 2564) แบรนด์มารีเมโกะนับเป็นเครื่องมือที่เรียกว่า ซอฟต์ พาวเวอร์ (Soft Power) หรือในนิยามในคำจำกัดภาษาไทยที่แปลได้ไพเราะ คือ พลังบารมีที่เข้มแข็งระดับสามารถเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม มีอิทธิพลตรงต่อการใช้ชีวิตของชาวฟินแลนด์เป็นอันมาก เพราะด้วยตัวตนของแบรนด์ที่ชัดเจน แก่นแท้ของแบรนด์ที่มั่นคงและพร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงตลอดการเคลื่อนผ่านของพลวัตทางสังคมเสมอ เปิดรับทุกความคิดสร้างสรรค์ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่ด้านแฟชั่นการออกแบบที่ทรงอิทธิพลส่งผลต่อมาจนถึงยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม มารีเมโกะก็มุ่งเปลี่ยนแปลงนำวัสดุธรรมชาติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและใส่ใจต่อผู้บริโภคพร้อมเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดีกว่าเดิม โดยไม่ละทิ้งตัวตนของแบรนด์แม้แต่น้อย

มองโลกมองแบบเจเนอเรชัน

เจเนอเรชันเป็นแนวคิดทางการเมืองและสังคมที่เน้นในการพัฒนาและปรับปรุงสังคมโดยใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือหลัก ๆ ในการทำเช่นนี้ แนวคิดนี้เกิดขึ้นในยุคประชากรมากขึ้น โดยเฉพาะในศตวรรษที่ 18-19 โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตก การตั้งขึ้นของเจเนอเรชันมีผลมาจากการเกิดความไม่พอใจในสภาพการณ์ปัจจุบันของสังคมและการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเจเนอเรชันเน้นในการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยั่งยืนและด้วยการใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างสังคมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์เอง (ภาววรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2563)

บทความนี้กล่าวถึงการแบ่งเจเนอเรชันโดยทั่วไปในสังคม โดยจะพูดถึงว่าแต่ละเจเนอเรชันต่างกันเท่าใดและสิ่งที่เป็นเหตุผลในการกำหนดแต่ละเจเนอเรชันนั้น และการแบ่งเจเนอเรชันนั้นเป็นเรื่องที่ไม่เคยมีคำตอบที่แน่นอน ตัวอย่างเช่น มีทฤษฎีเจเนอเรชันของ Strauss-Howe ที่กล่าวถึงการแบ่งเจเนอเรชันโดยใช้ระยะเวลา 20-22 ปี แต่จริง ๆ แล้ว สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและไม่จำกัดในระยะเวลาที่แน่นอนเท่านั้น อาทิ 1 การแบ่งเจเนอเรชันในสังคม 2 ความแตกต่างของแต่ละเจเนอเรชัน 3 ทฤษฎีเจเนอเรชัน

ของ Strauss-Howe 4 การตั้งชื่อเจเนอเรชัน 5 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน (ภาววรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2563) โดยแนวคิดเจเนอเรชันเกิดขึ้นเพื่อพัฒนาและปรับปรุงสังคมโดยใช้เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือหลัก โดยมีการแบ่งเจเนอเรชันออกเป็นหลายทฤษฎี โดยแต่ละทฤษฎีก็มีข้อบกพร่องและเปรียบเทียบไม่ได้ เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอไม่ว่าจะเป็นในระยะสั้นหรือระยะยาว ดังนั้นการแบ่งเจเนอเรชันเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาและสำรวจให้ละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์สังคม เปรียบเทียบมุมมองเจเนอเรชันกับกลุ่มเป้าหมายของแบรนด์นั้นในอดีตมักจะนำด้านกายภาพ ดิมะแกรฟฟิก (Demographic) เช่น เพศ อายุ การศึกษา ฐานะทางการเงิน ที่อยู่อาศัย มาตั้งกำหนดการแบ่งกลุ่มช่วงอายุของวัยซึ่งไม่ได้ตอบวัตถุประสงค์ทางการตลาดเท่าที่ควรเนื่องจากในแต่ละเจเนอเรชันต่างมีความแตกต่างไม่เหมือนเดิมอย่างสิ้นเชิง ปัจจุบันจึงริเริ่มนำโฟกัส ด้านจิตภาพ โซโคแกรฟฟิก (Psychographic) ซึ่งจะมุ่งค้นหาตามรสนิยมกับไลฟ์สไตล์ (Lifestyle) พฤติกรรมที่สะท้อนการใช้ชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย ทำให้แบรนด์นั้นสามารถเข้าถึงกลุ่มประชากรที่หลากหลายมากขึ้น ตรงกับกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่ต้องการนำเสนอและตอบโจทย์รวมไปถึงงบประมาณที่นำเสนอได้คุ้มค่า

เข้าใจความสุขของเจนเอเรชั่น

หากกล่าวว่าปรัชญาความสุขจะสะท้อนสอดแทรกอยู่ในแต่ละเจนเอเรชั่นได้อย่างไรคงจะหนีไม่พ้น การนำมาประยุกต์ใช้กับการวางแผนชีวิต ดังตัวอย่างของกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomer) ที่เตรียมการสำหรับช่วงบั้นปลายของชีวิตการมีความสุขกับวัยเกษียณหรือบางท่านก็ยังสนุกในการค้นหาความสุขในช่วงเวลานั้น เปลี่ยนเวลาว่างให้เป็นพลังที่ส่งต่อความสำเร็จของชีวิต มีกิจกรรมทำต่อเนื่องถึงขั้นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่า เช่น กลุ่มแม่บ้านที่รับงานปักเย็บของกลุ่มบริษัทนารายา (Naraya) ใช้เวลาว่างมาสร้างสรรค์กระเป๋าทูกัน ความงามเหล่านั้นต่างมาจากความตั้งใจและใส่ใจทุกรายละเอียดที่เกิดจากความสุขจากการตั้งใจอย่างแท้จริง โดยทุกฝั้้มและเส้นด้ายต่างบ่งบอกความมีคุณค่าในตัวตนของพวกเขาทั้งสิ้น เจนเอเรชั่นต่อมาคือ เจนเอเรชั่นเอ็กซ์ (Gen X) กล่าวโดยภาพรวม เจนเอเรชั่นเอ็กซ์นั้นเปรียบเสมือนตัวกลางระหว่าง เบบี้บูมเมอร์ (Baby Boomer) และกลุ่มมิลเลนเนียล (Millennial) ต้องรับกับสภาพความกดดันจากผู้บริหารที่อยู่ระดับสูงกว่าที่คาดหวังในตัวผลงานและต้องรักษาสัมพันธ์การทำงานกับกลุ่มเด็ก อย่างมิลเลนเนียลให้ไปด้วยกันได้ ทำให้เกิดความสับสนในชีวิตว่า ความสุขที่แท้จริงนั้นมันคืออะไร เป้าหมายของชีวิตเป็นอะไรกันแน่ เจนเอเรชั่นเอ็กซ์ (Gen X) ต้องตอบและถามตนเองเสมอว่าทางที่เดินอยู่นี้เป็นไปตามต้องการแล้วหรือยัง เป็นเจเนอชั่นที่ต้องการที่พึ่งทางกายและใจเป็นอันมาก ทำให้เป้าหมายมุ่งสู่การหยุดพักทุกอย่าง เพื่อเติมพลังชีวิตบางท่านถึงขั้นลาออกจากงานประจำเพื่อค้นหาความหมายของชีวิตจนประสบความสำเร็จ ดังตัวอย่างบุคคลในต่างประเทศ เช่น

อีลอน มัสก์ (Elon Musk) วิศวกร นักประดิษฐ์ ผู้ก่อตั้งและผู้บริหารของบริษัท SpaceX และบริษัทในเครืออีกมากมาย กลุ่มต่อมาที่จะกล่าวคือ กลุ่มมิลเลนเนียล (Millennial) เป็นประชากรที่ใหญ่ที่สุดกลุ่มหนึ่งในปัจจุบัน เป็นกลุ่มที่ต้องชำระภาษีเพื่อเลี้ยงดูทุกเจนเนอเรชัน หากมองมุมของการทำงาน คือการเติบโตเป็นหัวหน้าทีมดูแลโครงการต่าง ๆ เพราะด้วยคุณวุฒิและวัยวุฒิที่ถึงพร้อม อีกทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่จะต้องประสานงานระหว่างผู้บริหารระดับสูงที่เป็นเจนเนอเรชันเอ็กซ์ (Gen X) โดยจะต้องใช้คำพูดที่สื่อสารเข้าใจง่าย มีความชัดเจนตรงประเด็น และกำกับดูแลเด็กลูกน้องอย่างเจนเนอเรชันซี (Gen Z) ที่เติบโตมาด้วยความรวดเร็วของเทคโนโลยี ทำอะไรก็จะรวดเร็วไปหมดพร้อมจะเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ความยากลำบากในการจัดการก็จะมาตกอยู่ที่หัวหน้าอย่างกลุ่มมิลเลนเนียลที่จะต้องควบคุมการทำงานให้ได้ ต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณเพื่อให้แต่ละโครงการที่รับมาดูแลมีสำเร็จและราบรื่น เรียกได้ว่าเป็นเจนเนอเรชันที่ต้องรับศึกหนักหลายด้านอีกกลุ่มหนึ่ง ตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในเจนเนอเรชันมิลเลนเนียล ก็คือ มาร์ก ซัคเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ผู้บริหารโซเชียลมีเดียข้ามชาติ อย่างเมตาแพลตฟอร์ม (Meta Platforms) หรือ ว่างั้น เจ้าของเพจ อาสา พาไปหลงสองท่านนี้ต่างมีส่วนการใช้ชีวิตและสร้างปรัชญาความสุขขึ้นมาทางสู่ความสำเร็จได้ เพราะทั้งคู่ที่กล่าวมาข้างต้น ต่างก็มีแก่นความสุขที่ตนรักนำพาพวกเขามุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้แม้ระหว่างทางจะเจออุปสรรคมันก็สามารถฟันฝ่ามาได้และมีกำลังทำในสิ่งที่รักต่อไปอย่างไม่รู้จักเหนื่อย เพราะมีการจัดการความสุขที่ดี ชีวิตจึงดีอย่างไม่น่าเชื่อ (Nattapon Muangtum, 2565)

บทสรุป

ในมุมมองความเห็นของผู้เขียน หลักปรัชญาแห่งความสุขนั้น เปรียบเสมือนดังภาพสะท้อนทัศนะมุมมองใหม่ ๆ ของแต่ละบุคคล มวลชนของชนชาติในโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ในยุค ช่วงบรรพกาลอย่าง อริสโตเติล (Aristotle) ผู้นิยามคำว่า สุขสบาย เป็นในสถานะที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในจิตการรับรองตัวตนของตนเองที่ยังลึกถึงจุดนิ่งสงบ การเปิดทัศนะความสุขที่ยิ่งใหญ่ซึ่งจะมองไปที่อื่นหมิ่นไกลใด เพียงเข้าใจสภาวะยูโดโมเมีย คือเป็นสิ่งมีมากกว่า ความเบิกบานใจ การเชื่อในธรรมชาติของมนุษย์การดำเนินวิถีตาม ความสมควรแก่ตัวตนของแต่ละบุคคล จากมุมมองปรัชญาความสุข ในยุคของอริสโตเติลซึ่งเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองไปด้วยองค์ความรู้ทั้งด้าน ปรัชญาตัวตนการเจริญเข้าถึงองค์ความรู้ สุนทรียศาสตร์เศรษฐศาสตร์ จริตศาสตร์ การปกครอง การเมือง จิตวิทยาวาทศิลป์และเทววิทยา ฯลฯ สิ่งทีกล่าวนั้นไม่ได้เลื่อนรางจางหายไปตามกาลเวลาแม้แต่น้อย ปรัชญาทุกสิ่งทุกแขนงต่างก็ถ่ายทอดบอกเล่าเรื่องราวจากรุ่นสู่รุ่น

จนมาถึงยุคของนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่อย่าง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ผู้คิดค้นทฤษฎีสัมพัทธภาพเป็นรากฐานทาง วิทยาศาสตร์และวิทยาการต่อ ยอดมาจนถึง สตีเฟน วิลเลียม ฮอว์กิง (Stephen William Hawking) ผู้เป็นนักจักรวาลวิทยา ผู้ค้นพบการ ปล่อยรังสีจากหลุมดำ เพื่อเป็นเกียรติแด่สตีเฟน ฮอว์กิง รังสีชนิดนี้จึง ได้ชื่อตามนามของเขา คือ รังสีฮอว์กิง (Hawking radiation) สิ่งเหล่านี้ต่างเกิดจากการหลงใหลหลงรักในสิ่งที่ตนนั้นพึงพอใจพึงกระทำ มันเป็นสำเร็จจากความสุข หากมองย้อนหลังกลับไปตัวไอน์สไตน์ จากความรู้สึกที่สะท้อนความสิ้นหวังหมดแรงอ่อนล้า แม้กระทั่งความรู้สึกเหนื่อยใจที่ได้รับจากความโด่งดังของตัวไอน์สไตน์ ทำให้เขาค้นพบ อีกทฤษฎีในช่วงเวลาที่มีต้นมาจากการใช้ชีวิตนั่นคือ ทฤษฎีแห่งความสุข มันคือการทำชีวิตให้สงบและเรียบง่ายเป็นความสุขที่สุขจริง สุขแท้ และยั่งยืนยาวนาน หากจะเปรียบเทียบทฤษฎีแห่งความสุขกับทฤษฎี สัมพัทธภาพทั้งสองของไอน์สไตน์นั้น ความยิ่งใหญ่ก็มิได้แตกต่างกัน

เลยมันสำคัญเพียงแค่ว่า ทั้งสองทฤษฎีสามารถสะท้อนผลลัพธ์หรือ
มีอิทธิพลต่อผู้อื่นหลังจากนี้เป็นอย่างไรได้บ้างดังตัวอย่าง ทิปที่พนักงาน
ยกกระเป๋าได้รับจากไอน์สไตน์แม้จะเป็นเพียงแค่กระดาษธรรมดา
ใบเล็ก ๆ แต่มูลค่ากลับเพิ่มขึ้นมากมายมหาศาลเมื่อผ่านกาลเวลา
จนถึงในยุคปัจจุบัน (ภาพ 1)

ภาพ 1

กระดาษโน้ตซึ่งแสดง “ทฤษฎีแห่งความสุขของไอน์สไตน์”

หมายเหตุ. จาก BBC News Services, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41742785>

โมเดลแห่งความสุขหามองทางด้านศิลปวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ และจิตวิทยาเชิงบวกของ มาร์ติน เซลิเกแมน (Martin Seligman) องค์ประกอบที่ 1) ว่าด้วยเรื่องการการพึงพอใจในการที่อารมณ์ดีหรือคิดบวกส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจ องค์ประกอบที่ 2) การดำเนินวิถี โฟกัสอยู่กับงานต่อตรงหน้าเพลินกับช่วงเวลาที่ทำแล้วมีความสุขจนลืมเวลาหรือเหมือนการหยุดเวลาอยู่นะอยู่ช่วงขณะ องค์ประกอบที่ 3) อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นไม่คิดลบ คิดเสมอว่าสิ่งที่จะกระทำลงไปมันจะกระทบต่อโครงสร้างสังคมผู้อื่นเสมอ หรือจะเรียกอีกนัยหนึ่งว่าพึงกระทำตนให้ดีไม่กระทำผิดให้ผู้อื่นเดือนร้อน สร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นเสมอ องค์ประกอบที่ 4) รู้คุณค่าของตัวเอง และพึงกระทำตนให้ตัวเรานั้นมีความหมายต่อผู้อื่น การกระทำเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ยิ่งใหญ่ทรงพลัง ดังคำที่ว่า การเด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว บัตเตอร์ฟลาย เอฟเฟกต์ (Butterfly Effect) องค์ประกอบที่ 5) การบรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ การตั้งมั่นมุ่งมั่นกระทำในสิ่งที่ตั้งใจให้สำเร็จดังที่ตั้งใจเอาไว้ แม้ความสำเร็จนั้นจะยิ่งใหญ่ดังท้องฟ้า มหาสมุทรหรือเพียงความสำเร็จแค่เพียงการปลูกต้นไม้เล็ก ๆ เลี้ยงดู บำรุงจนออกดอกเบ่งบานในสวนหลังบ้านก็นับเป็นความสำเร็จได้เช่นกัน

ปรัชญาความสุขของประเทศแถบสแกนดิเนเวีย (Scandinavia) กลุ่มประเทศที่ประกอบไปด้วย สวีเดน (Sweden) นอร์เวย์ (Norway) เดนมาร์ก (Denmark) แต่หากนำเอาประเทศฟินแลนด์ และไอซ์แลนด์เข้ามาด้วยเราจะเรียกว่ากลุ่มประเทศนี้ว่า กลุ่มนอร์ดิก (Nordic countries)

ฮุกกะ (Hygge) ฉบับเดนมาร์ก คือการอยู่ดีมีสุขโดยเน้นไปที่ศิลปะในการสร้างความใกล้ชิดผูกพันในทุกแง่มุม ตั้งแต่อาหาร การตกแต่งบ้าน การคบหาสมาคม เดนมาร์ก เป็นประเทศมหาอำนาจแห่งความสุข

ลากอม (Lagom) มาจากสุภาษิตของสวีเดน ซึ่งมีความหมายว่า ความพอดี นั่นดีที่สุด ฟังระลึกละก็ อยู่เสมอว่าพอใจเพียงสิ่งที่มีอยู่เดิมก็อยู่ สุขสบายพอแล้ว การอยู่แบบลากอมจะให้ความสำคัญกับการออกความคิดเห็น เปิดรับการแสดงความคิดเห็น ไม่ว่าผู้ที่มีอาชีพหรือมีฐานะเป็นเช่นใดก็พร้อมยินดีรับฟังไม่ว่าจะเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่ การมุ่งไปสู่หนทางแห่งธรรมชาติ เพื่อชีวิตที่เป็นสุขและสุขสงบ

ซิสู (Sisu) ทรงพลังและมีอิทธิพลต่อประเทศฟินแลนด์เป็นอย่างมาก การที่จิตวิญญาณแห่งความกล้าหาญ แข็งแกร่ง มานะอดุสาหะ แม้ฟินแลนด์จะเป็นเพียงประเทศเล็ก ๆ แต่สามารถเอาชนะประเทศที่ยิ่งใหญ่และทรงอำนาจมาได้เสมือนเหตุการณ์ในอดีต เมื่อครั้งเกิดสงครามฤดูหนาว (Winter War) คือสงครามระหว่างประเทศฟินแลนด์ กับสหพันธรัฐรัสเซีย หรือสหภาพโซเวียตในอดีต ฟินแลนด์ก็มีชื่อเสียงจากการที่มีระบบการศึกษาที่ดีที่สุดในโลก การสร้างสินค้าที่สะท้อนปรัชญาแนวทางการใช้ชีวิตของชาวฟินแลนด์ คือ แบรินด์ลินคัม มารีเมกโก (ภาพ 2) แม้รากความหมายของซิสูจะมาจากความลงมือทำ การใส่ใจมุ่งมั่นในดินแดนที่ขึ้นชื่อถึงความหนาวเย็นอันติดลบแต่ก็สามารถมีซิสูในตัวตน หากมองในความแตกต่างของปรัชญาซิสูที่เป็นมากกว่าสุขุมั่นคือความกล้าหาญ เมื่อมีความสุขความมุ่งมั่น ความกล้าหาญก็จะกำเนิดมาในส่วนลึกที่สุดของจิตใจเสมอ

ภาพ 2

ก๊าวที่ล้ำคณของแบรินด์มารีเมกโกในเมืองนิวยอร์ก

หมายเหตุ. จาก
Marimekko, https://www.marimekko.com/com_en/our-world/marimekko-journal/moments-with-marimekko-in-new-york

ความสุขกับเงินออเรชั่น จากการศึกษาของ Harvard Study of Adult Development โครงการศึกษาชีวิตมนุษย์ที่ยาวนานที่สุดถึง 75 ปี ทำการศึกษาผู้คนโดยมองชีวิตทั้งชีวิตตามกาลเวลาดังแต่ช่วงวัยรุ่นจนถึงวัยแก่ชราว่าอะไรทำให้พวกเขามีความสุขอย่างแท้จริง โดยการศึกษาชีวิตชาย 724 คน ผลการศึกษาวិจัยพบว่า สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความสุขอย่างแท้จริงกลับไม่ใช่ ความร่ำรวย ความโด่งดัง การทำงานหนัก แต่คือการมีความสัมพันธ์ที่ดี ที่ทำให้เรามีความสุข สุขภาพแข็งแรง มีชีวิตที่ยืนยาวยิ่งขึ้น การวิจัยชิ้นนี้พบบทเรียนที่น่าสนใจ 3 ประการ: 1) การมีความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคมช่วยให้คนมีความสุขยิ่งขึ้น การศึกษาพบว่าคนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัว เพื่อน สังคมมีความสุขมากกว่า อายุยืนยาวกว่า ส่วนคนที่โดดเดี่ยวกลายเป็นคนที่ไม่มีความสุข ความจำเสื่อม อายุสั้นลง 2) คุณภาพของความสัมพันธ์มีส่วนสำคัญเช่นเดียวกัน การมีจำนวนเพื่อนเยอะไม่ได้บ่งบอกถึงคุณภาพของความสัมพันธ์ คุณภาพของความสัมพันธ์หมายถึงการมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์ที่อบอุ่น มีความพึงพอใจกับความสัมพันธ์ที่เป็นอยู่ 3) ความสัมพันธ์ที่เราารู้สึกว่าพึ่งพากันได้ ช่วยทำให้ความจำดีขึ้น จากการศึกษาอันยาวนานนี้ยืนยันว่า ผู้คนที่ประสบความสำเร็จที่สุดในชีวิตคือบุคคลที่ทุ่มเทเวลาให้กับความสัมพันธ์ครอบครัว เพื่อนฝูง สังคม (สุทธิโสพรรณ ช่วยวงศ์ญาติ, 2566).

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าหลักปรัชญาความสุขต่าง ๆ จะถูกนำไปใช้ใน ระดับประเทศหรือระดับโลก ต่างก็ริเริ่มจากความสุขของคนในชาตินั้น ๆ ที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์บ่งบอกความเป็นตัวตนของชนชาติ ที่คิดแนวทางการใช้ชีวิต มุมมองความสุขที่ยังรากลึกถึงระดับดีเอ็นเอ (DNA) พฤติกรรมการกิน การอยู่อาศัย หรือแม้กระทั่งการวางตัวทางด้านการเมืองระหว่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ต่างมาจากการเลือกที่จะมีตัวตนแบบมุมที่สุดที่สุดของชีวิต การเดินทางไปตามจุดปลายที่ใช้ได้ ปักหมุดหมายเอาไว้ การสัมผัสถึงสภาพอากาศ รสชาติของอาหาร แม้บางครั้งอาจจะมองไม่เหมาะสมกับตัวเราทำแล้วเป็นทุกข์ แต่กลับ

เป็นสิ่งธรรมดาที่ผู้คนทั่วไปมองว่าดีแล้วเหมาะสมกับตัวเขามากที่สุด สุดท้ายความสุขก็อยู่ที่จะพิจารณาเลือกให้เหมาะสมกับความเป็นจริงตรงหน้าหรือจะมองหาสิ่งที่ใจปรารถนาสิ่งนั้นเป็นอันแรก แม้กระทั่งพึงพอใจความสุขขณะนี้ตอนนี้เป็นคำถามที่วิถีแต่ละบุคคลจะต้องตัดสินใจใช้ชีวิตกับยิ่งใหญ่สำหรับประวัติศาสตร์ของความสุข จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นแง่มุมปรัชญาความสุขที่สะท้อนผ่านการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของแต่ละประเทศแคว้นแคว้นในภูมิภาคแห่งการกำเนิดแบรนด์แห่งความสุข หากจะมองย้อนกลับมาที่ภูมิภาคเอเชียแคว้นตะวันออกก็มีปรัชญาความสุขอีกมากมายที่รอการวิจัยและค้นหา เช่น หลักปรัชญาชีวิตของชาวญี่ปุ่น ประกอบด้วย หลักปรัชญาอิคิไก (Ikigai) คินสึจิ (Kintsugi) อิจิโกะ อิจิเอะ (Ichigo-ichie) วาบิซาบิ (Wabi-sabi) และสุดท้ายโคดาวาริ (Kodawari) (Mendetails, 2562) ซึ่งปรัชญาที่เป็นที่นิยมจากการค้นหาในโลกอินเทอร์เน็ต (Internet) ช่วงวิกฤตการณ์สภาวะโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) นั่นก็คือหลักปรัชญาอิคิไก ปรัชญาอิคิไกถูกคิดค้นมาจากการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายแต่ทรงพลังของชาวญี่ปุ่นแม้จะเผชิญสภาวะที่ยากลำบากมาก่อนไม่ว่าจะเป็น ช่วงยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศญี่ปุ่นที่อยู่ในสถานการณ์ที่สูญเสียทุกสิ่งทำให้ผู้คนต่างมองหาเครื่องมือที่สามารถค้นหาความหมายในชีวิต และเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตต่อไปเมื่อยามที่ลืมนึกจะทำให้ลุกขึ้นมาตั้งตัวได้อีกครั้ง อิคิไกนับว่าเป็นหลักปรัชญาตะวันออกที่รอการต่อยอดสู่งานออกแบบ และเหมาะสมสำหรับการนำมาการศึกษาเพราะมีประโยชน์ต่อการสร้าง

อัตลักษณ์ การสร้างตัวตน การสร้างแบรนด์ และการนำมาใช้ในการตีความเชิงการออกแบบได้ในแง่บริบทของข้อจำกัดทางสังคม วัฒนธรรมความเป็นไทยโดยเป็นการเปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนหรือความต่างที่เหมาะสมกับการนำมาประยุกต์ใช้กับสภาพอัตลักษณ์ของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2564, 28 พฤษภาคม). “ทฤษฎีมีสุข” สูตรลับสร้างความสุขในการทำงานและการใช้ชีวิต. <https://www.okmd.or.th/okmd-kratooktomkit/4131/>
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์. (2565, 16 กันยายน). *เจาะเทรนด์โลก 2023: CO-TOPIA*. สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน). https://article.tcdc.or.th/uploads/file/ebook/2565/11/desktop_th/EbookFile_33686_1667795761.pdf
- สุทธิโสพรรณ ช่วยวงศ์ญาติ. (2566). *องค์กรแห่งความสุข*. Slingshot Group Co., Ltd. <https://www.slingshot.co.th/th/blog/most-important-life-goals>
- อดิศักดิ์ ปิยสีโล. (2564). กระบวนการแนวคิดพื้นฐานทางปรัชญา. *วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 19(2), 200–209. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/mgsj/article/view/255542>
- BBC News Services. (2017, 24 October). *Albert Einstein’s happiness note sold for \$1.6m*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41742785>
- IkeaThailand. (2566). จากจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ สู่แบรนด์ระดับโลก – ประวัติโดยย่อของอิกะ. <https://www.ikea.com/th/th/this-is-ikea/about-us/our-heritage-pubad29a981>
- Marimekko. (2022 12 August). *Marking moments with Marimekko in New York*. https://www.marimekko.com/com_en/our-world/marimekko-journal/moments-with-marimekko-in-new-york
- Mellow yellow. (2560, 19 เมษายน). แก่นแห่งดีไซน์สไตล์ “marimekko” แบรนด์ฮิตจากฟินแลนด์ เจ้าของผ้าลายดอกที่เบ่งบานไปทั่วโลก. Marketingoops. <https://www.marketingoops.com/reports/fast-fact-reports/about-marimekko/>
- Mendetails. (2562, 19 สิงหาคม). *MDs’ LIFE | 5 ปรัชญาชีวิต ที่น่าสนใจของชาวญี่ปุ่น* ซึ่งจะช่วยให้คุณมีความสุขได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม. <https://www.mendetails.com/life/ปรัชญาชีวิตญี่ปุ่น-5-japanese-living-philosophy-aug19/>
- Mendetails. (2562). *MDs’ LIFE | เรียนรู้ “Hygge Lagom Sisu” 3 ปรัชญาชีวิต* สแกนดิเนเวีย ที่จะช่วยให้คุณมีความสุขได้แม้ในวันอากาศไม่ดี. <https://www.mendetails.com/life/ปรัชญาชีวิต-scandinavia-life-philosophy-sep19/>

- Moneybuffalo. (2563, 16 กรกฎาคม). “Ingvar Kamprad ผู้ก่อตั้ง IKEA” อาณาจักรเฟอร์นิเจอร์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก. <https://www.moneybuffalo.in.th/business/ingvar-kamprad-ผู้ก่อตั้ง-ikea>
- Nattanam Waiyong. (2564, 30 กันยายน). ย้อนเจาะลึกเส้นทางตำนานของ Marimekko สูดยอแดรนงานฝีมือที่ความพิเศษมากกว่าถุงผ้า. Vogue Thailand. <https://www.vogue.co.th/fashion/article/the-eras-tour-costumes-of-taylor-swift>
- Nattapon Muangtum. (2565, 2 ตุลาคม). สรุป *Consumer Insight 2023* ทุก Generation Baby boomer, Gen X, Gen Y, Gen Z และ Alpha. everydaymarketing. <https://www.everydaymarketing.co/trend-insight/consumer-insight-all-generation-baby-boomer-gen-x-gen-y-millennial-gen-z-alpha-from-tcdc/>
- Thanwarat Choktapra. (2564, 1 ธันวาคม). เรียนรู้ “ทฤษฎีแห่งความสุข (Theory of Happiness)” ที่ไม่ใช่สูตร $E=mc^2$ ของไอน์สไตน์. Mission to The Moon Media. <https://missiontothemoon.co/inspiration-albert-einsteins-theory-of-happiness/>
- Wassachol Sirichanthanun. (2560, 2 พฤศจิกายน). ประชญา ‘ลากอม’ : แง่ามของสวดีชหรือวักฤตติแห่งความกลาง?. The MATTER. <https://thematter.co/social/lagom/38232>

ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง และเขตชนบทเพื่อรองรับการออกแบบสำหรับสังคมสูงวัย

Factors Affecting The Quality of Life of The Elderly in Urban and Rural Areas to Support the Design for an Aging Society

Received : May, 3 2023

Revised : August, 20 2023

Accepted : August, 25 2023

สิริโสภา องคณานูนวงศ์¹

Sirisopa Ongkananuwong¹

สารดา จารุพันธ์²

Sarada Jarupan²

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
อีเมล : Sirisopa_On@rmutto.ac.th,

¹Asst.Prof.Interior Architecture Faculty of Engineering and Architecture Rajamangala University of Technology Tawan-ok
Email : Sirisopa_On@rmutto.ac.th

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก
อีเมล : sarada4199@gmail.com

²Asst.Prof.Interior Architecture Faculty of Engineering and Architecture Rajamangala University of Technology Tawan-ok
Email : sarada4199@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบทเพื่อรองรับการออกแบบเชิงพื้นที่ที่สังคมสูงวัย มีวัตถุประสงค์ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและการออกแบบเชิงพื้นที่และการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบท โดยแบ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎี 2 กลุ่ม คือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบเชิงพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ พบว่าปัจจัยที่มีความเหมือนและความแตกต่างของผู้สูงอายุในเมืองและในชนบทที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตและการออกแบบเชิงพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุมียปัจจัยที่สอดคล้องกันทั้งเขตในเมืองและเขตชนบท คือ ปัจจัยทางสุขภาพ ปัญหาด้านรายได้ และการขาดผู้ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวัน ลักษณะเด่นของชุมชนชนบทมีคุณภาพสูงกว่าชุมชนเมืองในเรื่องปัจจัยกิจกรรมทางสังคม การมีส่วนร่วมทางสังคม การเข้าถึงกิจกรรมของครอบครัว และชุมชนเมืองมีคุณภาพชีวิตด้านทักษะทางสุขภาพในการดูแลสุขภาพตนเองได้ดีกว่าชุมชนชนบท พบว่าทั้งบ้านพักอาศัยและพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ของผู้สูงอายุ พบปัจจัยด้านอุบัติเหตุภายในพื้นที่ เช่น พื้นที่ขานบ้าน พื้นที่ต่างระดับ ห้องน้ำ วัสดุที่ลื่นและธรณีประตู พื้นที่จอดรถ ห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ พื้นที่ต่างระดับ ทางลาด รูปแบบเส้นทางสัญจรของรถและทางเดินเท้า

ดังนั้นทางชุมชนควรส่งเสริมช่างชุมชนเพื่อรองรับพื้นที่ดังกล่าวให้เกิดชุมชนยั่งยืน ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีพฤติกรรมการออกแบบที่เป็นสากล (Universal Design) ที่เข้ากับผู้สูงอายุและผู้พิการ ดังนั้นพบประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อไปควรเป็นบริบทเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธา ที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งกายภาพและทางด้านจิตใจ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นปัจจัยด้านจิตใจมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาความผาสุกด้านจิตวิญญาณ การเตรียมตัวก่อนถึงบั้นปลายในชีวิตของผู้สูงอายุ สิ่งที่จะสื่อสารทำความเข้าใจเป็นสิ่งที่ทำหายในลำดับต่อไป

คำสำคัญ : คุณภาพชีวิต, ผู้สูงอายุ, เมือง, ชนบท, ออกแบบ

Abstract

This study aims to compare and analyze theoretical concepts in research relating to the quality of life of the elderly and research on the space design for the quality of life of the elderly in urban and rural areas in Thailand to find out factors affecting the quality of life of the elderly in order to support the senior space designs for the elderly in Thai communities. The literature reviews are divided into two theoretical concepts: the quality of life of elderly people and theoretical ideas on spatial design for the elderly. The findings of these two groups of research are analyzed to gather the information needed to support the objectives of the study. The findings of this study revealed that there are similarities and differences between the elderly in the city and in the countryside that have an impact on the quality of life and the surface design that exists. Elderly people have consistent factors in both urban and rural areas: health factors, income problems, and a lack of caregivers. The distinctive characteristics of rural communities are higher than those of urban communities in terms of social activity, social participation, and family activities, but urban communities have better access to quality of life, health skills, and self-care than rural communities. It was found that the elderly had lots of accidents within the areas, both residential and religious, such as paths of houses, multi-level rooms, sliding materials and door geometry, parking, elderly and handicapped rest rooms, multi-level areas, roads, traffic paths of cars, and pedestrian paths.

Therefore, communities should encourage community practitioners to support such areas to create sustainable communities for better quality of life for the elderly in the communities, and there should be a universal design theory that applies to older people and people with disabilities to be used as a design basis for communities. Cultural contexts that concern promoting the quality of life of the elderly, both physically and mentally, should be crucial points for further studies. Psychological factors play a crucial role in conducting spiritual preparations for the end of a person's life. The research suggests that this is also the next challenge.

Keywords : quality of life, elderly, urban, rural, design

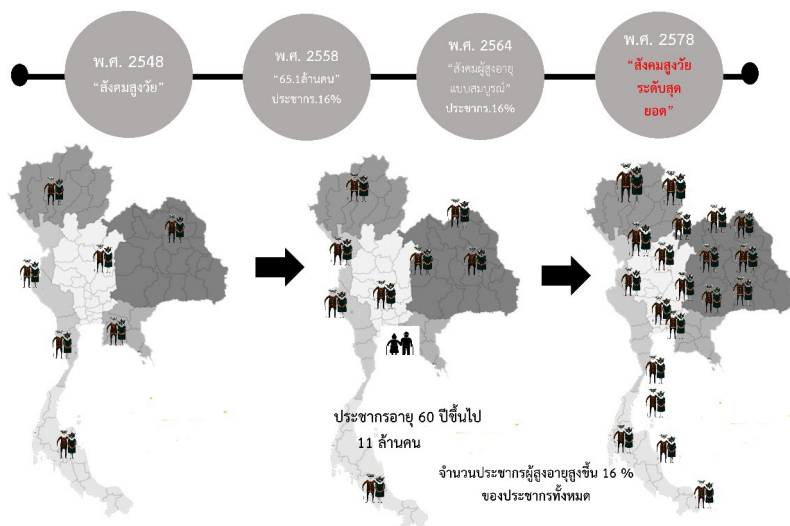
บทนำ

ประชากรโลกกำลังเข้าสู่ประชากรผู้สูงอายุทุกประเทศทั่วโลก กำลังประสบปัญหากับจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุที่กำลังเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญของศตวรรษที่ 21 โดยสถิติข้อมูลประชากรแสดงว่า ประเทศไทยได้ก้าวสู่ “สังคมสูงวัย” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 ในปีพ.ศ.2558 ประเทศไทยมีจำนวน 65.1 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป 11 ล้านคน หรือร้อยละ 16 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุเป็นอันดับ 2 ในภูมิภาคอาเซียนรองจากประเทศสิงคโปร์ และประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์ (Complete Aged Society) ปี 2564 ที่ผ่านมา และจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super Aged Society) ในปีพ.ศ.2578 ต่อไป สำหรับประเทศไทยภาครัฐได้ให้ความสำคัญเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุ มีการกำหนดนโยบายผู้สูงอายุสอดคล้องกับพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 มีการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในทุกด้าน เช่น ด้านความมั่นคงในชีวิต ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการศึกษา แต่ในการศึกษาระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง (เสน่ห์ แสงเงิน, ถาวร มาตัน, 2561) การศึกษาผู้สูงอายุเขตชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสุโขทัย ดังนั้นบทความวิชานี้ต้องการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบท ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีความแตกต่างเพื่อนำมาสู่ข้อค้นพบนำไปสู่แนวทางการออกแบบประเด็นงานวิจัยต่อไป

ภาพที่ 1

แสดงการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรผู้สูงอายุปี พ.ศ.2548 ถึง พ.ศ.2578

จำนวนประชากรสูงขึ้น 16% ของประชากรทั้งหมด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และการออกแบบเชิงพื้นที่
2. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเมือง และเขตชนบท

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

1. รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. สรุปข้อมูลที่ได้วิเคราะห์และนำเสนอข้อเสนอแนะ

คำจำกัดความ

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความรู้สึกพึงพอใจของแต่ละบุคคลที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ซึ่งอาจมีได้ทั้งทางบวกและทางลบ

ผู้สูงอายุในเขตเมือง หมายถึง ประชาชนสัญชาติไทยที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ที่พักอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลของจังหวัดต่าง ๆ

ผู้สูงอายุในเขตชนบท หมายถึง ประชาชนสัญชาติไทยที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ที่พักอาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลของจังหวัดต่าง ๆ

การออกแบบเชิงพื้นที่ หมายถึง การออกแบบพื้นที่เพื่อรองรับผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตด้านร่างกายและจิตใจ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ความหมายของคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

คุณภาพชีวิต ในทางภาษาอังกฤษ คือ คำว่า Quality of life ในพจนานุกรมภาษาไทย คุณภาพหมายถึง ลักษณะประจำบุคคล หรือ สิ่งของ ลักษณะความดี ชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ ดังนั้น คุณภาพชีวิตจึงหมายความว่า การมีสุขภาพร่างกายที่ดี คุณภาพชีวิต มีความสำคัญต่อมนุษย์

ความหมายของคุณภาพชีวิตของ UNESCO (1981: 89) ได้ให้ความหมายคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล

Liu (1975: 1) คุณภาพชีวิตมี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านจิตวิสัย ซึ่งเป็นเรื่องของอารมณ์ ความรู้สึกของบุคคล อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้สึก นึกคิดของบุคคล เป็นต้น

Dean (1985: 98) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจในชีวิตมีคุณค่าในตนเองภาวะสุขภาพที่ดี การปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพ ความสุขสบายทางกายและใจ

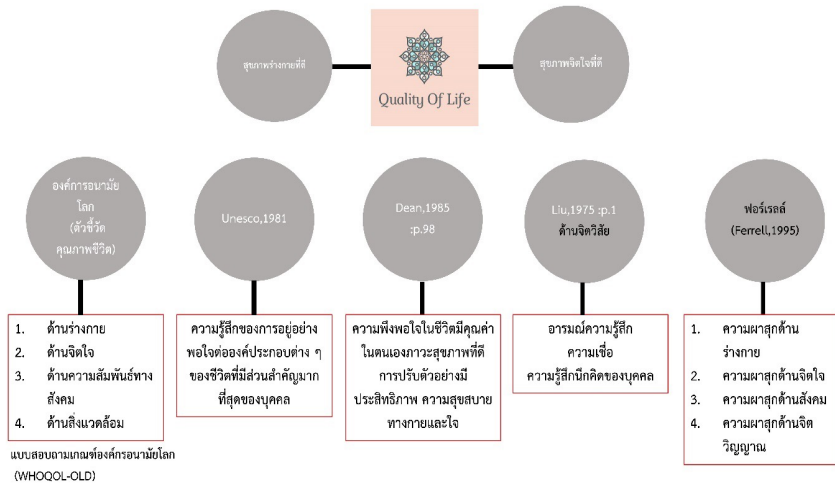
ระวี ภาวิไล (2523: 19) ได้ให้คำนิยามคุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่มีคุณภาพพึงประสงค์ คือ ชีวิตที่อาศัยสภาพแวดล้อมทั้งปวง เอื้ออำนวยสุขภาพทางกาย เพื่อเป็นรากฐานของสันติภาพทางจิตใจทำให้เกิดบูรณาการทางความรู้สึกนึกคิดเต็มตามที่ตามศักยภาพในมนุษย์

แนวคิดขององค์การอนามัยโลก ได้กำหนดเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ สามารถวัดคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดของ สุขศรี สงวนสัตย์ (2552: 7) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยความพึงพอใจในสิ่งที่ตนได้สัมผัสทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ ความรู้สึกดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับบุคคล สังคม และวัฒนธรรมของบุคคลนั้น ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ เบริก (Meeberg, 1992) คุณภาพชีวิต เป็นความรู้สึกของความพึงพอใจในชีวิตทั่ว ๆ ไป เป็นความสามารถทางอารมณ์ในการประเมินผลชีวิตตนเอง ตามความพึงพอใจ สภาพที่ยอมรับได้ของสุขภาพทางกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม และเฟอร์เรลล์ (Ferrell, 1995) กล่าวถึงองค์ประกอบคุณภาพชีวิต 4 องค์ประกอบ คือ ความผาสุกด้านร่างกายและอาการทางกาย ความผาสุกด้านจิตใจ ความผาสุกด้านสังคมและความผาสุกด้านจิตวิญญาณ

ปัจจุบัน สหประชาชาติ (United Nations) ยังไม่มีนิยามที่แน่นอนว่าอายุเท่าไรจึงเรียกว่าเป็น “ผู้สูงอายุ” (older / elderly person) แต่สหประชาชาติใช้อายุ 60 ปีขึ้นไปในการนำเสนอสถิติ ข้อมูล และตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่ใช้อายุ 65 ปีขึ้นไป เป็นเกณฑ์ในการเรียก “ผู้สูงอายุ” สำหรับประเทศไทย กำหนดนิยาม “ผู้สูงอายุ” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มาตรา 3 “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย” สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2565) แบ่ง “ผู้สูงอายุ” หมายถึง ผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ผู้สูงอายุวัยต้น หมายถึง ผู้มีอายุ 60-69 ปี ผู้สูงอายุวัยกลาง หมายถึง ผู้มีอายุ 70-79 ปี และผู้สูงอายุวัยปลาย หมายถึง ผู้มีอายุ 80 ปีขึ้นไป

ภาพ 2

แสดงสรุปความหมายของคุณภาพชีวิต

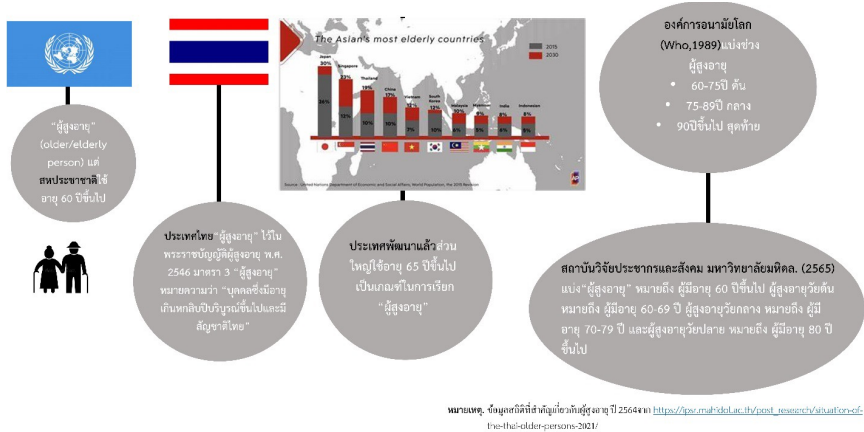
นิรมล อินทฤทธิ์ (2547: 8) ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป เนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่ยึดถือตามกฎหมายเกี่ยวกับการเกษียณอายุของทางราชการ

สถาบันแห่งชาติเกี่ยวกับผู้สูงอายุของสหรัฐอเมริกา (National Institute on Aging) แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 2 วัย ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยต้น คือ ผู้ที่มีอายุระหว่าง 60-74 ปี และผู้สูงอายุอย่างแท้จริง คือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 75 ปี ขึ้นไป (นิรมล อินทฤทธิ์, 2547: 8)

องค์การอนามัยโลก ได้แบ่งกลุ่มผู้สูงอายุ เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีอายุระหว่าง 60-74 ปี ซึ่งถือว่าเป็นผู้สูงอายุวัยต้น กลุ่มผู้ที่มีอายุระหว่าง 75-89 ปี ผู้สูงอายุระยะกลาง และกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 90 ปี ขึ้นไป ถือเป็นผู้สูงอายุระยะสุดท้าย (สรชัย อยู่ลาโก, 2550: 14 อ้างอิงจาก WHO, 1989)

ภาพ 2

แสดงสรุปค่านิยามผู้สูงอายุ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสูงอายุ

ทฤษฎีเชิงชีวภาพ ความเสื่อมทำให้การทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตลดลง เมื่อการทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตลดลง เมื่อการทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตลดลงจะส่งผลทำให้เกิดความล้มเหลวของอวัยวะ ระบบต่าง ๆ ทั้งร่างกาย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความสูงอายุจะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ และมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา อวัยวะต่าง ๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงในอัตราที่ไม่เท่ากันและอวัยวะชนิดเดียวกันในบุคคลที่แตกต่างกัน ก็จะเปลี่ยนแปลงในอัตราที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับยีน อนุมูลอิสระ และภูมิคุ้มกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539: 53-55 อ้างอิงจาก McPherson, 1983)

ทฤษฎีเชิงจิตวิทยา การอธิบายความสูงอายุในปัจจุบันแตกต่างจากในอดีต โดยไม่ได้เน้นเฉพาะด้านจิตใจอย่างเดียว แต่พยายามเชื่อมโยงจิตเข้ากับกายและสังคมเนื่องจากการมองคนเป็นลักษณะองค์รวม และมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับร่างกายและสังคมของผู้สูงอายุมีผลกระทบต่อจิตใจของผู้สูงอายุ เช่น ผู้สูงอายุที่คิดว่าในอดีตตนได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุดแล้ว ก็จะมีสภาพจิตใจในชีวิตตนมีบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง มีอารมณ์ที่มั่นคง แต่หากตรงกันข้าม ผู้สูงอายุที่ผิดหวังคิดว่าชีวิตของตนไม่ประสบความสำเร็จ ก็จะเกิดความรู้สึกสิ้นหวังไร้ค่า (สุรพงษ์ ชูเดช, 2546: 5)

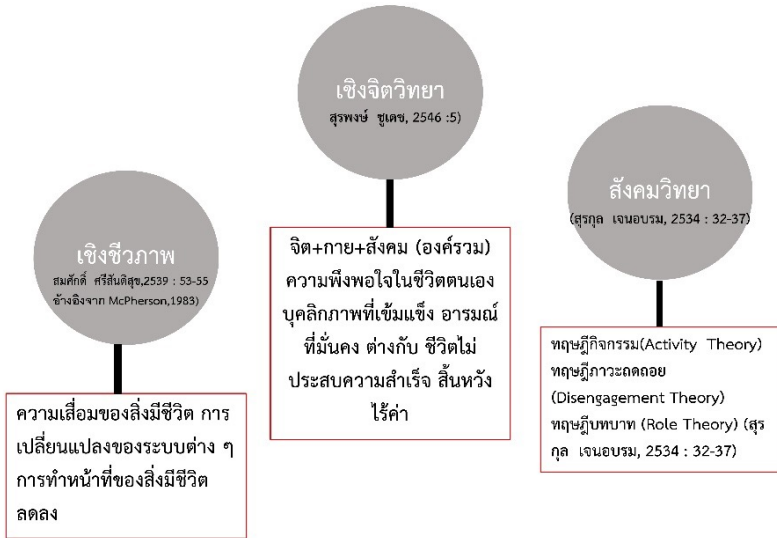
ทฤษฎีสังคมวิทยา มีหลายทฤษฎีที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้อาทิ เช่น ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory) เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดว่าคุณสูงอายุที่มีกิจกรรมปฏิบัติอยู่เสมอ ๆ จะมีบุคลิกที่กระฉับกระเฉงและการมีกิจกรรมสม่ำเสมอจะทำให้มีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีกิจกรรมทำ

ทฤษฎีภาวะถดถอย (Disengagement Theory) กลับมีแนวคิดตรงข้าม โดยเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะลดกิจกรรมและบทบาทของตนลงเป็นผลจากการที่รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถลดลงจึงถอนสถานภาพและบทบาทของตนเองให้แก่คนหนุ่มสาวหรือคนที่จะมีบทบาทหน้าที่ได้ดีกว่า

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ได้กล่าวว่า แต่ละบุคคลจะได้รับบทบาททางสังคมที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วงชีวิต เช่น บทบาทการเป็นพ่อแม่ การเป็นสามีภรรยา และบุคคลจะมีความสุขเพียงใดขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนต่อบทบาทหน้าที่ของตนได้เหมาะสมเพียงใด โดยมีอายุเป็นตัวประกอบสำคัญประการหนึ่งในการกำหนดบทบาทของตน (สุรกุล เจนอบรม, 2534: 32-37)

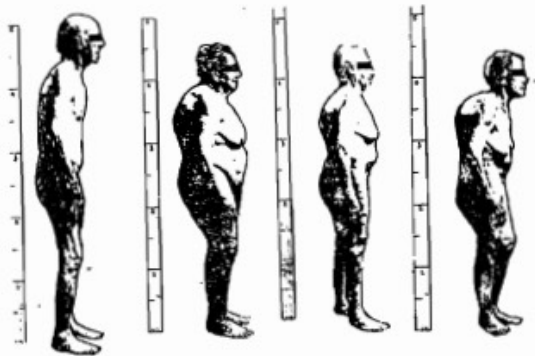
ภาพ 4

แสดงทฤษฎีเกี่ยวกับการสูงอายุ

ภาพ 5

ส่วนสูงของผู้สูงอายุที่ลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น จากซ้ายไปขวา T.H. อายุ 82 ปี, L.B. อายุ 78 ปี, A.I.อายุ 79 ปี, A.S. อายุ 94 ปี

หมายเหตุ. ส่วนสูงของผู้สูงอายุที่ลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น จากซ้ายไปขวา T.H. อายุ 82 ปี, L.B. อายุ 78 ปี, A.I.อายุ 79 ปี, A.S. อายุ 94 ปีจาก(ชูศักดิ์ เวชแพศย์, 2538)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเขตเมืองและเขตชนบท

กัญญาณัฐ ไพคำ (2561) การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทย ใช้รูปแบบการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในกรอบแนวคิดที่ใช้ประกอบด้วย นโยบายสวัสดิการผู้สูงอายุของไทย มีปัจจัยย่อยในการศึกษา 5 ด้าน ได้แก่ นโยบายด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงของรายได้ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสวัสดิการสังคม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทยมีปัจจัยย่อยของบริการจัดการผู้สูงอายุ 6 ด้าน ได้แก่ 1) สุขภาพและการรักษา 2) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ 3) ด้านที่พักอาศัย 4) ด้านนันทนาการ 5) ด้านความมั่นคงทางสังคม 6) ด้านการสร้างบริการและเครือข่ายการดูแล โดยเก็บข้อมูลกับองค์กรชมรมผู้สูงอายุองค์กรละ 5 คน ทั้งหมด 7 องค์กร รวมเป็น 35 คน และผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 7 คน รวมทั้งหมดจำนวน 42 คน ผลการวิจัยพบว่าอิทธิพลของนโยบายสวัสดิการผู้สูงอายุที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทยมี 4 ประการ ได้แก่

1. การจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลงานด้านผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ
2. การสนับสนุนให้มีชมรมผู้สูงอายุในชุมชนที่เข้มแข็ง
3. การสร้างเครือข่ายการทำงานด้านผู้สูงอายุการใช้ทรัพยากรและข้อมูลด้านผู้สูงอายุร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. การพัฒนาบุคลากรของท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจ การดูแลผู้สูงอายุเพื่อให้ทำงานด้านผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและผลประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับตามกฎหมาย

โมรยา วิเศษศรี และคณะ (2563) ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้ใช้ชีวิตแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จาก 10 สำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร จำนวน 300 คน กลุ่มตัวอย่างกำหนดโดยใช้เกณฑ์ 20 เท่าของตัวแปร สังกัด ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิอย่างมีสัดส่วน ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและแบบจำลองสมการโครงสร้าง สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ 10 คน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางผลการวิจัยพบว่า 1) การมีส่วนร่วมทางสังคมและประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ อยู่ในระดับดีมาก 2) นโยบายภาครัฐ สิ่งแวดล้อมผู้สูงอายุ การจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมทางสังคม ส่งผลต่อประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยนโยบายภาครัฐ ส่งผลต่อประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมากที่สุด รองลงมา คือ สิ่งแวดล้อมผู้สูงอายุ และการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุ และ 3) การบริหารจัดการในทุกระดับ ต้องมีการบูรณาการอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเป็นข้อมูลแก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อการบริหารการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

เสน่ห์ แสงเงินและถาวร มาตัน (2561) วิจัยคุณภาพชีวิตในผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมือง เขตชุมชนกึ่งเมือง และเขตชุมชนชนบทในจังหวัดสุโขทัย ใช้แบบสอบถามเกณฑ์องค์การอนามัยโลก (WHOQOL-OLD) วิเคราะห์หาค่าความเที่ยงของแบบสัมภาษณ์คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบักได้เท่ากับ 0.86 พบว่ามีคุณภาพชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้สูงอายุเขตชุมชนชนบทมีคะแนนคุณภาพชีวิตสูงกว่าเขตชุมชนเมืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเขตชุมชนเมืองและชุมชนกึ่งเมืองเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัว ส่วนผู้สูงอายุเขตชนบทควรเสริมสร้างทักษะทางสุขภาพในการดูแลสุขภาพตนเอง ผลการศึกษา เสน่ห์ แสงเงินและถาวร มาตัน (2561) วิจัยคุณภาพชีวิต

ในผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมือง เขตชุมชนกึ่งเมือง และเขตชุมชนชนบท ในจังหวัดสุโขทัย ผู้สูงอายุเขตชุมชนชนบทมีคะแนนคุณภาพชีวิตสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในทุก ๆ ด้าน และพบว่าผู้สูงอายุเขตชุมชนกึ่งเมืองมีคะแนนคุณภาพชีวิตอยู่ตรงกลางระหว่างผู้สูงอายุเขตชุมชนชนบทกับผู้สูงอายุเขตชุมชนเมือง ผู้สูงอายุเขตชุมชนเมือง มีคะแนนคุณภาพชีวิตต่ำสุด 3 ระดับ ได้แก่ ด้านปฏิสัมพันธ์กับสังคม ด้านปฏิสัมพันธ์กับคู่รัก และด้านความสำเร็จ ความคาดหวังในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผู้สูงอายุเขตชุมชนกึ่งเมือง มีคะแนนคุณภาพชีวิตต่ำสุด 3 ระดับ ได้แก่ ด้านตัวของตัวเอง ด้านปฏิสัมพันธ์กับคู่รัก และด้านความสำเร็จ ความคาดหวังในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผู้สูงอายุเขตชุมชนชนบท มีคะแนนคุณภาพชีวิตต่ำสุด 3 ระดับ ได้แก่ ด้านสภาวะสุขภาพ ด้านการเผชิญหน้ากับความตาย และด้านตัวของตัวเอง

ปณิชา แดงอุบลและคณะ (2556) เป็นการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่มี อายุ 60 ปี ขึ้นไป ในจังหวัดนครปฐม จำนวน 400 คน โดยการสุ่มแบ่งชั้น และแบบสอบถาม 5 ส่วน ส่วนที่ 1 ปัจจัยทางสังคม ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางปัจจัยนำ ส่วนที่ 3 ข้อมูลทางปัจจัยเอื้อ ส่วนที่ 4 ปัจจัยเสริม ส่วนที่ 5 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ส่วนใหญ่มีอายุ 60-69 และ 70-79 ปี ส่วนใหญ่สถานภาพสมรสและคู่สมรสยังมีชีวิตอยู่ และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา รองลงมาคือไม่ได้เรียนหนังสือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพแน่นอน ส่วนใหญ่อาชีพแม่บ้าน รองลงมาอาชีพเกษตรกร และค้าขาย

ภาพ 6

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเขตเมืองและเขตชนบท

วิจิตรา ศรีสอนและคณะฯ (2564) วิจัยการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ อำเภอค้อวัง จังหวัดยโสธร ลักษณะโดยทั่วไปของประชากรผู้สูงอายุ มีการทำงานในภาคเกษตรกรรมและภาคการผลิต ผู้ประกอบอาชีพอิสระ และภาคบริการ เช่น ทอผ้า ทอเสื่อ ทำขนมขาย ขายอาหาร แม้ว่าจะมีอายุมากกว่า 60 ปี บางคนสุขภาพไม่เอื้ออำนวย กิลดบทบาทลงไปทำงานที่เหมาะสม องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 4 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ ด้านจิตใจ อารมณ์ของผู้สูงอายุ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต มี 4 ด้าน คือ 1) แนวทางด้านสุขภาพกายแนวทางในการดูแลสุขภาพเชิงรุกและเชิงรับ 2) แนวทางด้านสุขภาพจิตใจนำหลักธรรมมาสอนควบคู่กับการดำเนินชีวิต จัดกิจกรรมบุคคลตัวอย่างในชุมชนให้ชุมชนจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ 3) แนวทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุกับสมาชิกในครอบครัว ผู้สูงอายุด้วยกันเอง เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ ความเคารพนับถือ เห็นคุณค่าและความสำคัญของผู้สูงอายุ และจัดตั้งศูนย์สังเคราะห์คนชรา 4) แนวทางด้านเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรม

อาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุ บริจาคเงินและสิ่งของแก่ผู้สูงอายุที่เดือดร้อน ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ให้สะอาดให้เป็นสถานที่ สอดคล้อง กับงานวิจัยของ ศิลปะสวย ระเบียบสุรย์ (2560) เรื่อง แนวทางการ พัฒนาคุณภาพการดูแลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานคร เพื่อรองรับ สังคมผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาสำคัญที่ผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครต้อง เผชิญ คือ ปัญหาด้านรายได้ และขาดผู้ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวัน

มนทิญา กงลา (2564) วิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีต่อคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุในชนบท เขตเทศบาลอำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี โดยมีวิธีการวิจัยศึกษาเชิงพรรณนา (Descriptive Study) กลุ่ม ตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 247 คน เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา และสถิติการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกลำดับ (Ordinal Logistic Regression) คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุประมาณครึ่ง มีคุณภาพชีวิตโดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง รองลงมาระดับดี และระดับไม่ดี เมื่อพิจารณารายด้านตามองค์ประกอบในการ วัดคุณภาพชีวิต พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับคุณภาพชีวิตใน ระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ สุขภาพกาย ร้อยละ 63.6 จิตใจ ร้อยละ 61.5 สัมพันธภาพทางสังคม ร้อยละ 43.3 และสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 61.1 พบปัจจัยที่มีผลต่อผู้สูงอายุ ปัจจัยนำ ได้แก่ เพศ และการรับรู้ภาวะสุขภาพ เพศชายมีคุณภาพชีวิตดีเป็น 2.15 เท่า เมื่อเทียบกับคุณภาพชีวิตของเพศหญิง และ การรับรู้ภาวะสุขภาพ พบว่าผู้สูงอายุที่มีการรับรู้ภาวะสุขภาพในระดับต่ำ มีโอกาสที่จะ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากระดับต่ำ - ปานกลาง ไปเป็นระดับสูง ปัจจัยเอื้อ คือ การเข้าถึงสถานบริการสาธารณสุข และการมีส่วนร่วม กิจกรรมในชุมชน พบว่าผู้สูงอายุที่มีการเข้าถึงบริการสาธารณสุขใน ระดับปานกลาง มีโอกาสที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็น 0.40 เท่า เมื่อเทียบกับผู้ที่มีการเข้าถึงบริการสาธารณสุขต่ำ การมีส่วนร่วม กิจกรรมในชุมชน พบว่า มีระดับปานกลาง มีโอกาสที่จะมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีเป็น 0.49 เท่า เมื่อเทียบกับผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมกิจกรรม ในชุมชนต่ำ ปัจจัยเสริม คือ การได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม

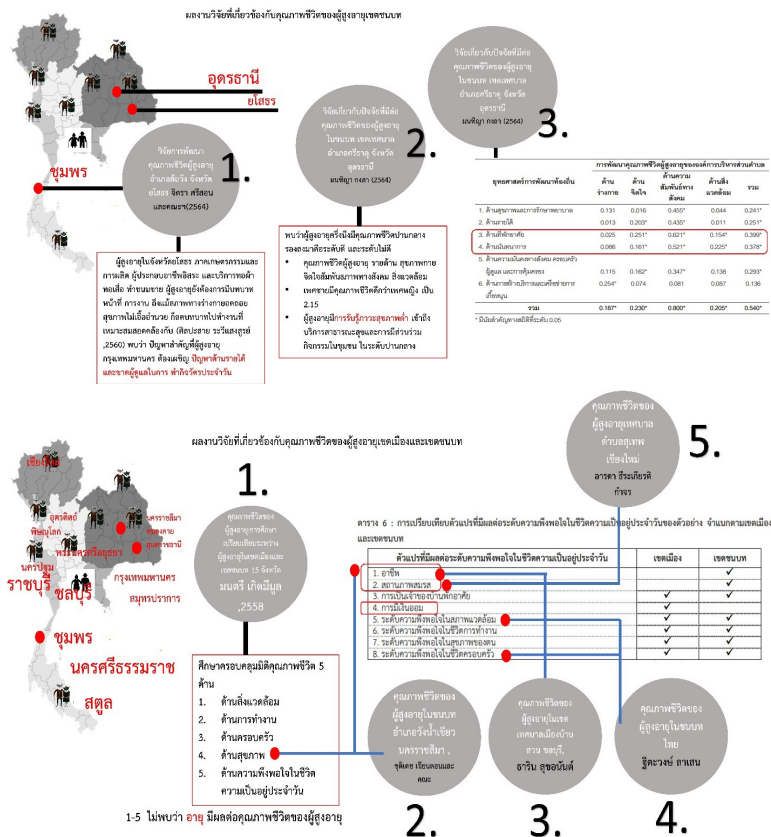
อยู่ในระดับต่ำมีโอกาสที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากระดับต่ำ - ปานกลาง - ระดับสูง เป็น 6.95 เท่า และผู้สูงอายุที่ได้รับแรงสนับสนุนทางสังคม ในระดับปานกลาง มีโอกาสที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากระดับปานกลาง-ระดับสูง เป็น 2.58 เท่า

สมวลี วิเศษศิริ และวิภาวดี เผือกบัวขาว (2557) งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ ตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอสีวิ จังหวัดชุมพร มีการออกแบบการวิจัย ตัวแปรอิสระ คือ ยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอสีวิ จังหวัดชุมพร 5 ด้าน ดังนี้ ด้านสุขภาพและการรักษาพยาบาล ด้านรายได้ ด้านที่พักอาศัย ด้านนันทนาการ ด้านความมั่นคงทางสังคม ครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง ตัวแปรตาม คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอสีวิ จังหวัดชุมพร 4 ด้านดังนี้ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม วิธีวิจัยคือแบบผสม ประกอบด้วย ข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยแผนยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลอำเภอสีวิ จังหวัดชุมพร โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างแผนยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอสีวิ จังหวัดชุมพร ในภาพรวมมีความสัมพันธ์กันในทิศทางเดียวกันทางบวกในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ($r=0.540$)

ภาพ 7

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเขตชนบท

ผลการวิจัยพบว่าแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ คือ 1) การส่งเสริมการดูแลสุขภาพกายแก่ผู้สูงอายุพร้อมทั้งจัดบริการทางด้านสาธารณสุขในรูปแบบที่หลากหลาย 2) การส่งเสริมการดูแลสุขภาพจิตแก่ผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างครอบครัว ชุมชน และผู้สูงอายุ และการให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมการพบปะสังสรรค์ให้กับผู้สูงอายุ 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ 4) การส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุและมีความปลอดภัย

งานวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบเชิงพื้นที่เพื่อผู้สูงอายุ

งานวิจัยเชิงพื้นที่ที่มีการออกแบบเพื่อผู้สูงอายุนั้นพบว่า มีทั้งชุมชนในเมืองและชุมชนชนบท โดยการทบทวนจะแบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัย และพื้นที่สาธารณะ (วัด) งานวิจัยแนวทางการออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัย อาคาร และพื้นที่ภายนอกสำหรับผู้สูงอายุเขตชุมชนเมือง ในพื้นที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ กรณีศึกษา ชุมชนทรัพย์สินใหม่ ชุมชนทรัพย์สินเก่าและชุมชนคลองพลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร (เวณิกา รูปพลทัพบ, ไตรรัตน์ จารุทัศน์, 2561) ปัจจุบันยังมีผู้สูงอายุในชุมชนที่ทำอาชีพหาเลี้ยงตนเองและคนในครอบครัว เนื่องจากฐานะ และรายได้ไม่สูงมากนัก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุอยู่ติดบ้าน และไม่มีเวลาไปทำกิจกรรมในพื้นที่ส่วนกลาง ผู้สูงอายุไม่คิดย้ายที่อยู่อาศัย เนื่องจากอาศัยในชุมชนมานานมากกว่า 30 ปี และส่วนใหญ่มักได้รับอุบัติเหตุภายในบริเวณบ้าน พื้นที่ที่ได้รับอุบัติเหตุบ่อยที่สุด คือ พื้นที่ชานบ้าน ที่ผู้สูงอายุออกมาเล่นระหว่างวัน มักเกิดอุบัติเหตุเนื่องจากมีพื้นต่างระดับและพื้นลื่น รองลงมาคือ ห้องน้ำ เนื่องจากพื้นห้องน้ำที่ลื่น และมีธรณีประตู มีการเสนอแนะว่าในชุมชนควรมีการส่งเสริมช่างชุมชน เพื่อเป็นตัวกลางในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และพื้นที่ภายนอกให้เหมาะสมเพื่อความยั่งยืนภายในชุมชน

โดยนอกจากพื้นที่พักอาศัยแล้วพื้นที่ที่สำคัญที่ผู้สูงอายุใช้คือพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) เพราะวัดเป็นพื้นที่สาธารณะทำกิจกรรมในวัดสำคัญทางศาสนา ทั้งความเชื่อความศรัทธา กลุ่มผู้สูงอายุในประเทศไทยแต่ละภูมิภาค มีวิถีการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เช่น เป็นช่วงอายุที่ต้องการพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ชอบความสงบ ของการทำบุญฟังธรรมะ อยู่กับธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่สาธารณะส่วนใหญ่ที่สามารถพบเห็นกลุ่มผู้สูงอายุมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรม ศาสนสถานเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พบงานวิจัยเกี่ยวกับความจำเป็นของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กรณีศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งเป็นพระธาตุบวรารของพระธาตุพนม จ.นครพนม (จักรกฤษณ์ แสนพรหม, 2556) ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในพื้นที่ ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน กรณีศึกษา : วัดสระเกศ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (ณพงศ์ ปรกรณ์ ผลินยศ, 2564) พื้นที่บริเวณศาสนสถานในชุมชนชนบทภาคอีสาน ยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับผู้สูงอายุและกลุ่มคนทุกเพศทุกวัยเท่าที่ควร จึงจำเป็นต้องเสนอแนะแนวทางการออกแบบเพื่อปรับปรุงบริเวณวัด ส่วนต่าง ๆ ภายในวัดพบว่ามีความจำเป็นมากที่สุด คือ การติดตั้งป้ายแจ้งข้อมูลและแผนที่ภายในอาคาร รองลงมาเป็นมีป้ายแจ้งอยู่ในตำแหน่งที่มองเห็นได้ชัดเจน สำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีความจำเป็นของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ มากที่สุด คือ ที่จอดรถกับการมีราวจับในห้องน้ำ และการมีโถส้วมแบบนั่งราบ เลือกใช้วัสดุในการปูพื้นไม่ลื่น หากพื้นมีระดับที่ต่างกัน ควรมีทางลาดเอียงสำหรับการใช้งานสำหรับคนทุกเพศทุกวัย จัดรูปแบบเส้นทางการสัญจรของรถและทางเดินเท้าที่แยกกันอย่างชัดเจนเพื่อความปลอดภัยในการใช้งาน ส่วนงานวิจัยในเขตเมืองเรื่องการพัฒนาอารยสถาปัตย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร (พรศิริ กองนวล, 2563) ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเขตเมืองมีการดูแลผู้สูงอายุที่ดี คือ การมีชุมชนที่เข้มแข็ง การมีระบบสนับสนุนที่ดี การมีทุนทางสังคม การตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการบทบาทในชุมชนและการมีฐานข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน และสำรวจสภาพปัจจุบันของการจัดอุปกรณ์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการในการเข้าถึงโบราณสถานแก่ผู้พิการทางการเคลื่อนไหวและผู้สูงอายุ โดยทำการสำรวจโบราณสถานในเขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน 14 แห่ง มีโบราณสถานเพียง 5 แห่ง ไม่มีโบราณสถานใดที่การจัดอุปกรณ์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนพิการในเรื่องของการขนส่ง การจอดรถ และลิฟต์ โบราณสถานทั้งหมดมีการจัดทางลาดร้อยละ 15 ทางเข้าหลักร้อยละ 32 ห้องส้วมร้อยละ 21 ทางสัญจร

โดยรอบร้อยละ 72 อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ร้อยละ 23 ข้อมูลข่าวสารร้อยละ 16 แผนการนโยบายร้อยละ 2 การจัดอุปกรณ์หรือสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ศาสนสถานในเมืองมีการรองรับการใช้พื้นที่ได้ดีกว่าพื้นที่ในชนบท

บทสรุปและอภิปรายผล

สรุปประเด็นการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุพบปัจจัย ทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และความผาสุกด้านจิตวิญญาณ และมีการแบ่งช่วงของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 3 ช่วงผู้สูงอายุ ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย แต่แตกต่างกันของแต่ละช่วง และมีความสอดคล้องกันของบัญญัติผู้สูงอายุของไทย พ.ศ.2546 มาตรา 3 กับสหประชาชาติ คือ ผู้สูงอายุมีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ทำให้เข้าใจบริบทของการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น เชิงชีวภาพ เชิงจิตวิทยา เชิงสังคมวิทยา ซึ่งเป็นการมององค์รวม ด้านกายภาพทั้งภายในและภายนอก รวมถึงสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งไม่อาจมองข้ามหรือมีมุมมองในด้านเดียว ต้องมองเป็นองค์รวมภาพใหญ่ ด้านงานวิจัยพบปัจจัยด้านคุณภาพชีวิตที่ต่ำในเขตชุมชนกึ่งเมือง ด้านตัวเอง ด้านปฏิสัมพันธ์กับคู่รัก ด้านความสำเร็จความคาดหวังในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต และเขตชุมชนชนบทมีคุณภาพชีวิตต่ำในด้านสภาวะสุขภาพ ด้านเผชิญหน้ากับความตาย ด้านตัวเองของตัวเอง ลักษณะเด่นของชุมชนชนบทมีคุณภาพสูงกว่าชุมชนเมืองในเรื่อง ปัจจัยกิจกรรมทางสังคม การมีส่วนร่วมทางสังคม การเข้ากิจกรรมของครอบครัว และชุมชนเมืองมีคุณภาพชีวิตด้านทักษะทางสุขภาพในการดูแลสุขภาพตนเองได้ดีกว่าชุมชนชนบท ด้านการออกแบบเชิงพื้นที่ ปัจจัยที่ได้ในการทบทวนวรรณกรรมในด้านทฤษฎีพบว่าบ้านพักอาศัยของผู้สูงอายุในเมืองมีปัจจัยด้านรายได้ ผู้สูงอายุอยู่ติดบ้าน ติดที่ไม่ออกไปทำกิจกรรมร่วมในพื้นที่สาธารณะ พบปัจจัยด้านอุบัติเหตุภายในพื้นที่ เช่น พื้นที่ขานบ้าน พื้นที่ต่างระดับ ห้องน้ำ วัสดุที่ลื่นและธรณีประตู ดังนั้นทางชุมชนควรส่งเสริมช่างชุมชนเพื่อ

รองรับพื้นที่ดังกล่าวให้เกิดชุมชนยั่งยืน ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ส่วนพื้นที่สาธารณะที่เป็นศาสนสถาน (วัด) ผู้สูงอายุมีความเชื่อ ความศรัทธา มีความต้องการพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่ที่สงบ พื้นที่ที่มีความเป็นธรรมชาติ ชอบทำบุญ ฟังธรรมะ ซึ่งวัดยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดสภาพแวดล้อมต่อผู้สูงอายุ เช่น พื้นที่จอดรถ ห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ พื้นที่ต่างระดับ ทางลาด รูปแบบเส้นทางสัญจรของรถและทางเดินเท้า และมีประเด็นพื้นที่ศาสนสถานในเมืองมีการรองรับ พื้นที่ได้ดีกว่าพื้นที่ในชนบท

ข้อเสนอแนะ

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทำให้พบแนวทางของการออกแบบเพื่อรองรับจำนวนประชากรผู้สูงอายุที่จะเพิ่มมากขึ้นในปี พ.ศ.2578 จำนวนร้อยละ 16 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และมีงานวิจัยต่าง ๆ ที่ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมและการออกแบบที่เป็นสากล (Universal Design) ที่ใช้กับผู้สูงอายุและผู้พิการ ดังนั้นพบประเด็นที่ควรจะศึกษาในบริบทเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ที่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความศรัทธา ที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งกายภาพและทางด้านจิตใจ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นปัจจัยด้านจิตใจมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ในการนำพาความผาสุก ด้านจิตวิญญาณ การเตรียมตัวก่อนถึงบั้นปลายในชีวิตของผู้สูงอายุ สิ่งที่ควรจะต้องสื่อสารทำความเข้าใจเป็นสิ่งที่ท้าทายในลำดับต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กัญญาณัฐ ไร่คำ. (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทย. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 7(2), 19-26.
- ณพงศ์ปกรณ ผลิตยศ. (2564). แนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุในพื้นที่ศาสนสถาน (วัด) ภาคอีสาน กรณีศึกษา: วัดสระเกตุ ตำบลหน้าคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารสาระศาสตร์*, 64(2), 289-302
- ภัทรนิษฐ์ จันท. (2556). แนวทางการออกแบบและปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่วัด. [วิทยานิพนธ์ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต] สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์.
- บงกชกร หัซกุลดา, วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ และ ปะการัง ชื่นจิตร. (2562). *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ผู้สูงอายุในชุมชนแขวงพระโขนง เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร. [หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต] .คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*
- ปทุมวรรณ กาลปิก และ วรัชยา ศิริวัฒน์. (2563). คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 14(36), 302-316.
- ปณิชา แดงอุบล, สุจิตรา จันทวงษ์และประยงค์ นะเงิน. (2556). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดนครปฐม. *วารสารบัณฑิตศึกษา*, 10(50), 95-112.
- พรศิริ กองนวล, สุชาติ ธโนภาณุวัฒน์ และ วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2563). การพัฒนาอารยสถาปัตย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 14(1), 41-56.
- พิมพ์อพิชา อินทร์โสภ. *คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย เขตจังหวัดสมุทรปราการ. สาขาวิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.*
- มนทิยา กลา. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชนบท เขตเทศบาลอำเภอศรีธาตุจังหวัดอุดรธานี. *วารสารโรงพยาบาลมหาสารคาม*, 18(3), 75-85.
- มนตรี เกิดมีมูล. (2558). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุในเขตเมืองและเขตชนบท. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 9(2), 79-90.
- โมรยา วิเศษศรี, ศิริวิทย์ กุลโรจนภัทร, รัชฎา พงธกรกิจ และ สุนทร ผงอ. (2563). *ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 5(9), 79-94.

- รัฐนันท์ พงศ์วิริทธิ์ธร, สาลินี ชัยวัฒนพร, สุธีมนต์ ทรงศิริโรจน์, ภาควิภาส ภาควิภาส และ
กัญญการณญณ์ ไชเออร์ส. (2563). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคน
เจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์ในเขตกรุงเทพมหานคร*. 10(2), 7-12.
- วิจิตร ศรีสอน, สันฐาน ชยพันธ์, ทิฆัมพร พันลึกเดช และ องค์กร สงวนญาติ. (2564).
การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ อำเภออ่าววัง จังหวัดนยโสธร. *วารสารการบริหารนิติบุคคล
และนวัตกรรมท้องถิ่น*, 7(2), 15-31.
- เวณิกา รูปพลพัท, ไตรรัตน์ จารุทัศน์. (2561). *แนวทางการออกแบบปรับปรุง ที่อยู่อาศัย
อาคาร และพื้นที่ภายในสำหรับผู้สูงอายุเขตชุมชนเมือง ในพื้นที่สำนักงานทรัพย์สินส่วน
พระมหากษัตริย์ กรุงเทพมหานคร ชุมชนทรัพย์สิน ใหม่ ชุมชนทรัพย์สินเก่าและชุมชนคลอง
พลับพลา เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร. *วารสารสาระศาสตร์*, 61(2), 349-362*
- สุนิสา วิลาศรี, ขวัญใจ อำนาจสัตย์เชื้อ, พัชรพร เกิดมงคล และ เพลินพิศ บุญยามาลิก. (2563).
ปัจจัยทำนายคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในระบบบริการระยะยาวกรุงเทพมหานคร.
วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 30(2), 164-176
- สุมาลี วิเศษศิริ และ วิภาณี เผือกบัวขาว. (2557). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้สูงอายุ
ตามแผนยุทธศาสตร์การบริหารท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอสวี
จังหวัดชุมพร. การประชุมวิชาการแห่งชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขต
กำแพงแสน ครั้งที่ 10*. 2687-2699.
- เสน่ห์ แสงเงิน และ ถาวร มาตัน. (2561). *การศึกษาเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
ในเขตชุมชนเมืองเขตชุมชนกึ่งเมือง และเขตชุมชนชนบท จังหวัดสุโขทัย. *วารสารสาธารณสุข
ศาสตร์*, 48(2), 174-184.*
- สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2564 - สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
(mahidol.ac.th) [https://ipsr.mahidol.ac.th/post_research/situation-
of-the-thai-older-persons-2021/](https://ipsr.mahidol.ac.th/post_research/situation-of-the-thai-older-persons-2021/)

มฤตคาม
-
สิงหาคม
2566

หลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับบทความ เพื่อพิจารณาเผยแพร่ในวารสารวิชาการ DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วารสารวิชาการ DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นวารสารเผยแพร่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์และตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความก้าวหน้าผลงานวิชาการ บทความวิจัยและบทความวิชาการทางด้านศิลปะ การออกแบบและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น ออกแบบผลิตภัณฑ์ ออกแบบนิเทศศิลป์ ออกแบบภายใน เครื่องเคลือบดินเผา ออกแบบเครื่องแต่งกาย ประยุกต์ศิลปศึกษา ออกแบบเครื่องประดับ ศิลปะการออกแบบดิจิทัล ศิลปะการออกแบบหัตถศิลป์และหัตถกรรม ศิลปะการออกแบบเชิงวัฒนธรรม ศิลปศึกษา ทัศนศิลป์ ศิลปะการออกแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ ให้แก่อาจารย์ นักศึกษา และนักวิชาการทั้งภายในและภายนอกสถาบัน โดยมีหลักเกณฑ์ในการนำผลงานของผู้สนใจส่งผลงานมาตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ DEC Journal ต้องได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรงกับสาขาวิชา 3 คนต่อ 1 บทความ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพระดับมาตรฐานสากลที่ส่งเสริมงานวิชาการ มีประโยชน์และสามารถอ้างอิงได้ ผลงานที่ส่งมาต้องมีความน่าสนใจ มีประเด็นสำคัญของผู้เขียนที่ชัดเจนด้วยองค์ความรู้ที่ทันสมัย และต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน โดยวารสารวิชาการ DEC Journal รับต้นฉบับทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดออกปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม

1.ประเภทของบทความที่เผยแพร่

1.1 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่ผู้เขียนได้เขียนด้วยการนำเสนอแนวคิด วิเคราะห์ วิจัย บ่มพื้นฐานทางวิชาการผ่านการเรียบเรียงจากงานสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ ออกแบบและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ของตนเองหรือของผู้อื่น รวมถึงการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลง การพัฒนา ที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปะ การออกแบบ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนสามารถใส่ภาพประกอบ ตาราง เพื่อส่งเสริมให้สร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านได้ง่ายและทำให้บทความมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยการอ้างอิงอย่างเป็นระบบตามมาตรฐาน APA 7th Edition

ส่วนประกอบ : ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุลและสังกัดของผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทคัดย่อความยาว 250-300 คำ) บทนำ เนื้อหา (สามารถแบ่งเป็นหัวข้อตามที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ) บทสรุป และเอกสารอ้างอิงที่เป็นภาษาไทยและที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ

1.2 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่ผู้เขียนได้แสดงผลของการค้นคว้า มีวัตถุประสงค์ชัดเจน เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการทางด้านศิลปะ การออกแบบและสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง มีลักษณะเป็นการเขียนด้วยรูปแบบของหลักการวิจัยประกอบด้วย

ส่วนประกอบ : ผู้เขียนสามารถใส่ภาพประกอบ ตาราง เพื่อส่งเสริมให้สร้างความเข้าใจให้กับผู้อ่านได้ง่ายและทำให้บทความมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยการอ้างอิงอย่างเป็นระบบตามมาตรฐาน APA 7th Edition ชื่อเรื่อง ชื่อ-นามสกุลและสังกัดของผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อและคำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) บทคัดย่อความยาว 250-300 คำ) บทนำ วัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือวิจัยและวิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปและอภิปรายผล และเอกสารอ้างอิง ที่เป็นภาษาไทยและที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ

2. การจัดเตรียมต้นฉบับ

2.1 บทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun New ขนาดตัวอักษร 14 pt เมื่อรวมภาพประกอบและตาราง ไม่เกิน 15 หน้า ในการจัดเตรียมบทความ

2.2 ใส่เลขหน้ากำกับทุกหน้าที่ด้านล่าง กึ่งกลางของหน้ากระดาษ A4

2.3 ชื่อเรื่องของบทความ ไม่ควรเกิน 100 ตัวอักษร รวมเว้นวรรค ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun NEW ขนาดตัวอักษร 18 pt ตัวหนา

2.4 ชื่อผู้เขียนบทความ อยู่ลำดับลงมาจกชื่อเรื่อง หากมีผู้เขียนบทความหลายคนที่ยังสังกัดต่างหน่วยงานกันให้ใช้ตัวอักษรอารบิกตัวเล็กกำกับเหนือตัวอักษรสุดท้ายของนามสกุลแต่ละคนใส่เครื่องหมายจุลภาค (, comma) ถัดจากตัวอักษรอารบิก ตามด้วยเครื่องหมายดอกจัน (asterisk) สำหรับรายละเอียดสถานะของผู้เขียนบทความ ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun NEW ขนาดตัวอักษร 14

2.5 ที่อยู่ผู้เขียนบทความ อยู่ลำดับลงมาจกชื่อผู้เขียนบทความ ให้เขียนเรียงลำดับตามตัวอักษรอารบิกที่กำกับไว้ในส่วนของชื่อผู้เขียนบทความ ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun NEW ขนาดตัวอักษร 12

2.6 อีเมลผู้เขียนบทความ อยู่ลำดับลงมาของที่อยู่ผู้เขียนบทความ ให้ใส่อีเมลของผู้เขียนบทความที่สามารถติดต่อได้ในระหว่างดำเนินการ ให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun NEW ขนาดตัวอักษร 12

2.7 บทคัดย่อ (abstract) หรือ บทสรุป (summary) ให้มีเพียงย่อหน้าเดียวโดยไม่ใช้หัวข้อย่อยในบทคัดย่อ ระบุความยาวไม่ควรเกิน 250-300 คำ หากเป็นบทคัดย่อภาษาไทย ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผู้เขียนบทความควรกำหนดคำสำคัญ (keywords) ของเรื่อง แต่ไม่ควรเกิน 5 คำ ขนาดตัวอักษร 14

2.8 องค์ประกอบของบทความ

2.8.1 บทความวิชาการ ประกอบด้วย

1. ส่วนนำ

- ชื่อเรื่อง

- ชื่อผู้เขียนบทความ

(ระบุผู้เขียนบทความสำหรับติดต่อ)

- ที่อยู่ผู้เขียนบทความ/สังกัด

(คณะ มหาวิทยาลัย จังหวัดและอีเมลผู้เขียนบทความ)

2. บทคัดย่อ บทคัดย่อต้องระบุถึงความสำคัญของเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทความบทสรุปความยาว 250-300 คำ

3. เนื้อหา

- บทนำ (introduction)

- เนื้อหาในแต่ละประเด็น

- ส่วนสรุปประเด็น (conclusion) เพื่อแสดงสิ่งสำคัญของประเด็นในแต่ละหัวข้อโดยเรียบเรียงอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่ความคิดเห็นของผู้เขียนในประเด็นของเนื้อหาบทความ

2.8.2 บทความวิจัย ประกอบด้วย

1. หน้าชื่อเรื่อง

- ชื่อเรื่อง

- ชื่อผู้เขียนบทความ

(ระบุผู้เขียนบทความสำหรับติดต่อ)

- สังกัด (คณะ มหาวิทยาลัย จังหวัด) และ

อีเมลผู้เขียนบทความ

2. บทคัดย่อ

- บทคัดย่อต้องระบุถึงความสำคัญของเรื่อง
วัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา ผลการศึกษา และ
บทสรุป ความยาว 250-300 คำ

3. เนื้อหาบทความ

- บทนำ (ความสำคัญของที่มา ปัญหาของงานวิจัย
วัตถุประสงค์การวิจัย)

- วัสดุอุปกรณ์และวิธีการ

- ผลการศึกษา

- อภิปรายผลการศึกษา

- สรุปผลการศึกษา

- กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)

ขั้นตอนการพิจารณาจากผู้ประเมินพิจารณาบทความ

1. การตอบรับหรือปฏิเสธบทความ

กองบรรณาธิการพิจารณาบทความเมื่อได้รับบทความจากผู้เขียน แล้วแจ้งผลการพิจารณาตอบรับหรือปฏิเสธบทความให้ผู้ส่งบทความทราบภายใน 15 วัน หากบทความมีรูปแบบหรือองค์ประกอบไม่ตรงตามหลักเกณฑ์การจัดทำต้นฉบับบทความที่วารสารกำหนด ฝ่ายประสานงานจะติดต่อกับผู้ส่งบทความเพื่อให้ปรับปรุงแก้ไขภายใน 15 วัน

2. การประเมินบทความ

ฝ่ายประสานงานนำต้นฉบับบทความที่ผ่านการพิจารณาจากกองบรรณาธิการแล้ว นำเสนอให้ผู้ประเมินพิจารณาบทความ (peer-reviewer) จำนวน 3 ท่าน โดยกองบรรณาธิการเป็นผู้เลือกจากผู้เชี่ยวชาญหรือเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่สอดคล้องกับบทความ ให้เป็นผู้พิจารณาเผยแพร่บทความตามเกณฑ์ประเมินบทความที่วารสารกำหนด โดยเก็บข้อมูลทั้งหมดเป็นความลับและไม่เปิดเผย ชื่อ-นามสกุล รวมถึงหน่วยงานที่สังกัดทั้งของผู้เขียนและผู้ประเมินบทความ (double-blinded) จนกว่าต้นฉบับบทความจะได้รับการเผยแพร่ ใช้เวลาพิจารณาแต่ละบทความประมาณ 1 เดือน

3. ผลการประเมินบทความ

บทความที่ผ่านการประเมิน คือ บทความที่ได้รับผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับ ดี ดีมาก ดีเด่น ทั้งนี้ ผลการพิจารณาของผู้ประเมินบทความถือเป็นสิ้นสุด โดยไม่มีการทบทวนบทความที่ไม่ผ่านการประเมินหรือทบทวนระดับผลการประเมินอีกครั้ง หรือเปลี่ยนแปลงผู้ประเมินบทความใหม่ในทุกกรณี

4. การแจ้งผลการประเมินบทความ

กองบรรณาธิการวารสารจะส่งผลการประเมินให้ผู้ส่งบทความได้ทราบภายใน 7 วัน นับตั้งแต่ได้รับผลการประเมินจากผู้ประเมินท่านสุดท้าย หากมีข้อเสนอแนะหรือข้อแก้ไขปรับปรุงจากผู้ประเมินให้ผู้ส่งบทความปรับแก้ไขภายใน 15 วัน แล้วส่งกลับมายังกองบรรณาธิการ นับตั้งแต่วันที่ได้รับทราบผลการพิจารณาจากกองบรรณาธิการ หากผู้ส่งบทความไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอแนะหรือข้อแก้ไขปรับปรุงของผู้ประเมิน ให้ทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรชี้แจงรายละเอียดให้กองบรรณาธิการพิจารณา

5. การตอบรับการเผยแพร่บทความ

บทความที่ผ่านการแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ประเมิน จะได้รับการพิจารณาอีกครั้งจากกองบรรณาธิการ แต่เป็นในรายละเอียดของรูปแบบบทความ การใช้ภาษา และการพิสูจน์อักษร โดยพิจารณาจากความง่ายต่อการอ่านบทความ จากนั้นกองบรรณาธิการจะแจ้งข้อเสนอมให้ผู้ส่งบทความแก้ไขปรับปรุง เมื่อแก้ไขปรับปรุงเสร็จสมบูรณ์แล้ว ให้ถือวันที่บรรณาธิการให้ความเห็นชอบแก้ไขบทความครั้งสุดท้ายเป็นวันแก้ไขบทความ และให้ถือวันที่บรรณาธิการมีหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรแจ้งการเผยแพร่บทความ เป็นวันตอบรับการตีพิมพ์บทความ

6. การเผยแพร่บทความ

บทความที่ได้รับหนังสือตอบรับการเผยแพร่จากบรรณาธิการวารสารแล้ว จะได้รับการเผยแพร่ผ่านระบบวารสารวิชาการ DEC Journal ออนไลน์ (ThaiJO) ภายใน 30 วัน นับแต่วันออกหนังสือตอบรับการเผยแพร่ โดยที่การเผยแพร่ได้เรียงลำดับก่อนหลังตามวันที่บรรณาธิการวารสารมีหนังสือแจ้งการตีพิมพ์ให้ผู้ส่งบทความทราบตามลำดับอย่างเคร่งครัดโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือทบทวนไม่ว่ากรณีใด

จริยธรรมการตีพิมพ์

จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารวิชาการ DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วารสารวิชาการ DEC Journal คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นเสมือนพื้นที่กลางในการนำเสนองานวิชาการด้านศิลปะ การออกแบบ และสาขาที่เกี่ยวข้อง จากการสร้างสรรค์ การวิจัย การเขียนงานวิชาการ ให้กับนักวิชาการ นักออกแบบ ศิลปิน อาจารย์ นิสิต นักศึกษา รวมทั้งบุคคลทั่วไปที่สนใจในงานวิชาการ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการให้อยู่ในหลักเกณฑ์ ยึดถือความถูกต้อง คุณภาพของผลงาน ความโปร่งใส และปฏิบัติตามจริยธรรมอย่างเคร่งครัด โดยยึดแนวทางหลักการ

กองบรรณาธิการวารสารจึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติของบทบาทหน้าที่สำหรับบุคคล 3 กลุ่มให้อยู่ในหลักเกณฑ์การเผยแพร่วารสาร ได้แก่ ผู้เขียนบทความ (Author) บรรณาธิการวารสาร (Editor) และผู้ประเมินบทความ (Peer-Reviewer) ให้ทำความเข้าใจและนำปฏิบัติตาม ดังนี้

บทบาทและหน้าที่ของผู้เขียนบทความ

1. ผู้เขียนบทความต้องรับรองว่าผลงานที่เผยแพร่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและเป็นผลงานใหม่
2. ผู้เขียนบทความต้องศึกษารูปแบบการเขียนบทความตามเกณฑ์ของวารสารกำหนดให้ถูกต้องตามองค์ประกอบ
3. ผู้เขียนบทความต้องเขียนและนำส่งผลงานตนเองทั้งหมด หากในผลงานมีการกล่าวถึงผลงานเขียนของผู้อื่น ต้องมีการอ้างอิงอย่างถูกต้อง และต้องมีการระบุให้ชัดเจนไว้ในเอกสารอ้างอิง ภายในบทความและเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ
4. ผู้เขียนบทความต้องเขียนข้อเท็จจริงจากการทำวิจัยหรือการค้นคว้าทางวิชาการ การสร้างสรรค์ ด้วยความซื่อสัตย์ทางวิชาการ ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ทางวิชาการจนมองข้ามหรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หรือสิทธิมนุษยชน
5. ผู้เขียนบทความต้องไม่คัดลอกข้อความจากผลงานเดิมของตนเอง ในเรื่องเดียวกัน ไปเผยแพร่ในวารสารวิชาการมากกว่าหนึ่งฉบับ โดยไม่อ้างอิงผลงานเดิมตามหลักวิชาการในลักษณะที่สร้างความเข้าใจว่าผลงานนั้นเป็นผลงานใหม่
6. ผู้เขียนบทความต้องระบุแหล่งทุนสนับสนุนในการทำวิจัย
7. ผู้เขียนบทความที่มีมากกว่า 1 คน ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการวิจัย ค้นคว้าและเขียนบทความด้วยกันจริง
8. ผู้เขียนบทความต้องชี้แจงผลประโยชน์ทับซ้อนที่มีอยู่ในบทความให้กองบรรณาธิการทราบ ตั้งแต่เริ่มส่งบทความ
9. ผู้เขียนบทความต้องยื่นหลักฐานแสดงการอนุญาตจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยของสถาบัน ที่ดำเนินการ หากบทความมีการใช้ข้อมูลจากการทำวิจัยในคนหรือสัตว์
10. ผู้เขียนบทความต้องไม่ละเมิดกระบวนการพิจารณาบทความ การประเมินบทความ และการดำเนินงานของวารสารไม่ว่าในช่องทางใด
11. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ประเมินให้ไม่สามารถนำมาประเมินใหม่หรือนำมาเสนอใหม่ได้อีกครั้ง

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณากลับกรองคุณภาพของบทความ เพื่อเผยแพร่ในวารสารที่รับผิดชอบ
2. บรรณาธิการมีหน้าที่ดำเนินการเผยแพร่บทความในวารสาร ตามรูปแบบ องค์ประกอบ และหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด
3. บรรณาธิการต้องปกปิดข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้ประเมินบทความ ในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ
4. บรรณาธิการต้องไม่นำบทความที่เคยตีพิมพ์มาแล้ว มาเผยแพร่ซ้ำ
5. บรรณาธิการต้องจัดลำดับการเผยแพร่บทความให้เป็นไปตาม เกณฑ์ที่กำหนดอย่างเคร่งครัด
6. บรรณาธิการต้องไม่นำบทความของตน มาเผยแพร่ในวารสาร ที่รับผิดชอบขณะเป็นบรรณาธิการ
7. บรรณาธิการต้องไม่มีประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนบทความ ผู้ประเมิน และผู้บริหาร
8. บรรณาธิการต้องกำกับไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิ แทรกแซง กระบวนการพิจารณา การประเมินบทความ และการดำเนินงานของวารสาร

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลและรักษาความลับของบทความ
2. ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการวารสารทราบและปฏิเสธการประเมินบทความ หากพบว่าผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียนบทความที่ตนเป็นผู้ประเมิน
3. ผู้ประเมินบทความควรประเมินบทความที่ตรงกับสาขาวิชาที่ตนเชี่ยวชาญ พิจารณาหลักการ แนวคิด เนื้อหา รวมทั้งคุณภาพของการวิเคราะห์และความเข้มข้นของผลงานตามหลักวิชาการ
4. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินตามการวิชาการ ปราศจากอคติ ประเมินตามข้อเท็จจริงตามหลักการวิชาการ ไม่ใช่ความเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลมารองรับเพียงพอ
5. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินและให้ข้อคิดเห็น วิวิจารณ์เชิงวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนในเชิงรายละเอียดเพื่อปรับปรุงแก้ไข โดยให้ความสำคัญต่อความก้าวหน้าทางการสร้างความรู้ทางวิชาการ
6. ผู้ประเมินบทความต้องระบุ แสดงให้เห็นผลงานวิชาการที่สำคัญต่อบทความที่ประเมิน แต่ผู้เขียนบทความไม่ได้กล่าวถึง หากมีส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดของบทความที่เหมือนหรือมีความซ้ำซ้อนกับผลงานชิ้นอื่นที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว ต้องแจ้งให้บรรณาธิการรับทราบ
7. ผู้ประเมินบทความต้องไม่ละเมิด แทรกแซงกระบวนการพิจารณาบทความ การประเมินบทความ และการดำเนินงานของวารสารในทุกช่องทาง

การส่งบทความ สิ่งที่ผู้เขียนบทความต้องนำส่ง

1. ใบสมัคร ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ DEC Journal
2. ไฟล์ต้นฉบับบทความที่จัดพิมพ์ด้วย Microsoft word ในแบบฟอร์มตามที่วารสารได้เตรียมให้ โดยพิจารณาว่าเป็นบทความวิจัยหรือบทความวิชาการ โดยผู้เขียนสามารถปรับหัวข้อตามเหมาะสมแต่ควรรีดยึดขนาดของตัวอักษร การจัดหน้ากระดาษตามตัวอย่างจากไฟล์ แล้วส่งในระบบ ThaiJO (Submission)

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติม :

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย อาริรุ่งเรือง

areerungruang_s@silpakorn.edu

บรรณาธิการ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

โทรศัพท์ : 08-1619-3228

ID Line : supachai.joe

หมายเหตุ : ทศนะและข้อคิดเห็นในวารสารแต่ละฉบับเป็นของผู้เขียนบทความแต่ละท่าน มิใช่เป็นความคิดเห็นของกองบรรณาธิการหรือคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้ กองบรรณาธิการหรือคณะมัณฑนศิลป์ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับความคิดเห็นดังกล่าวเสมอไป

<https://so07.tci-thaijo.org/index.php/decorativeartsJournal>

DEC
JOURNAL

วารสารวิชาการ DEC Journal

คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

เลขที่ 31 ถ.หน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์: 02-221-5874, 02-221-5832

โทรสาร: 02-225-4350

